

ОДБРАНА

Тема

Преквалификација
подофицира и цивилних лица

ЖИВОТ
ПОСЛЕ
УНИФОРМЕ

Интервју

Стеван Никчевић
генерални директор
Југоимпорта – СДПР

ДОСЕГНУТИ
СВЕТ

Специјални прилог

Српски војни меморијали у иностранству

НЕМИ СВЕДОЦИ СТРАДАЊА

Superbrands

DIPLOMA

kojom se potvrđuje da je

Vojnomedicinska akademija - VMA

osvojio status

Grand Superbrand-a

u kategoriji

Zdravlje i lepota

na izboru za najpoznatije brendove

Superbrands Srbije 2006

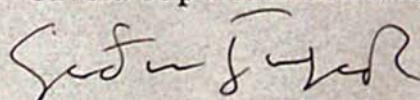
Beograd, 16. april 2007.

Superbrands Srbija

Symeon Tsomokos

Predsednik
Saveta Superbrands 2006

Srđan Šaper

Они се буде са Србијом

Јована и Срђан

ЈУТАРЊИ ПРОГРАМ

ПРВИ ПРОГРАМ РТС, СВАКОГ ДАНА У 06.05

ВАШЕ ПРАВО ДА ЗНАТЕ СВЕ

www.rts.co.yu

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

"Одбрана" наставља традицију "Ратника",
чији је први број изашоо 24. јануара 1879.

Издавач

Новински центар "ОДБРАНА"
Београд, Браће Југовића 19

Директор и главни и одговорни уредник

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Заменик главног уредника

Раденко Мутавић

Уредници

Душан Мариновић (деск)
Драгана Марковић (специјални прилози)

РЕДАКЦИЈА:

Александар Антић, поручник фрегате,
Душан Глишић (интернет), Снежана Ђокић (свет),
Бранко Копуновић (друштво),
мр Зоран Милодиновић, потпуковник (дописник из Ниша),
Александар Петровић, потпоручник,
Владимир Почуч, капетан I класе (одбрана),
Сања Савић, Мира Шведић (техника)

Стални сарадници

Бошко Антић, Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ђорђевић, Александар Лијаковић,
др Милан Мијалковски, Предраг Милићевић,
Миљан Милкић, Кршман Милошевић,
др Милан Милошевић, др Александар Мутавић,
Благоје Ничић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Будимир М. Поподић, Влада Ристић,
др Драган Симеуновић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници), Весна Јовановић

Фотографија

Горан Станковић (уредник)
Звонко Перге, Даримир Банда (фоторепортери)

Језички редактори

Мира Поподић, Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Денковски

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор и главни и одговорни уредник
3241-104; 3241-258; 23-809
Заменик главног уредника 3241- 257; 23-808
Секретар редакције 3241-363; 23-078
Редакција 2682-937; 23-810; 3201-576; 23-576
Прелом 3240-019; 23-583
Дописништво Ниш 018 /509-481; 21-481
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@beotel.yu
redakcija@odbrana.mod.gov.yu

Internet

www.odbrana.mod.gov.yu

Жиро-рачун

840-49849-58 за НЦ "Одбрана"

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара.
За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа "ПОЛИТИКА" АД, Београд, Македонска 29

ЦИП – Каталогизација у публикацији

Народне библиотеке Србије

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

"Одбрана" је члан
Европског удружења војних новинара

Снимио Игор САЛТИЊЕР

18

22

САДРЖАЈ

ИНТЕРВЈУ

Стеван Никчевић, генерални директор Југоимпорта – СДПР

ДОСЕГНУТИ СВЕТ

8

Per aspera

ОСВАЈАЊЕ ВРХА

13

ТЕМА

Преквалификација подофицира и цивилних лица

ЖИВОТ ПОСЛЕ УНИФОРМЕ

14

ОДБРАНА

Нови модел вредновања морала Војске Србије

ПРОНИЦАЊЕ У ТАЈНУ

18

Гађање авијације на Пасуљанским ливадама и Ченти

КАО У НАЈБОЉИМ ДАНИМА

22

Узвратна посета чешког Факултета војномедицинских наука

МОСТОВИ ЗНАЊА

24

Искуства војног посматрача у Либерiji

МОЈА АФРИКА

26

Будућност партнерства за мир

НОВИ БЕЗБЕДНОСНИ ОКВИР

28

Др Џејмс Гау професор британског Краљевског колеџа

БУДУЋНОСТ БАЛКАНА

30

ПРИЛОГ

Српски војни меморијали у иностранству

НЕМИ СВЕДОЦИ СТРАДАЊА

33

68

МОСТОВИ

Снага која интегрише српску одбрамбену индустрију за заједнички наступ на светском тржишту наоружања и војне опреме, својеврсни мост преко кога достигнућа нашег војноиндустријског комплекса одлазе у свет, већ готово шест деценија јесте *Југоимпорт – СДПР*. Та некада државна маркетиншко-комерцијална организације полако прераста у „системску кућу“ која обједињује комплетне процесе истраживања тржишта, развоја, производње, промоције и продаје НВО.

Суштину пословне филозофије тог савременог и динамичног система, према речима генералног директора Стевана Ничевића, одражава слоган *досегнути свет* и спремност да се брзо одговори на захтеве купаца. Да су на добром путу да поврате стару славу потврђују резултати те маркетиншке и развојне стратегија, који сведоче о сталном расту продаје и освајању нових тржишта.

У теми броја говоримо о преквалификацији подофицира и цивилних лица после престанка службе у Министарству одбране и Војсци Србије. Започети пројекти њиховог оспособљавања за цивилна занимања уливају наду да ће промена каријере тих категорија професионалних припадника бити успешна и да ће, у ствари, представљати мост за њихово равноправно укључивање на тржиште рада и решавање социјалног статуса.

Мостове знања и поверења већ годинама стрпљиво гради и Војномедицинска академија, која је, недавно, сасвим заслужено и званично постала супербренд Србије. Последњи је успостављен са Факултетом војномедицинских наука из Чешке. Обострани интерес и капацитети за проширење сарадње постоје нарочито у области научноистраживачког рада и заједничких постдипломских студија.

Специјални прилог посветили смо српским војним меморијалима у иностранству, који су *неми сведоци страдања* нашег народа расејани у 39 држава на скоро свим континентима.

За људе челичног кова, какав је старији водник прве класе Горан Тодоровић, падобранац чувене „Шездесеттреће“, нема нерешивих ситуација. Тешка повреда одвојила га је, тек за неко време, од његове највеће љубави – падобрана и небеских висина. Предстојећа операција у Русију улива наду да ће поново стати на ноге, обући униформу и задужити падобран.

Не сумњамо да ће у томе и успети. За њега нема изгубљене битке и непремостиве препреке. А сваки мост представља један груб и још за земљу везани почетак напора да оствари свој сан о савлађивању земљине теже, па затим о летењу, да би се тако овладало светом и да би човек заузео боље место на земљи коју гази и у васиони која га окружује, подсећа Андрић у *Знаковима поред пута*, чиме, на неки начин заокружује и тематске садржаје који се, поштовани читаоци, налазе пред вама у овом броју *Одбране*. ■

ДРУШТВО

Безбедност саобраћаја на нашим путевима

НЕПАЖЊА ВОЗАЧА НАЈЧЕШЋА ГРЕШКА

53

Старији водник прве класе Горан Тодоровић

ЗАШТО ПЕВАЈУ ПТИЦЕ

56

СВЕТ

Импровизовани оклопи у Ираку

РАЊИВИ ХАМЕРИ

60

ТЕХНИКА

Неконвенционално ратовање

ДИГИТАЛНО БОЈНО ПОЉЕ

64

КУЛТУРА

Ашхен Атаљанц, балетски уметник

О СЛОБОДИ И СТРАХУ

68

ФЕЉТОН

Војни музеј и Београдска тврђава (2)

НОВИ ПОЧЕТАК

72

Генерал Игњат Кирхнер

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ВОЛЕО СРБЕ

76

СПОРТ

Београдски маратон

МАРАТОН ЈЕ НАЧИН ЖИВОТА

80

ВОЈНИ ПОСМАТРАЧИ КОД МИНИСТРА ОДБРАНЕ

Министар одбране Зоран Станковић примио је 20. априла официре Војске Србије који одлазе у мировне мисије УН у Либерiji и на Обали Слоноваче. Будући војни посматрачи, мајори Саша Милутиновић, Драган Пејић и Драган Селимовић, обављаће дужности у оквиру мисије UNOCI на Обали Слоноваче, а капетан прве класе Дејан Вујаклија и капетан Дамир Јеина у мисији UNMIL у Либерiji.

У сусрету с министром, официри су оценили да су претходне припреме, спроведене у Центру за мировне операције ГШ ВС, биле добре и да су спремни за своје нове дужности.

– Важно је да су припреме биле квалитетне и да сте оспособљени за задатке које ћете обављати, те да постоји одговарајуће материјално збрињавање вас и ваших породица које остају овде. Не сумњам да ћете ваљано представљати своју земљу – рекао је том приликом министар Станковић. ■ А. П.

КОМАНДАНТ НАТО ШКОЛЕ У ОБЕРАМЕРГАУУ У ПОСЕТИ МИНИСТАРСТВУ ОДБРАНЕ

Командант НАТО школе у Оберамергауу пуковник Џејмс Табак посетио је 26. априла Министарство одбране Србије, где га је примила помоћник министра одбране за политику одбране Снежана Самарић-Марковић.

– Више од стотину наших официра било је на усавршавању у вашој школи, одакле су дошли са корисним идејама потребним за

средњи ниво менаџмента. За нас је значајно и то да су поред нових сазнања, из школе понели и мрежу познанстава, рекла је између осталог Самарић-Марковић.

Након разговора у Сектору за политику одбране, пуковник Табак срео се са представницима управа за кадрове, школство и обуку и доктрину, као и Центра за обуку кадрова АБХО. ■ С. Ђ.

ФОРМИРАНА 250. РАКЕТНА БРИГАДА ПВО

Новоформирана јединица носи назив досадашње прослављене бригаде, која је деценијама бранила небо изнад Београда

На војном аеродрому у Батајници, 26. априла, одржана је свечаност поводом формирања 250. ракетне бригаде Војске Србије и уручења војне заставе тој јединици. Свечаности су присуствовале бројне високе званице са председником Србије Борисом Тадићем на челу. Присуствовали су начелник ГШ ВС генерал-потпуковник Здравко Понош, изасланик министра одбране Звонко Обрадовић, страни изасланици одбране, акредитовани у нашој земљи и други гости. Током свечаности којом је руководио командант Ваздухопловства и ПВО генерал-мајор Драган Катанић, председник Тадић је војну заставу уручио команданту нове јединице пуковнику Миодрагу Гордићу.

У свом саставу јединица и даље има ПВО систем *нева*, али су сада у њеном саставу и дивизиони наоружани ПВО системом *куб*, чиме је под једну команду сабрана ватрена моћ којом располажу све јединице ПВО на територији Србије.

– Обједињавањем досадашње четири јединице ранга пук–бригада у једну, реализујемо наше опредељење да задржимо и ојачамо борбени део војске на рачун командних састава. У ВС имамо огромно акумулирано искуство ПВО јединица, укључујући и ратно. Не можемо бити задовољни технолошким нивоом средстава којима су наше јединице ПВО опремљене. То, међутим, може бити промењено врло брзо, када се изнађу материјална средства за то, али знање и искуство које су припадници јединица ПВО уградили у садашњу 250. ракетну бригаду морамо да сачувамо, јер оно нема цену – истакао је у свом обраћању на свечаности генерал Понош.

Генерал Понош је додао и да ће организацијске промене у Војсци бити приведене крају већ до средине године. Брзим променама уштеђена су знатна финансијска средства. Сада ВС има мањи број бригада, али те јединице имају појачан степен борбене готовости и неке од њих су бројније и моћније од неких армија земаља у нашем делу света. По речима начелни-

САСТАНАК ГРУПЕ СРБИЈА –

Девети састанак Групе Србија–Нато за реформу одбране, на коме су анализиране досадашње активности реализоване у оквиру Групе, али и постигнути резултати и проблеми који се јављају у раду радних столова, одржан је 12. априла у Палати Федерације. Као што је то било уобичајено и на претходним састанцима, новинарима су се обратили копредседавајући – помоћник министра одбране за политику одбране Снежана Самарић-Марковић и директор Дирекције за планирање Натоа Франк Боланд.

РАНА НЕБА

Снимко Р. ПОПОВИЋ

ка ГШ, од јула ће приоритет ВС бити на реализацији борбене обуке. Фазе које следе у трансформацији српских оружаних снага јесу модернизација, професионализација и социјална реформа, и са њиховим спровођењем не може да се чека.

Говорећи припадницима новоформиране бригаде ПВО, председник Борис Тадић је нагласио да ће 26. април бити значајан дан у полувековној историји ракетних јединица ове државе.

– Наша војска биће организована у мањи број команди бригадног ранга. Заокружени батаљони и дивизиони представљаће њене основне саставе, спремне за употребу у складу са законским и доктринарним документима. За само годину дана, уз динамичан рад и напоре српска војска мења своју наслеђену структуру. Срж трансформације јесте стварање јединица које имају реалну снагу и реално бројно стање. У њима ће се сабрати оно што је од наоружања и технике најмодерније и најисправније, а од људи најбоље и најперспективније. Нећемо гомилати тенкове и топове с којима не би имао ко да управља и да рукује, да би опстала гломазна организација присутна само на папиру или у главама људи заробљених у времену биполарног света. Напротив, трансформацијом идемо у сусрет војној организацији у којој ће се тачно знати колико имамо војника и исправних средстава на располагању. То ће бити поуздан залог за безбедност у свим изазовима и ризицима који прете држави Србији, али и поузданог партнерства у међународним мисијама, у оквиру којих ће деловати и српска војска – рекао је председник Тадић.

– Ракеташи, чувајте вашу славну традицију и у новој ракетној бригади. Радите на борбеној интеграцији оба ракетна система која имате. Знам да док ваш строј постоји да ће и српско небо бити безбедно – поручио је на крају припадницима 250. ракетне бригаде ПВО председник Тадић. ■

А. АНТИЋ

НАТО ЗА РЕФОРМУ ОДБРАНЕ

Госпођа Марковић је најавила да је финалну варијанту Презентационог документа Министарство одбране проследило Министарству спољних послова и да очекује да ће га за што скорије време верификовати и Влада.

Коментаришући то што Презентациони документ још није усвојен, Франк Боланд је рекао да од саме Србије зависи колико ће да искористи могућности које јој се нуде са чланством у Програму Партнерство за мир, а оне су бројне. ■

С. С.

ПРВА РЕГИОНАЛНА КОНФЕРЕНЦИЈА НАЧЕЛНИКА ГЕНЕРАЛШТАБОВА

Прва балканска регионална конференција начелника генералштабова о „Унапређењу сарадње и безбедности у региону“ одржана је 18. априла у Солуну, уз учешће начелника генералштабова 10 земаља, Албаније, БиХ, Бугарске, Црне Горе, Грчке, Хрватске, Македоније, Румуније, Србије и Турске.

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош рекао је на конференцији да постојећа повољна политичка клима међу земљама региона омогућава да се унапреди и војна сарадња, као значајна мера повећања поверења и безбедности у региону. „Рационално заједничко коришћење расположивих војних капацитета за обуку и образовање јесте квалитетан механизам не само за јачање мера поверења већ и за изградњу интероперабилности међу оружаним снагама региона“, рекао је генерал Понош.

Отварајући конференцију, министар националне одбране Грчке Евангелос Меимаракис рекао је да је безбедност Европе повезана са безбедношћу Балкана и да тај регион треба да ужива посебну пажњу. Он је подсетио да Грчка има Национални план за обнову Балкана, на чијој имплементацији се интензивно ради. Меимаракис је нагласио да је на Балкану „логика сукоба смањена, мада није потпуно превазиђена“, о чему говори „и непроналажење јасног решења за Космет“.

Начелник Генералштаба Грчке адмирал Панагиотос Хинофотис рекао је да циљ конференције није да замени већ постојеће регионалне иницијативе, већ да допринесе раду постојећих регионалних тела за сарадњу у области безбедности.

Поред начелника генералштабова земаља Балкана, конференцији су присуствовали и командант Здружених европских снага НАТО у Напуљу адмирал Хари Урлих и председавајући Војног комитета ЕУ генерал Анри Бенетежа.

На конференцији је договорено да се та иницијатива успостави као редовна годишња конференција начелника генералштабова земаља у региону. ■

РЕГИОНАЛНИ САСТАНАК О КОНТРОЛИ НАОРУЖАЊА У СОФИЈИ

Помоћник министра одбране Снежана Самарџић-Марковић учествовала је у раду Регионалног центра за спровођење међународних споразума о контроли наоружања (RACVIAC), који је средином априла у Софији разматрао будуће активности те регионалне иницијативе.

Договорено је да се коначне консултације обаве крајем маја, на ванредном састанку Саветодавне групе RACVIACA, изјавила је Самарџић-Марковић агенцији Танјуг. ■

СТЕВАН НИКЧЕВИЋ - ГЕНЕРАЛНИ ДИРЕКТОР ЈУГОИМПОРТА – СДПР

ДОСЕГНУТИ СВЕТ

Основни стратешки партнери *Југоимпорта – СДПР* у земљи јесу српска одбрамбена индустрија, Министарство одбране и Генералштаб Војске Србије, те Министарство унутрашњих послова Републике Србије. Успешност њиховог пословања темељи се на квалитету робе и услуга и угледу који уживају међу иностраним партнерима.

Југоимпорт – СДПР постоји 58 година као савезна институција од посебног интереса и предузеће које је значајан профит доносило земљи. Са разлазом Србије и Црне Горе, оснивачка права над том компанијом у потпуности је преузела Република Србија, и она је сада 100 од-сто оснивач *Југоимпорта – СДПР*. О томе како сада послују, која нова тржишта намеравају да „освоје“ и какви су им планови за будућност, разговарали смо са генералним директором Стеваном Никчевићем, који већ четири године успешно води ту компанију од националног значаја.

Господине директоре, шта одликује садашње пословање Југоимпорта – СДПР и какви су прошлогодишњи резултати?

– *Југоимпорт – СДПР* је савремен, динамичан послован систем, способан да брзо реагује на захтеве купаца и да се прилагоди светским кретањима и када је реч о осетљивом и специфичном тржишту наоружања и војне опреме. Део наших активности јесу и инвестициони пројекти, посебно у домену трансфера технологије, у чему је наше предузеће стекло изванредне референце у „златном периоду“ свога постојања осамдесетих година прошлог века, а по којима нас и данас памте.

Наша компанија у последње време проширује и мења своју основну мисију – од државне маркетиншко-комерцијалне организације полако прерастамо у „системску кућу“ која обједињује и заокружује комплетне процесе истраживања тржишта, развоја, производње, промоције и продаје сложених средстава НВО, на основу интеграције сопствених ресурса са ре-

сурсима предузећа одбрамбене индустрије, институцијама и установама Министарства одбране (а то су, пре свих, ВТИ, ТОЦ, технички ремонтни зоводи и Генералштаб) и страних технолошких партнера. Таква маркетиншка и развојна стратегија даје резултате. Последњих неколико година бележимо сталан раст продаје од око 20 одсто, и то нам даје за право да имамо оптимистичка очекивања. Надамо се да ћемо достићи ниво производње и извоза примерен реалним потенцијалима наше одбрамбене индустрије.

А када је реч о резултатима у 2006, ми смо њима веома задовољни, првенствено зато што је остварен промет који је, према показатељима, око 40 одсто већи него током 2005. године. У укупној структури нашег промета, извоз на тржиште Европе и Америке, значи на технолошки, али и финансијски најзахтевнија светска тржишта, био је око 25 одсто укупног нашег извоза. То су чињенице којима ми можемо да будемо задовољни. Ако упоредимо статистичке податке за петогодишњи период од 2002. до 2006, уговарање је порасло за 220 одсто, а реализација за 160 одсто. Уједно, промет остварен у протекле две године највећи је од 1992. године.

Наша оријентација за ову годину је да повећамо извоз и да уговоримо још више нових послова за нашу одбрамбену индустрију, али и за све нас који учествујемо са њима у том спољнотрговинском промету. Југоимпорт – СДПР, снага која интегрише српску одбрамбену индустрију на глобалном тржишту НВО, у остварење својих задатих циљева креће са слоганом *Досегнути свет*.

Који су циљеви вашег наступа на светском тржишту?

– Наш основни циљ јесте да се, после година изолације и санкција, односно не појављивања на многим тржиштима, вратимо на њих, посебно на она на којима смо као земља били традиционално присутни. Понегде смо успели да се вратимо, али обим послова није довољан, не онолики колико смо желели, мислим првенствено на тржиште Блиског истока, које је било и остало једно од већих купаца наше робе. Исто тако, покушали смо да се што више наметнемо на тржиштима југоисточне Азије и у том смо успели. Са неким новим технологијама појављујемо се и на тржиштима Европе и Америке, а посебно Латинске Америке.

Речју, циљ нам је да остваримо што бољу позицију за наша предузећа на светском тржишту, да обезбе-

ОСВАЈАЊЕ ТРЖИШТА

– Југоимпорт – СДПР остварује 97 одсто промета извозом производа домаће одбрамбене индустрије. Послујемо на тржиштима Блиског и Средњег истока, југоисточне Азије, али и са другим земљама Азије, Африке, Европе и Америке. Блиски исток је традиционално добро тржиште за продају наоружања и тамо као земља имамо добру репутацију, а наша је предност што производимо и руске и калибре НАТОа, па смо веома конкурентни.

Највеће активности имамо на тржишту Кувајта, где је, поред текућих послова, у току потписивање капиталног уговора за Југоимпорт – СДПР, а и за нашу одбрамбену индустрију у целини. На тржишту Уједињених Арапских Емирата остварили смо значајан искорак, а оно је познато по томе што купује НВО искључиво последње технолошке генерације. Када је реч о Ираку, где су прошле године извезене знатне количине наоружања, у току су велики тендери на којима наступамо.

Посебно је значајно што је више од 20 одсто извоза Југоимпорта – СДПР остварено на тржишту Северне Америке и Европе. Пласман на та технолошки захтевна тржишта најбољи је показатељ да наша одбрамбена индустрија има квалитетан производ. Када је реч о пословима инжењеринга, у преговорима смо са земљама Блиског истока, а са фабриком Гоша уговорили смо и извоз робе и знања у Грчку. Направили смо искорак и на тржиште Јужне Америке. Реч је о изузетно великом тржишту, са великим буџетима за опремање одбрамбених снага и снага реда. Латиноамеричке земље су најинтересантније за нашу артиљеријска оруђа. Извоз у тај део света за нас има не само комерцијални значај већ значи и дисперзију ризика, која је у нашем послу врло важна.

ОПОРАВАК ОДБРАМБЕНЕ ИНДУСТРИЈЕ

– За опоравак наше одбрамбене индустрије, а тиме и њен бржи повратак, односно боље позиционирање на светском тржишту, битна су четири фактора. Најпре, поједностављење споре и компликоване процедуре добијања извозних дозвола. Југоимпорт – СДПР је покренуо иницијативу да се убудуће издаје јединствена дозвола која би обухватала дозволу за извоз и за транспорт. Други фактор је финансијска подршка предузећима одбрамбене индустрије, а трећи подразумева поштовање услова за бављење спољнотрговинским прометом средстава НВО како би се онемогућила нелојална конкуренција и компромитујућа непрофесионалност у раду.

Четврти фактор подразумева укључивање Југоимпорта – СДПР и одбрамбене индустрије Србије у процес стратешког планирања и пројектовања потреба наше војске за новим и модерним капиталним борбеним системима за наредних пет и десет година. На тај начин би се објединили материјални, кадровски и други ресурси (домаћих, заинтересованих страних технолошких партнера и потенцијалних купаца из иностранства), убрзавао развој капиталних борбених система и повећао технолошки ниво домаћег војноиндустријског комплекса.

димо посао српској одбрамбеној индустрији и, наравно, да остваримо профит. Заузимање што бољег положаја наших предузећа и наше одбрамбене индустрије на светском тржишту уједно је и најбољи начин да се превазиђу проблеми који тренутно оптерећују наш војноиндустријски комплекс.

Наведите извозне фаворите и шта је тренутно најконкурентније?

– Тренутно су најтраженији извозни производи наше одбрамбене индустрије програми модернизације артиљеријских средстава, пре свега топ-хаубице 155 mm *нора Б-52*. То је потпуно домаћи развојни програм, у коме смо интегрисали низ знања и капацитета научних установа и врло смо задовољни на какав је пријем на тржиштима наишао тај производ. Ту је и развојни пројекат последње генерације ракетног система за напад на земаљске циљеве – АЛАС. А познати смо и по модернизацијама тенкова и борбених возила, пре свега по програму модернизације тенка М84АБ на нивоу М84АБ1. Потом, значајни су и модернизација средстава ПВО, укључујући и понуду такзваног умрежавања постојећих осматрачко-аквизицијских радара ПВО руског и западног порекла, и њихова интеграција са артиљеријско-ракетним системима ПВО помоћу командно-информационих система.

Традиционално смо јаки у областима стрелачког наоружања и муниције, а и артиљеријске и ракетне муниције и компонента у области ремонта сложених борбених система. Када је реч о оптоелектроници, завршен је развој стабилисане сензорске оптоелектронске станице за употребу на тенковима и другим возилима.

У нашој понуди је и продаја са стока наоружања и војне опреме (са изузетком неких тржишно атрактивних артикала), које нудимо као модернизована, модификована или конвертована средства. Купац, за економски прихватљива улагања, добија средство перспективних одлика, које може да користи поуздано и у дужем периоду, уз обезбеђено постпродајно одржавање. Већ смо реализовали значајне пројекте тога типа.

Југоимпорт – СДПР сваке године учествује на најзначајнијим светским сајмовима НВО. Ове године сте били у Абу Дабију и Рио де Женеиру, а очекује вас сајам у Лондону. Каква су ваша искуствима са тих међународних манифестација?

– Ми стално улажемо велике маркетиншке напоре да одржимо континуитет наше одбрамбене индустрије на светском тржишту НВО. У том смислу сваке године учествујемо на најзначајнијим светским сајмовима НВО који покривају наша циљна тржишта. Те манифестације посећују купци из појединих региона и они препознају производе и могућности наше наменске индустрије. Али сајмови нису нешто што је производ само наше жеље и оријентације него и нужности. На њима заједнички наступамо, као интегратори могућности наше одбрамбене индустрије, нудећи целокупан њихов производни програм, али и памет која постоји у нашим научно-истраживачким установама, посебно у Војнотехничком институту.

Наравно да ти скупови у првом тренутку не доносе конкретне послове и резултате, али у сваком случају дају прави утисак о томе шта је ново у свету, а шта наша војна индустрија може да понуди. Једноставно, они су један од начина на који се информишу произвођачи и трговци наоружања и војне опреме, и где се, што је битно у овом бизнису, одржавају контакти.

Да ли би вам значило да те сајмове НВО чешће посећују наши политичари и на који начин они могу да вам помогну у отварању врата нових тржишта?

– Како су средства НВО политичка роба, ми често подвлачимо чињеницу да без подршке политике и Министарства одбране ни извоз нашег наоружања не може бити већи. И свако ко је обавештен о пословању наше компаније може вам дати примере да су бројни конкретни извозни послови настали као резултат одласка наше делегације, коју су предводили наши људи – носиоци власти у земљи, јер то гарантује већи ниво поверења између земаља, а развој економске сарадње позитивно се одражава и на питања продаје средстава НВО. Пре бих рекао да је неопходно да политика снажније укључи представнике наше одбрамбене индустрије у делегације које одлазе у иностранство и да ту тему нагласи када говори о економској сарадњи две земље. А тек је у другом реду потреба да наши политичари више присуствују сајмовима НВО и сајамским манифестацијама.

Колико на извоз и продају средстава НВО утиче чињеница да је производ уведен у наоружање наше војске, или се таква услов не поставља?

– Како да не. Једно од честих питања које инострани купац поставља јесте управо то – да ли је производ који им се нуди уведен у наше наоружање, јер то онда указује да и наша војска верује у тај производ. На крају, технички захтеви под којим се та средства усвајају и уводе у наше наоружање толико су строги да је то, свакако, за стране купце гарант квалитета производа. Али

РЕСТРУКТУРИСАЊЕ

– У пословном систему Југоимпорта – СДПР већ неколико година траје тихо реструктурисање. Још више смо оријентисани на промет НВО и апсолутно опредељени за тај програм као главни пословни план наше куће. Одлуком Владе Србије омогућено нам је да продамо удео у неким цивилним фирмама у којима смо раније били присутни, и то ћемо урадити у наредном периоду. С намером да направимо ефикаснији пословни систем, смањили смо и број запослених. Све је то допринело да постанемо компанија на чије резултате свако у Влади може да буде поносан. Радимо са врло сензибилном и за промет деликатном робом, а не стварамо проблеме свом оснивачу.

НАЈАМБИЦИОЗНИЈИ ПОДУХВАТ

– Ракетни систем последње генерације за напад на земаљске циљеве – АЛАС, у погледу пројектованих перформанси, односно примењених техничко-технолошких решења, тренутно је наш најамбициознији развојни пројекат. АЛАС је приказан на једној од најзначајнијих изложби наоружања и војне опреме у свету – IDEX 2007, фебруара ове године у Абу Дабију, и побудио велико занимање посетилаца. А после те изложбе, на насловној страници водећег светског гласила посвећеног одбрамбеним технологијама у области вођених ракета, појавио се и текст о том систему.

НОРА ВЕЋЕГ ДОМЕТА

– За нашу компанију је посебно значајан комплексни пројекат развоја далекометног самоходног топа хаубице 155 mm *нора* Б-52. Тај систем има високи ниво аутоматизације свих функција оруђа, савремени систем за управљање ватром, а коришћењем муниције са новом генерацијом гасогенератора остварен је домет од 44 километра. Систем *нора*, по односу оперативне покретљивости, борбене аутономије, ватрене моћи има значајне предности у односу на конкурентска оруђа највећих светских произвођача. А са развојем пројектила домета од 65 km, код којег је примењена комбинација ракетног погона и гасогенератора, практично ћемо избити у сам светски врх у развоју савремене артиљерије.

не поставља се увек тако тврд и чврст услов, већ је он само додатна гаранција купцу да купује нешто што је добро и квалитетно.

Шта очекујете од предстојећег сајма НВО Партнер 2007?

– На том сајму, као и на претходном, Југоимпорт – СДПР наступа као суорганизатор са Београдским сајмом, и та манифестација се одржава под покровитељством Министарства одбране. Очекујем да ћемо, поред анимирања неких иностраних излагаче, а за сада имамо потврду да ће то бити *Талес* и *Финмеханика*, као и до сада, имати прилику да осетимо интересовање иностраног тржишта за посебне производе и производне програме. Колико знам, за овогодишњи сајам најављено је учешће већег броја страних делегација, односно представника иностраних војски, који ће доћи да виде све оно што је понуда наше одбрамбене индустрије. Истовремено, они ће на сајму имати много контаката и са представницима нашег МО и нашој војском. На таквим скуповима увек размене идеја о томе у ком правцу би војнокономска сарадња могла да се одвија.

Одржавање овогодишњег *Партнера 2007* временски се поклапа и са прославом 58 година рада нашег предузећа. Тим поводом ће 28. јуна на сајму бити организована и презентација наших пословних активности.

Ваша компанија последњих година знатна средства инвестира у развој нових врста наоружања и опреме. Каква је сарадња са Војнотехничким институтом и другим развојним институцијама и предузећима одбрамбене индустрије?

– Ми инвестирамо средства у развој појединих система и појединих врста наоружања самостално или са неким другим партнерима, јер тржиште стално захтева нову понуду

и увек поставља квалитетније и ригидније захтеве. У развојним програмима стално сарађујемо са Војнотехничким институтом, предузећима одбрамбене индустрије и са нашом војском, и наше је опредељење да се, у ситуацији када фабрикама често недостају и обртна средства за свакодневну егзистенцију, за свакодневну борбу на тржишту, ми укључимо као финансијер, поготово у нове развојне програме.

Сем тога, определили смо се, у складу са политиком куће, да директно и са фабрикама учествујемо у финансирању обнове производње неких предузећа. Конкретно, са фабриком *Милан Благојевић* из Лучана склопили смо споразум и помогли им да обнове производњу сферичних барута. Заинтересовани смо и да финансирамо програме других произвођача, а то говори о нашој спремности да улажемо и у производњу.

Колико је тачна прича да између ваше установе и Војнотехничког института постоји конкуренција и да ли се једни дру-

гима мешате у посао, посебно када је у питању развој?

– Не, рекао бих да то није тачно. Ми смо суштински партнери. Ми смо са Војнотехничким институтом сарађивали почевши од највећих и најзначајнијих пројеката – модернизације тенка М84, производње система нора Б-52, модернизације топа 105 mm. Једноставно, кад год постоји заједнички интерес, ми сарађујемо. Наравно да постоје неки захтеви тржишта за модернизацијом, на пример, артиљеријске муниције или за побољшањима неких перформанси муниције када чвршће или више сарађујемо са произвођачима, али у суштини нигде се не сударамо и не преклапамо на истоветним развојним задацима.

Нека предузећа наменске индустрије очекују од Југоимпорта – СДПР да откупи део производње и на тај начин амортизује њихово пословање у ситуацији кад је роба произведена, а још није продата. Колико су та очекивања реална?

– Наша компанија и наменска индустрија су партнери који су практично део истог система и једни без других не могу. Чињеница је да су фабрике изгубиле купце и на домаћем тржишту и да су у веома тешкој ситуацији. Ми се трудимо кад год можемо да им помогнемо, да изађемо у сусрет и то радимо на више начина – давањем позјамца, превременим плаћањем или давањем у њихово име банкарских гаранција, обезбеђења итд. за авансе и акредитиве који се отварају у њихову корист. Једноставно, на

сваки начин покушавамо да их подржимо у реализацији свих извозних послова. Наравно, круг наших партнера који имају потребу за таквом подршком није мали, јер нису у питању само фабрике одбрамбене индустрије већ и заводи и фабрике са којима радимо значајне извозне програме у области наоружања, а које нису искључиво војне фабрике, као што су *Лола*, *Прва петолетка*, и други. Уосталом, *Југоимпорт – СДПР* би требало да помогне многим фабрика али то није могуће.

А откупити производњу од појединих фабрика је врло тешко и то ниједан купац не ради. Кад то *Југоимпорт – СДПР* ради чини са великим осећајем друштвене обавезе и потребе да помогне произвођачу и свом партнеру, као што је, на пример, *Застава-оружје*, али инсистирати на томе и по сваку цену и са свим партнерима то би значило потпуни колапс за систем.

Какве су могућности заједничких пројеката са фирмама из иностранства?

– Захтеви тржишта и потреба да се бројни производи осавременују и модернизују терају нас да улазимо у технолошка партнерства са иностраним партнерима, чак иако не бисмо то радили. Ми смо достигли завидан ниво сарадње са бројним партнерима широм света и из западне и источне Европе, а посебно бих нагласио сарадњу коју имамо са француском компанијом *Талес*, која се повећава из године у годину. Такође је на завидном нивоу и сарадња са руским компанијама.

Имате ли пословне контакте и са земљама у региону?

– *Југоимпорт – СДПР* традиционално одлично сарађује са одбрамбеном индустријом Републике Српске. Постоји сарадња и са одбрамбеном индустријом остатака Федерације БиХ, али и са компанијама из Македоније. Разговарамо и са хрватским компанијама, а по пројектним програмима чак и са компанијама из Словеније. Дакле, сарађујемо са свима где је захтев тржишта такав да је потребно објединити укупну памет и производне капацитете. Наравно, наш приоритет је био и остао да нађемо што више послова за домаћу индустрију и за њене производе.

У ранијем периоду за рад Југоимпорта – СДПР везиване су бројне афере. Тога сада нема, између осталог и зато што је промењен Закон о промету наоружања и војне опреме. Колико вам је тај нови законски оквир, који називају и цивилном контролом, олакшао, а колико отежао рад?

– Током 2005. године, када је промењен *Закон о промету наоружања и војне опреме*, надлежност за издавање дозвола пренета је Министарству за међународне економске односе. Таква промена регулативе донела је чвршћу контролу у промету

наоружања од момента издавања дозволе до момента реализације сваког спољнотрговинског посла. Али оно на шта се ми и фабрике жалимо, а рекао бих с пуним правом, јесте да процедура издавања дозвола често траје предуго и често излази из предвиђеног законског рока. Неретко се догађа да на поднети захтев за издавање извозне дозволе не добијемо одговор у законском року од 30 дана. Било је и конкретних примера да губимо посао због спорости у администрацији. И ми се залажемо да кад од нас тражене податке како ниједним послом, ниједним ангажманом ни бисмо угрозили реноме државе и репутацију установе, да и надлежни државни органи покажу исти степен озбиљности и одговорности како би нам у прописаном року издали преко потребне дозволе. ■

КРАТКА БИОГРАФИЈА

Стеван Никчевић је рођен 1961. године у Београду. Ту је завршио основну и средњу школу и Факултет политичких наука. Дуго је радио у републичком МУП-у, а одатле је, на сопствени захтев, отишао 1999. године. Неко време радио је у приватном бизнису, а у државну службу вратио се после промене власти 2000. године. Био је поново краће време у републичком МУП-у, а од 2003. је на челу *Југоимпорта – СДПР*. Ожењен је, има двоје деце, срећан брак и каже да је задовољан и апсолутно породично испуњен.

Мира ШВЕДИЋ

Снимио Радован ПОПОВИЋ

ГЕНЕРАЛ ПОНОШ У КОМАНДИ ЗА ОБУКУ

На радном састанку Колегијума начелника Генералштаба ВС са челним официјерима Команде за обуку, одржаном 23. априла, разматрани су даљи кораци у процесу формирања те команде. Заменик команданта Команде за обуку пуковник Миодраг Вукмировић реферисао је о досада-

шњим резултатима и закључио да су, уз помоћ надлежних управа Генералштаба, обезбеђени повољни услови за рад те команде.

Начелник ГШ ВС генерал-потпуковник Здравко Понош истакао је да ће обука у наредном периоду добити апсолутни приоритет у активностима Војске Србије. Потпуна одговорност за процес обуке је на Генералштабу и све његове управе, пре свега Управа за обуку, ангажоваће се на повећању квалитета обучавања припадника и јединица Војске. ■ А. А.

ДОБАР ОДЗИВ ЗА УПИС НА ВОЈНУ АКАДЕМИЈУ

Начелник Војне академије (ВА) генерал-мајор Видосав Ковачевић изјавио је Танјугу да се пријавило три пута више девојака од броја који је планиран да буде примљен на ВА. Планом уписа предвиђено је да на ВА предстојећу школску годину упише 25 девојака и 135 мушкараца.

После планираних тестирања и провера психо-физичких способности изабраћемо најбоље кандидаткиње, рекао је Ковачевић, подсетивши да је по први пут, у предстојећој школској години, предвиђен упис жена на ВА.

Указујући да је одзив мушкараца за упис нешто слабији, Ковачевић је изразио задовољство одзивом кандидата за упис у Војну гимназију који је четири пута већи од планираног.

Најбољи студенти Војне гимназије углавном настављају школовање на ВА тако да ће и ове године бити довољан број студената на нашој високошколској војној установи, рекао је генерал Ковачевић. ■

БРУШЕЊЕ КВАЛИТЕТА

Један од битних чинилаца успостављања савремене и ефикасне структуре система одбране јесте и прилагођавање формацијских места и чинова реалним потребама. Донедавна пракса линеарне доделе чинова, посебно оних највиших, није одржива, јер је довела до изразито неповољне кадровске структуре официјера – такозване „обрнуте пирамиде“.

Несразмерно велики број официјера високих чинова, посебно пуковника и потпуковника, у односу на број оних до чина потпуковника, последица је досадашњег начина унапређивања.

С обзиром на то да је пројектована величина Војске Србије, а самим тим и будућа потреба за официјерима високих чинова, смањена, у Генералштабу и Министарству одбране усвојен је став да се пажљиво и критички размотри сваки појединачни предлог за унапређење. На тај начин избегнута је досадашња пракса да се унапређење официјера у високе чинове, пре свега у чин пуковника, остварује као неотуђиво право.

Наиме, одредбом члана 43. став 2. Закона о Војсци Југославије, прописано је да се официјер у чину потпуковника, са завршеном Војном академијом, односно одговарајућом високом стручном спремом, који испуњава опште услове за унапређење (из члана 41. Закона), и кад у чину који има проведе четири године, од чега најмање једну годину на формацијском месту чина пуковника, може унапредити у чин пуковника. Дакле, како каже слово закона, не мора свако ко испуни формалне услове аутоматски бити унапређен у чин пуковника.

Тако је поводом Дана Војске Србије – 15. фебруара, у чин пуковника унапређено 77 потпуковника, од 154, колико их је у том моменту испуњавало формалне услове за унапређење. При томе су у потпуности уважени предлози Кадровске комисије МО, која је питање унапређења официјера у чин пуковника разматрала на три седнице, одржане у јануару и фебруару 2007. године. Истим питањем бавио се и Колегијум министра одбране, при чему су Кадровској комисији дате

смернице за припрему предлога одлуке.

Доношењу наредбе претходила је процедура у којој су на нивоу команданата јединица, оперативних састава и видова, Генералштаба и Министарства одбране, разматрани предлози и детаљно је анализиран сваки од њих. О сваком појединачном унапређењу изјашњавали су се начелници управа Генералштаба и МО и команданти видова.

Кадровска комисија је на седници одржаној 6. фебруара 2007. предложила да се у чин пуковника унапреди половина од укупног броја потпуковника који су кандидати за унапређење. Финални предлог Кадровске комисије био је последица компромиса између потребе да се у чин пуковника унапреде они потпуковници који су планирани за даље вођење у служби на формацијским местима чина пуковника, и законских и подзаконских аката којима се регулише унапређивање официјера.

Наиме, важећом одредбом члана 53. Уредбе о стањима у служби и унапређивању професионалних официјера и подофицијера, прописано је да се официјери чина потпуковника унапређују у чин пуковника тако да број официјера чина пуковника одговарајућег рода или службе не прелази 90 посто формацијских места чина пуковника тог рода или службе, а у члану 54. наведени су и посебни услови под којима се унапређење може извршити. У пракси, у свим родовима Војске већ има више од 90 посто официјера у чину пуковника у односу на број формацијских места тог чина.

Недоношење новог Закона о Војсци и одговарајућих подзаконских аката ставило је Кадровску комисију МО пред недоумицу како да поступи у случају унапређивања официјера поводом Дана Војске.

Нова структура команди, јединица и установа, успостављена актуелном реорганизацијом у оквиру реформе система одбране, предвиђа знатно мањи број формацијских места чина пуковника. Такође, ако би се испоштовала поменута уредба, у чин пуковника могао би бити унапређен само мањи број потпуковника служби, и није дан такав официјер неког од родова војске.

Кадровска комисија је закључила да би, ипак, за даље вођење у служби перспективног кадра, било корисно да се унапреди један број кандидата. Онима који овом приликом нису добили виши чин никако није затворен пут ка унапређењу. Уколико се укаже потреба да се попуни одређени број формацијских места чина пуковника, они ће бити потенцијални кандидати за унапређење, а то што нису унапређени поменутом наредбом ни у чему их не ограничава. ■ А. А.

Пише
Љубодраг
СТОЈАДИНОВИЋ

ОСВАЈАЊЕ ВРХА

Надметање и тежња да се буде први, најбољи, победник, рекордер, шампион, херој – све то нас држи у форми! Али и изазива неурозу, страх од неуспеха и депресију. Вуди Ален каже у једном филму да нас може спасти само иронија. Да се у својој лудој трци свему можемо смејати, пре свега себи и својој дирљивој немоћи.

Први је у свемир полетео совјетски поручник Јуриј Алексејевич Гагарин. Облетео је у својој клаустрофобичној капсули два круга око земље и вратио се као мајор. У том часу, он је постао најславнији човек на малој планети. Одозго, са висина на којим дотле нико од земљана никада не беше, гледао је Јура плаву елипсу своје славе.

Први је (икада) полетео Икар. Али он је део мита о одвајању од неодољиве силе теже. Наводно му је јако (августовско) сунце спржило крила, и митски летач је пао у вечни загрљај мајчице земље.

Први је (ваљда) истински полетео један од браће Рајт. А данас лети ко стигне. Ко не лети, неће далеко стићи. Али човек је, ипак, биће створено за брда и долине.

Први се на Хималаје (Монт Еверест) попео сер Едмунд Хилари. Први је Атлантик прелетео Чарлс Линдберг. Први се о млад месец окачио Нил Армстронг.

Први атлетичар који је спустио границу на сто метара испод десет секунди, беше Немац Армин Хари. Данас онај који трчи више од десет, не мора да се свлачи бадава. А први који је сто метара слободно препливао за мање од једног минута, звао се Џони Вајсмилер. Џони је умро, а његов мајмун из филмова о Тарзану још је жив. Тај честити старац и славни глумац, а зове се Чита, има 75 година. Тако је то први манки који је превалио седамдесету. И јоште живи, бар колико се зна.

Што се тиче рекорда Тарзана Вајсмилера, то би данас био јако слабашан резултат. Сваки кадет који тренира ватерполо за „Партизан“, плива брже сада него што је Вајсмилер могао онда.

На Хималаје се попело више хиљада људи после Хиларија.

У космос лете богати туристи. Цена повратне карте цирка двадесет милиона евра.

На месец се више не иде. Доста је био тај велики корак за човечанство. Тамо је изгледа хладно, досадно и путо.

Први човек који није имао с ким да превари жену звао се Адам. И уопште, има бесконачно много области где је неко био први. Касније су те легендарне пионире многи надмашили. Али све је као у љубави: они који касније дођу то раде много боље. Али први (прва) памти се за сва времена.

Да човек није желео да буде први и најбољи, да му није падало на памет да искорачи из свог света, стигне до хоризонта и продужи даље, можда би још цртао дивокозе и друге опасне зверке на зидовима пећина.

Хомо сапиенс је волео да се игра. Понекад је био хуман, прави алтруиста, оличење бриге за свој род. Исто толико, можда чешће, он је био суров и окрутан, њега је водио примарни ратнички ген, ко-

ји, како то рече Томас Ман, „не може избрисати ни историја ни цивилизација.“ Зато је свака игра помало и рат.

Данас се игра наставља. Надметање и тежња да се буде први, најбољи, победник, рекордер, шампион, херој – све то нас држи у форми! Али и изазива неурозу, страх од неуспеха и депресију. Вуди Ален каже у једном филму да нас може спасти само иронија. Да се у својој лудој трци свему можемо смејати, пре свега себи и својој дирљивој немоћи.

И у томе – духовитости и духовности – постоји надметање. Колико пута смо чули виц у коме су ови наши прваци света. Али дух је недељив, он се не може растакати на регионалне и фолклорне типове. Зар у тој области не би могао да буде свевремени ас писац и циник Бернард Шо? Његова досетка на једној отменој вечери сматра се недостижном игром духа и ироније.

Нека дама, наиме, из високог друштва, пристојног изгледа, али несносни давитељ забаве, одједном је „заскочила“ Шоа. Он је, као и увек, био надмоћан и лагодно одбијао нападе те опјидаре. Али аждаја се није предавала. Желела је по сваку цену да зада одлучујући убој, те јетко и преко сваке мере гласно, рече писцу: „Господине Шо, да сте ви мој муж, ја бих вама сипала отров у чај!“ На то Шо одговори: „Госпођо, да сте ви моја жена, ја бих тај чај одмах попио!“

Врхунској реплици коментара не треба. У Србији је игра духа одавно замењена екстремним непристајањем на другачије мишљење. Ми немамо ни Шоа ни Клемансоа, овде се одмах иде на „коначне аргументе“.

Јесмо ли, ипак, први у нечему? Па, наравно, били смо прваци света безброј пута. Наши спортисти стално су на раскршћу између славе и анатеме.

Срби не признају ништа друго, само прво. Не где је објављена „сексуална“ европска табела. На њој су први Италијани, други Французи, а ми трећи. Зашто трећи? Па зато што Ђакомо Казанова и остали заводници нису одавде. Чак ни барон Фон Минхаузен, који је први летео на топовском ћулету – бумерангу, и као такав слетео.

Бити први, то је ствар и Гинисове књиге рекорда. Много залудног света троши време чинећи непојмљиве глупости, само да би се упало у тај инвентар. Један је, на пример појео 87 чизбургера, ушао у књигу и одмах умро.

Бадава чизбургери! Лесковчани су направили највећу плескавицу на свету, а Туријци кобасицу. Не где близу три километра, ваљда. Та кобасица. И народ је појео, шта би друго, кобаја није само за показивање. ■

Аутор је коментатор листа „Политике“

ЖИВОТ ПОСЛЕ УНИФОРМЕ

ПРЕКВАЛИФИКАЦИЈА
ПОДОФИЦИРА
И ЦИВИЛНИХ ЛИЦА

Губитак посла у Војсци често значи губитак професије. Преобуком за неко од занимања, конкурентних на тржишту рада, велики број људи који напуштају оружане снаге кључ егзистенције задржао би у својим рукама.

Транзиција је појам сличан времену. Већина грађана наше државе не би умела да га дефинише, али га веома суптилно осећа. Многи се слажу у томе да добар део српског друштва, углавном захваљујући инату, одолева колективној апатији. Ипак, ни инат ни ксенофобија неће зауставити точак историје који нас је понео тамо где нам је одавно било место – у Европу. Војска, како год изгледала, барем код Срба, јесте и биће народна и делиће судбину својих грађана и државе.

Савремено опремљене, обучене и, најзад, добро плаћене оружане снаге јесу визија и циљ коме се стреми. Стручњаци кажу да ће реформа трајати неколико година и да, у појединим својим сегментима, она неће бити пријатна. Тога су постали свесни и запослени у систему одбране. До 2010. године неколико хиљада професионалних припадника Војске мораће да потражи други посао.

Ради решавања сложених социјалних проблема лица која се отпуштају, њихове економске реинтеграције у цивилне структуре, септембра 2004. године почео је са радом програм ПРИСМА (Program for Resettlement In Serbia Ministry of Defence and Army). У оквиру тог пројекта, током три године, више од 800 официра преквалификовано је за цивилна занимања, а око 50 посто њих данас има новог послодавца или самостални бизнис.

Идеја о укључивању осталих категорија професионалних припадника Војске у ПРИСМУ почела је да се спроводи априла ове године, када је 60 подофицира и цивилних лица, који су били принуђени да напусте радна места у Војсци, започело преквалификацију. План предвиђа да око 180 људи годишње овлада потребним знањима за рад у цивилству. Надлежни кажу да ће преобука једног подофицира или цивила на служби у Војсци трајати око три месеца и коштати око 700 евра.

■ КОНТИНУИТЕТ ИДЕЈА

Замисао о укључивању подофицира и цивилних лица у програм преквалификације није нова. Министарство одбране је у складу са динамиком реформи, бројем и квалитетом кадра који се отпушта, у програм ПРИСМА укључило најпре војна лица са високом стручном спремом, са намером да, чим се укаже прилика, и остале категорије добију помоћ и прилику да свој будући социјално-економски статус реше на, за њих, што повољнији начин.

Начелник Управе за кадрове Сектора за људске ресурсе МО генерал-мајор Слободан Тадић наглашава да официри у том процесу нити су повлашћени, нити ће то бити.

– Опште опредељење МО је да програм збрињавања обухвати све категорије перспективног кадра. Оснивање Центра за преквалификацију подофицира и цивилних лица школованих за војна занимања представља наставак пројекта који је са официрима почео крајем 2004. Чињеница да су прво они укључени у преквалификацију не значи да смо их ставили у први план, него да је занимање донатора тада било усмерено на ту групу људи – каже генерал Тадић.

Начелник Управе за кадрове додаје да ће се вероватно у Програм укључити и одређен број војника по уговору јер је и тим људима, који су своја занимања заменили војним позивом, уколико остану без посла, потребна подршка при поновном запошљавању. Овим би се, како каже Тадић, професија војника учинила атрактивнијом јер би се пружила већа материјална извесност у оквиру концепта предвидљиве каријере, како у Војсци, тако и ван ње.

На основу сагласности Владе и одлуке министра одбране у марту ове године основан је Центар за преквалификацију подофицира и цивилних лица који ће функционисати у оквиру програма ПРИСМА. Та институција ће, како сазнајемо, ускоро постати самостална државна агенција, али промена институционалног оквира неће мењати методологију њеног рада.

Основни циљ и замисао на коме почива програм збрињавања вишка војног кадра је развој спознаје о радним вредностима припадника Војске, идентификовање знања и способности сваког појединца, усмеравање на области у којима могу постићи највише успеха, затим оспособљавање за послове у грађанству на нивоу стручне спреме коју поседују као и помоћ у тражењу новог запослења.

Средства за финансирање Центра обезбедила је организација „Нордијска иницијатива“ коју чине Данска, Шведска и Норвешка. Три земље су се уговором са Министарством одбране и Привредном комором Београда обавезале да до 2010. године у поменути пројекат уложу око 3,5 милиона евра.

Госпођа Јане Ларсен, представник Данске, тренутно председавајуће „Нордијском иницијативом“, каже да њена земља поседује многа искуства у реформи оружаних снага која је и тамо недавно спроведена, нарочито у оквиру решавања проблема вишка војног кадра. Она каже да у Данској постоји систем социјалне одговорности за људе који губе посао, не само у Војсци, него и у осталим институцијама.

– Моја земља, Шведска и Норвешка желе да подрже процес реформе система одбране у Србији кроз помоћ људима који остају без посла, улагањем у њихово образовање и пласман на тржиште

Генерални секретар Привредне коморе Београда Ивана Зељковић и Драган Паскаш

Драган Паскаш из Привредне коморе Београда каже да ће бити спроведена стална истраживања тржишта рада како би се преквалификација усмеравала на дефицитарна занимања. Он додаје да ће Комора анкетирати своје чланове о њиховим потребама за одређеним кадровским профилима и тако омогућити послодавцима да врло брзо добију квалификоване раднике.

рада – каже Јане Ларсен и наглашава да је веома заинтересована за сарадњу са цивилним институцијама које учествују у преквалификацији војног кадра све док се тај проблем не реши. Ускоро ће, објашњава она, бити адаптирана зграда која ће поседовати смештајне капацитете и довољан број кабинета где ће будући полазници Центра моћи да бораве и похађају део наставе. У Управи за кадрове сазнајемо да ће око 800.000, од поменутих 3,5 милиона евра, бити уложено у опремање и реконструкцију

зграде која се налази у близини касарне Бањица, а завршетак радова, према речима генерала Тадића, планиран је у првој половини идуће године.

■ ПРИЛАГОЂАВАЊЕ ТРЖИШТУ РАДА

Неколико месеци пре него што је Центар за преквалификацију почео са радом, МО и данска фирма „New Insight“ спровели су истраживање тржишта рада и дошли до закључка да највећа шанса за запошљавање кадра, који заврши преобуку, постоји у занимањима техничке и машинске струке, као и информационог технологија. У складу са тим тендерска комисија МО је, између пет понуђача за организовање преквалификације, изабрала понуду Привредне коморе Београда која предвиђа да се наставни модули изводе у Техничкој школи „Нови Београд“ и Машинској школи „Радоје Дакић“ у Раковици.

Генерални секретар Привредне коморе Београда госпођа Ивана Зељковић и господин Драган Паскаш, који у име те институције координирају са Центром за преквалификацију, сложни су у оцени да кадар који у Војсци није перспективан може наћи новог послодавца.

– Треба избегавати термин „вишак“ када се говори о људима који напуштају војну службу. Већина њих је још потпуно радно способно, а навикли су на посвећеност и одговорност, што је веома важно. Њихове године, судећи према занимањима којима намеравају да се баве, не би требало да представљају проблем за послодавце – сматра госпођа Зељковић.

Привредна комора ће, каже она, ускоро направити пројекат на основу кога ће људима, после преквалификације, помоћи при запошљавању. Вероватно ће бити организована берза рада где ће они имати прилику да своје услуге понуде разним предузећима и агенцијама. Формални и неформални контакти које Комора одржава са великим бројем привредника, према мишљењу госпође Зељковић, одлична су прилика да се велики број људи из ПРИСМЕ успешно запосли.

Говорећи о активностима Привредне коморе Београда у заједничком пројекту са МО, Драган Паскаш каже да ће бити спрово-

Јане Ларсен

ђена стална истраживања тржишта рада како би се преквалификација усмерavала на дефицитарна занимања. Он додаје да ће Комора анкетирати своје чланове о њиховим потребама за одређеним кадровским профилима и тако омогућити послодавцима да врло брзо добију квалификоване раднике.

ПОНОВО У КЛУПАМА

У Техничкој школи „Нови Београд“ и Машинској школи „Радоје Дакић“, наредна три месеца, шездесет бивших подофицира и цивилних лица школованих за војна занимања, кроз неки од шест модула обуке, стећи ће и формално нова звања. На свечаности 16. априла 2007, поводом почетка преквалификације, обратили су им се државни секретар у МО Љубисав Тодоровић, генерални секретар Привредне коморе Београда Ивана Зељковић и представници „Нордијске иницијативе“ Јане Ларсен и Јакоб Хоренсвајт, норвешки дипломата. Уз жеље за успех у будућем животу и послу, говорници су подсетили да је пред њима тежак период у којем ће морати да уложе пуно труда и промене многе навике.

У оквиру Техничке школе „Нови Београд“ постоји Регионални центар за образовање одраслих, један од пет у Србији, који је носилац пројекта преквалификације. Пет, од укупно шест модула, одвијаће се у тој школи. Директор Веселин Вуковић објаснио је са коликом пажњом се прилази проблему образовања одраслих, по много чему специфичном у односу на уобичајен рад са младима. Он каже да су модули конципирани тако да ни један полазник не добија сертификат док самостално и практично не потврди своја знања, било да поставља клима уређај, инсталира видео надзор или систем за грејање.

– У односу на раније деценије, дошло је до великих промена у друштвено-политичком, а и образовном систему. Данас командује тржиште. Некада су радници, уколико изгубе посао, били „ухлебљивани“ у другој фирми, на радном месту које одговара њиховим квалификацијама. Сада је ситуација у многоме другачија, тако да је неопходна спремност на динамично усавршавање, али и преквалификацију, ако је то потребно. Реалност је да људи, који напуштају велике системе услед реформи, било да је реч о Војсци или другој институцији, неће пронаћи нови посао док се не преквалификују – каже Вуковић. Нефункционисање принципа банкротства, подсећа он, стварало је велике проблеме у социјалистичким друштвима која су вештачки одржавала велике непрофитабилне производне системе, јер би се њиховим гашењем изазвали социјални немири. Према Вуковићевом мишљењу неопходно је ускладити законску регулативу у области образовања одраслих и уложити потребна средства у његов развој како би се ублажио проблем који настаје у транзицији.

Веселин Вуковић директор Техничке школе „Нови Београд“

– Модули су краткотрајни пакети учења који омогућавају добијање конкретних знања, вештина и радних компетенција неопходних за обављање одређених послова. Могу бити самостални или део ширих модуларних, односно програмских целина – каже мр Зоран Јовановић, саветник за развојне активности Регионалног центра за образовање одраслих на Новом Београду.

ШТА ИЗАБРАТИ?

Техничка школа „Нови Београд“ и Машинска школа „Радоје Дакић“ понудили су тридесетак модула, а Центар за преквалификацију и МО, према резултатима истраживања тржишта рада, изабрали су шест, од којих су полазници могли да се одреде за: постављање и сервисирање расхладних и клима уређаја у домаћинства и аутомобиле, монтажу, одржавање и сервис ауто-гасних инсталација, затим инсталацију водовода и грејања пластичним и бакарним цевима, постављање инсталација видео-надзора, те обезбеђење имовине и лица. Школа „Радоје Дакић“ бавиће се преобуком у области информатичких технологија и то модулом „програмирање и управљање флексибилном производном ћелијом (ЦНЦ – струг, глодалица и робот)“.

Представници школа јединствени су у оцени да је неопходно ставити нагласак на практична знања, без непотребног задубљивања у теорију. После завршетка сваког од модула следи испит на коме ће полазници показати у којој мери су оспособљени за самостално обављање послова које су током три месеца учили.

Машинска школа „Радоје Дакић“, према речима директора Слободана Прентића, једна је од четири у Србији која школује техничаре за роботiku и флексибилне производне системе, а сматра се једним од водећих центара за школовање радника на ЦНЦ машинама.

– У нашим условима, а нарочито у развијеном свету, програмирање

Свечаност поводом почетка преквалификације

Слободан Прентић директор Машинске школе „Радоје Дакић“

ЦНЦ машина при, такозваној „обради резањем“ сматра се једним од начина описмењавања у овој области. Процесна технологија многих, и великих и малих производних система, обухвата ЦНЦ машине. Значи, савладавши основе у нашој школи, уз врло мало спознаје у пракси, човек би сасвим успешно могао да ради на било ком месту где постоји ЦНЦ технологија – каже Прентић. Обрада дрвета, метала и пластике, подсећа саговорник, нарочито када се ради о сложеним облицима, скоро да је немогућа без ЦНЦ машина којима управља рачунар.

– Велика предност ове технологије је у њеној флексибилности. Можете правити огромне производне серије, а можете их дневно мењати простим учитавањем програма у рачунар – истиче директор школе „Радоје Дакић“. Слободан Прентић каже да његова школа има шест кабинета са 15 ЦНЦ машина које се у настави могу програмирати и на њима обрађивати разни материјали.

Модули у обема школама тако су конципирани да се више од две трећине наставе одвија у радионицама и кабинетима, јер је потребно да полазници усвоје што је могуће више практичних знања. На крају сваког модула предавачи Привредне коморе одржавају курс предузетништва намењен онима који после преквалификације намеравају да почну самостални посао.

ЦНЦ машина при, такозваној „обради резањем“ сматра се једним од начина описмењавања у овој области. Процесна технологија многих, и великих и малих производних система, обухвата ЦНЦ машине. Значи, савладавши основе у нашој школи, уз врло мало спознаје у пракси, човек би сасвим успешно могао да ради на било ком месту где постоји ЦНЦ технологија – каже Прентић. Обрада дрвета, метала и пластике, подсећа саговорник, нарочито када се ради о сложеним облицима, скоро да је немогућа без ЦНЦ машина којима управља рачунар.

– Велика предност ове технологије је у њеној флексибилности. Можете правити огромне производне серије, а можете их дневно мењати простим учитавањем програма у рачунар – истиче директор школе „Радоје Дакић“. Слободан Прентић каже да његова школа има шест кабинета са 15 ЦНЦ машина које се у настави могу програмирати и на њима обрађивати разни материјали.

Модули у обема школама тако су конципирани да се више од две трећине наставе одвија у радионицама и кабинетима, јер је потребно да полазници усвоје што је могуће више практичних знања. На крају сваког модула предавачи Привредне коморе одржавају курс предузетништва намењен онима који после преквалификације намеравају да почну самостални посао.

■ ПОТПОРА ЗАПОШЉАВАЊУ

Највећи изазов људима који напуштају систем одбране и укључују се у преквалификацију јесте запошљавање. Међународна организација за миграције (ИОМ), у сарадњи са НАТО поверљачким фондом за помоћ вишку војног кадра, као донатором, нуди неколико видова помоћи укљученима у програм ПРИСМА. Свјетлана Ђокић, саветник у ИОМ-у каже да поверљачки фонд НАТОа нуди четири врсте помоћи.

– Лица укључена у програм ПРИСМА, која испуњавају критеријуме везане за висину прихода, године старости, услове живота, затим образовање, здравствену и радну способност, уз одређену процедуру, могу добити помоћ. Висина помоћи специфична је и у зависности да ли су се људи определили за неки од специјализованих кратких курсева, покретање сопственог посла, проширење постојећег или запошљавање код неког послодавца – каже госпођа Ђокић. Међународна

Заставници у пензији Слободан Нешић и Миладин Ристић одлучили су да буду у првој групи полазника Центра за преквалификацију подофицира и цивилних лица школованих за војна занимања. До одласка у пензију заставник Нешић обављао је дужност заменика командира стационарног чворишта везе.

– Пријавио сам се за ПРИСМУ јер очекујем да ћу после преквалификације успети да пронађем посао и побољшам животни стандард породице – каже Нешић који је одабрао модул водоводних инсталација и грејања.

Донедавно четни старшина, заставник у пензији Миладин Ристић пре истека стажа напустио је радно место у Војсци и такође сматра да ће највише користити имати од инсталирања грејања и водовода.

– Пошто после пензионисања живим у Љубовији, релативно малом месту, вероватно да са неким другим модулом не бих успео да пронађем муштерије којима бих пружао услуге – објашњава Ристић. Он очекује да у току преквалификације овлада потребним знањима како би отворио самосталну занатску радњу.

организација за миграције, објашњава она, пружа и саветничке услуге при изradi и побољшању бизнис плана и осталих административних процедура.

При samozапосљавању, односно покретању сопственог посла, могуће је добити бесповратну помоћ у висини 1.500 евра уколико подносилац захтева уложи најмање исту суму. Ако се неко од учесника програма ПРИСМА определи за кредит, може добити до 3.000 евра на 12 месечних рата без камате, са двомесечним „грејс периодом“. Такође, један од услова за добијање кредита је да се у покретање или проширење посла уложи најмање у висини средстава које нуди Поверљачки фонд. Бивши припадници Војске могу се усавршавати и на курсевима које не обухвата програм ПРИСМА, а који се односе за њихово будуће занимање. У том случају могу добити 1.500 евра помоћи. Уколико би неки послодавац одлучио да запосли лице из поменуте категорије, не краће од 12 месеци, могао би бити субвенционисан три пута годишње са износом до 1.500 евра.

Треба нагласити да нико од подносилаца захтева за помоћ неће добити готовину, него ће се плаћање вршити преко рачуна добављача, послодавца или институције која организује преобуку. Поверљачки фонд, ваља истаћи, не одобрава помоћ по аутоматизму нити свим полазницима ПРИСМЕ. На основу квалитета пројекта, препоруке начелника регионалних центара за преквалификацију у Београду, Новом Саду и Нишу у сарадњи са тимом ИОМ-а, коначну одлуку о одобравању помоћи доноси комисија састављена од представника МО, Центра за преквалификацију и Међународне организације за миграције.

Према речима Свјетлане Ђокић, до сада је око 130 људи добило помоћ ИОМ-а, а услуге помоћи у планирању посла обављају се свакодневно. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

ПРОНИЦАЊЕ У ТАЈНУ

Тешко докучива, самим тим и тешко мерљива категорија морала војске, уз рад на више модела за његово праћење и процену, систематски се проучава од 1997. године. Резултат рада стручњака Института за стратегијска истраживања, јесте стварање новог, знатно савременијег модела, за оцењивање те категорије од које зависи успешно дејство сваке војне силе.

У историјама Школе националне одбране Војне академије у Београду, 19. априла представљен је научноистраживачки пројекат „Модел вредновања морала Војске Србије у савременим условима“. Тај пројекат, који има велику важност за цели систем одбране, реализовао је Институт за стратегијска истраживања, у сарадњи са Управом за људске ресурсе (Ј-1) ГШ ВС. Финализација вишегодишњег пројекта биће забележена као први реализовани подухват Института откад постоји у новом организационом облику и под новим именом.

Скупу, на којем је било речи о осавремењеном моделу вредновања морала, присуствовали су начелник Управе за стратегијско планирање МО пуковник проф. др Митар Ковач, начелник Управе за људске ресурсе ГШ ВС генерал-мајор Петар Радојчић, заменик начелника Управе за кадрове МО пуковник мр Миодраг Гордић, а међу њима и слушаоци 53. класе Командно-штабног усавршавања Школе националне одбране, истраживачи из Института за стратегијска истраживања и други који се баве изградњом и вредновањем морала.

■ ЧИНИЛАЦ РЕФОРМИ

Како је пуковник др Јан Марчек и научни саветник, руководилац тог пројекта, рекао на почетку излагања о новом моделу, убрзани ток реформи ВС, усмерен на њено бројно смањење, реструктурисање, професионализацију и бољу опремљеност, али и тежња наше земље да се прикључи евроатлантским интеграцијама, имплицирали су даљу доградњу модела за вредновање морала у Војсци. У складу са тим, циљ истраживања започе-

Без снажног борбеног морала, ни врхунски обучене јединице не постижу успех на бојишту

тог још крајем 2005. године, био је да се дефинишу најпримерније методе за процену, односно вредновање морала Војске у савременим условима. То је процес који мора да прати израда инструмената за мерење и оцењивање у складу са основним психометријским захтевима, што обезбеђује валидност и поузданост добијених оцена.

На основу резултата спроведеног истраживања дефинисан је модел за вредновање морала ВС у савременим условима, који садржи стандардизоване упитнике за професионални и непрофесионални састав, благо усмерени (неусмерени) оријентациони интервју, протокол посматрања и евиденциони образац.

Главни циљ истраживања је, истиче пуковник Марчек, да се открију, утврде и дефинишу основни чиниоци и манифестације морала ВС у савременим условима, као специфичног дела морала друштва у целини, да се пронађу и опишу најадекватније методе и технике за вредновање морала и да се израде научни инструменти за његово вредновање.

■ ПРЕДИСТОРИЈА ПРОЈЕКТА

Пут долажења до осавремењеног модела вредновања морала у ВС, као што се може претпоставити на основу деликатности самог предмета, трајао је прилично дуго. Први научноистраживачки пројекат из те области под називом „Вредновање морала као елемента борбене готовости“ реализован је током 1997. године. Тада је израђен и Упитник за вредновање морала МВС 97, који је обухватао шест скала.

Други пројекат под називом „Борбени морал Војске Југославије у периоду бомбардовања НАТОа“ обухватио је два значајна социјално-психолошка истраживања морала ВЈ за време ратних дејстава 1999, на узорку од 1.211, односно 2.286 испитаника. На основу резултата оба испитивања добијено је шест заједничких латентних фактора борбеног морала.

Треће по реду истраживање модела вредновања морала обављено је ради стандардизације инструмената за мерење морала током 2000. године. После испитивања укупно 720 испитаника из ВЈ, конструисана су два стандардна упитника МС-1 и МВ-1 за вредновање морала припадника Војске.

Због промена које су се у међувремену одвијале у друштву и Војсци, јавила се потреба доградње мерних инструмената, који ће се примењивати у пракси вредновања морала ВС, тада још увек ВСЦГ, те је изведено и четврто, најобимније истраживање.

Током 2004. године, на репрезентативном узорку од чак 16.249 испитаника потврђена је четворофакторска структура упитника МВ-1 и петофакторска структура упитника МС-1. Уз статистичке дораве, ти упитници су, као МВ-1А и МС-1°, уведени у оперативну употребу 1. јануара 2005. године. Сада је дошло време да се и они замене савременијим упитницима.

■ ФАЗЕ ИСТРАЖИВАЊА

Све што је постављено као циљ, према речима пуковника Марчека, представљало је веома сложен задатак, који је подразумевао да се најпре мора проверити функционалност већ постојећег модела према којем се неколико година оцењивао морал као један од најважнијих елемената борбене готовости. Пажљиво су анализирана два тада постојећа упитника из важећег модела вредновања морала, МС-1А и МВ-1А. Утврђени су факторска структура и метријске одлике постојећег модела.

У наредној фази истраживања нагласак је био на спровођењу сондажног испитивања уз помоћ „радних“ скала за процену МС и МВ-2006-С, и МС и МВ-2006-СЕ. Да би се то извршило, требало је најпре конструисати почетну листу ставки (ајтема) за израду инструмената којима ће се вредновати морал ВС у савременим условима. При том је један од кључних момената била експертска процена припремљених листа ајтема, јер је практично читав пројекат зависио од способности стручњака да, у том тренутку, напоре уложене у истраживање усмере у правцу којим се стиже до валидних инструмената за вредновање морала. Експерти су у тој фази показали да су дорасли задатку који је пред њих постављен.

Утврђивање валидности и поузданости конструисаног мерног инструмента, то јест „радног“ упитника спроведено је провером на репрезентативном узорку припадника ВС. Анализа и избор ставки, односно индикатора који задовољавају психометријске одлике и формирање коначне верзије инструмената за вредновање морала довело је до израде финалних упитника, скала процене МС-2006-Ф и МВ-2006-Ф. У последњој фази истраживања валидало је још израдити научни апарат стварањем Концепта модела вредновања морала ВС у савременим условима.

Финално испитивање обављено је од 6. до 15. јуна 2006. године. Тим испитивањем обухваћени су професионални припадници Војске и војници на редовном одслужењу војног рока из састава Копнених и Оперативних снага, Ваздухопловних снага и

противвоздухопловне одбране, Новосадског корпуса, Гардијске бригаде и једне бригаде везе. Анкетирањем су обухваћени још и старешине и студенти Војне академије. Репрезентативни узорак за финално испитивање чинило је укупно 2.020 испитаника.

Теренско испитивање обављено је уз помоћ Управе за људске ресурсе (Ј-1) ПШ ВСЦГ, а у реализацији пројекта су, осим припадника те Управе и истраживача Института за стратегијска истраживања, учествовали експерти за морал и за статистику са Филозофског факултета у Београду и Баналуци и са Војне академије.

После изведене стандардизације научних инструмената за мерење, знатно је редукован број ставки, утврђени су њихова факторска структура и метријске одлике, а затим су конструисани и финални инструменти – упитник МС-2007 и упитник МВ-2007. Та два упитника чине најзначајнији део новог модела за вредновање морала ВС који ће бити коришћен за оперативне намене. У њима се морал може ваљано вредновати са упола мање ставки, или индикатора, него у почетним упитницима, при чему оба инструмента задовољавају највише стандарде о питању њихових мерних карактеристика.

Метријске карактеристике изолованих фактора од важности за ваљано вредновање морала морале су у оба мерна инструмента да задовоље строге психометријске стандарде. Обе скале ће, по речима аутора, моћи да буду лако и квалитетно примењене у пракси као срж предложеног осавремењеног модела, јер имају задовољавајућу репрезентативност, поузданост и хомогеност.

Завршни упитници садрже мање од 50 ајтема, чиме су добијени знатно ефикаснији мерни инструменти од некадашњих. Тиме је избегнуто превелико оптерећење за испитанике који би могли да изгубе концентрацију при давању одговора на превелики број питања и да дођу у искушење да дају површне одговоре, што би негативно утицало на резултате испитивања.

Предложени коефицијенти важности (пондери, односно тежински коефицијенти) користиће се за израчунавање пондерисане аритметичке средине манифестација морала које припадају одређеном фактору, те за идентификовање коначне оцене морала, која се, такође, изводи као пондерисана аритметичка средина оцена свих фактора подељена сумом пондера за факторе.

Магистар Душан Станковић, стручњак који је на пројекту ангажован у својству статистичара и кибернетичара, приликом презентације модела објаснио је како функционише програмски пакет за израчунавање оцене морала, назван Морал Плус, верзија 3.07. Та програмска апликација заштићена је од неовлашћеног коришћења, практична је за употребу и већ је добила низ похвала од органа инспекције Инспектората одбране који су је проучили.

■ МОРАЛ КАО СПЕЦИФИЧНА ПОЈАВА

Како наглашава пуковник Марчек, свака војска, па сходно томе и наша, детаље везане за вредновање морала својих јединица најбрижљивије чува као тајну од које пресудно може да зависи успешно извршавање постављених задатака. Зато не треба ни очекивати да баш сви детаљи новопредложеног модела буду изнети у јавност. Оно што се може рећи уопштено, када је реч о најважнијим индикаторима или факторима према којима се цени и морал појединаца и јединица, јесте да се они могу сврстати у пет најшире посматраних група.

Иако је тешко степеновати важност појединих група фактора, истраживачи Института за стратегијска истраживања утврди-

Мотивација професионалног и непрофесионалног састава битно је различита

ли су да су однос припадника Војске према основним друштвеним, војним и личним вредностима, затим квалитет интерперсоналних односа у јединици, односно установи, и задовољство припадника Војске дужношћу, професијом и статусом, неки од најважнијих фактора морала. Ту треба додати и израженост негативних појава у јединици, односно установи, и однос припадника Војске према евроатлантским интеграцијама, мировним мисијама и учешћу у борби против међународног тероризма.

Поред анкетирања, као основног метода за вредновање морала, који је добио упитнике као мерне инструменте, и интервјуа, односно разговора са испитаником, од велике важности за процену морала јесте и метод посматрања. Он се спроводи уз коришћење документа који се назива Протокол посматрања, док се још једна вредна метода, анализа садржаја, спроводи уз помоћ тзв. Кодекса појмова и шифара и Евиденционог обрасца за анализу садржаја докумената о моралу.

■ РАЗЛИКЕ У ВРЕДНОСТИМА

Како је у свом обраћању присутнима на презентацији модела истакла мр Драгана Аларгић, психолог и члан тима који је радио на припреми модела, појам вредности, као један од најважнијих психолошких појмова не може се заобићи при било каквој вредновању психичког стања људи, а вредновање морала спада у такве процене. При изради модела није се, ипак, улзило у опсежније испитивање вредносног система припадника Војске. у истраживању система вредновања коришћена је стандардизована скала СВ (ИКСИ-2000), коју је конструисао Институт за социолошка и криминолошка истраживања из Београда.

Резултати тог дела истраживања омогућили су поузданију анализу извесних разлика, које, како се показало, постоје у структури морала професионалног и непрофесионалног састава Војске, као две генерацијски и мотивационо врло различите категорије. С тим у вези, наглашава мр Аларгић, приметно је знатно другачије дефинисање патриотизма код млађих генерација, који они не вежу искључиво за војничку одбрану земље, већ више за допринос њеном укупном развоју у миру.

Резултати спроведеног истраживања о моделу вредновања морала ВС у савременим условима верификовани су њиховим усвајањем на седници Научног већа Института за стратегијско истраживање одржаног 5. априла 2007. године као и на Колегијуму начелника ПШ ВС, 17. априла ове године. Према речима генерала Петра Радојчића, изговореним као својеврстан закључак скупа, очекује се да ускоро на основу тог истраживања буде израђено и ново „Упутство за праћење и процену морала“, као важан документ за оцењивање укупне борбене готовости јединица и установа ВС и МО. ■

Александар АНТИЋ
Снимио Даримир БАНДА

Министар одбране др Зоран Станковић, у пратњи пуковника др Слободана Марковића, помоћника за материјалне ресурсе, и начелника ВМА генерал-мајора проф. др Миодрага Јевтића, посетио је 16. априла Вршац. Министар је најпре обишао фабрику лекова а потом се задржао у дужем разговору са председником општине Јовицом Заркулом и његовим сарадницима.

Теме разговора вођених у Градској кући биле су размена војних непокретности које Војска има на територији општине Вршац и даља сарадња војног здравства и концерна „Хемофарм“.

На конференцији за медије министар одбране и председник општине истакли су да је општина Вршац исказала потребу за свим војним непокретностима на њеној територији, а реч је о шест локација. Разговори са локалном самоуправом трају већ шест месеци и сада су у завршној фази. Како је свака од шест локација засебна и има своју вредност, очекује се да Дирекција за имовину Републике Србије, у складу са важећим прописима, изврши процену. Након тога ће се ући у даљи процес размене, за шта је потребна документација већ прикупљена и очекује се да се размена обави током наредних месеци. ■

М. ШВЕДИЋ

ПРОГЛАШЕНИ СУПЕРБРЕНДОВИ СРБИЈЕ

На свечаној академији у Сава центру у Београду проглашени су супербрендови Србије за 2006. Вредновано је 2.800 домаћих брендова и иностраних који су присутни у нашој земљи. У најужу избор изабрано је 238 брендова, а од тог броја, 34 су стекла признање супербренд.

За победника у категорији здравље и лепота изабрана је ВМА. Начелник генерал-мајора проф. др Миодраг Јевтић истиче да признање значи да се „свеукупни на-

пори које улажемо последњих година препознају, да су резултати које постижемо видљиви, а то што мислимо да можемо још боље наша је велика предност јер се не задовољавамо достигнутим“.

Свечаности у Сава центру присуствовали су бројни угледни гости међу којима и министар одбране Зоран Станковић и начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Здравко Понош. ■

М. Ш.

ДРЖАВНИ СЕКРЕТАР ТОДОРОВИЋ У НОВОМ САДУ

Државни секретар Министарства одбране Љубисав Тодоровић посетио је 19. априла Војни округ Нови Сад, како би сагледао стање војне обавезе и услове у којима раде војнотериторијалне команде. Војни округ Нови Сад обухвата простор од 46 општина, са 467 насељених места.

Пуковник Радован Мрвић, командант Војног округа Нови Сад, изнео је податке да је просечан годишњи регрутни контингент те територије око 13.000 обвезника, а на служење војног рока се, у Војску Србије и у цивилну службу, упути њих око 11.000. Последњих година приметно се повећава проценат способних регрутних обвезника, док се број неспособних смањује.

Током састанка, коме су присуствовали и команданти војнотериторијалних команди из Сремске Митровице, Суботице, Зрењанина и Новог Сада, истакнут је проблем рада војних одсека у местима где су укинати гарнизони Војске Србије. ■

Б. М. П.

ПРЕДСТАВЉЕНА ОПРЕМА „ПРОИЗВОДЊЕ МИЛЕ ДРАГИЋ“

У хотелу „Москва“ у Београду представљен је део производног програма компаније „Производња Миле Драгић“, која у свом асортиману има преко 1.500 артикала. То је опрема за припаднике службе обезбеђења, ловачка, риболовачка и друга спортска опрема, која се извози у више од 30 земаља света.

У компанији посебну пажњу посвећују квалитету. Уведен је систем квалитета ISO 9001 и ISO 14000, а добијањем TUV сертификата за квалитет, компанија је постигла светску репутацију.

Презентацији су присуствовали војни изасланици и полицијски аташеи акредитовани у Београду, представници Министарства одбране и агенција које се баве обезбеђењем. ■

М. Ш.

СЕЋАЊЕ НА ЈУНАКЕ

Осам година је прошло од када је 250. рбр ПВО, бранећи земљу и народ, изгубио девет својих припадника.

Прва жртва, мајор Небојша Тепавац, пети април, ватрени положај у селу Вукићевица, општина Обреновац.

Осамнаестог априла на радарском положају у селу Петровчић, општина Земун, гину старији водник Слободан Смиљић и војник Горан Гајић.

Већ следећег дана, бранећи небо изнад Смедерева, на ватреном положају у селу Липе, животе су дали потпуковник Благоја Радић и капетан прве класе Роберт Лајчак.

На ватреном положају у селу Угриновци, двадесет деветог априла погинуо је војник Драган Репија.

Дан касније, на радарском положају у селу Глушци надомак Богатића, погинули су потпоручник Милан Мијатовић и десетар по уговору Малиша Миловановић.

На ватреном положају у селу Арнајево једанаестог маја, као последњу жртву положену на олтар отаџбине, 250. рбр ПВО изгубила је разводника по уговору Петра Маснеца.

И овог пролећа припадници 250. рбр ПВО достојанствено обележавају годишњицу погибије својих сабораца и не могу да заборавају, ни због себе ни због других, оно што нам се догодило. ■

Иван УКИЋ

ГАЂАЊЕ АВИЈАЦИЈЕ НА
ПАСУЉАНСКИМ ЛИВАДАМА
И ЧЕНТИ

КАО У НАЈБОЉИМ ДАНИМА

Јединице Ваздухопловства Војске Србије успешним гађањима показале су висок степен борбене готовости. Горива има и ваздухопловци после дужег периода могу да се посвете гађањима и летачкој обуци.

Најаве најдговорнијих људи Министарства одбране да ће авијација убудуће летети више и чешће, обистиниле су се, а пилоти се надају да ће се то и наставити. Изнад Пасуљанских ливада и полигона Чента код Зрењанина, звук летелица српске војске подсетио је на најбоље дане нашег ваздухопловства.

Припадници 119. хеликоптерског пука су 11. априла на инетривидовском полигону Пасуљанске ливаде, у оквиру редовне обуке ракетирали циљеве на земљи. Хеликоптери типа *газела*, наоружани противоклопним вођеним ракетама *9М14М маљутка*, дејствовали су по метама удаљеним од 2.500 до 3.000 метара, постигавши врло добре резултате.

Посаде 714. противоклопне хеликоптерске ескадриле из Краљева и 712. из Ниша, упркос јаком ветру, показале су завидну уме-

„Орао“ у дејству по земљаним циљевима

шност. Помоћник команданта Ваздухопловних снага за операције пуковник Срето Малиновић, иако на почетку гађања опрезан у прогнозама због лоших временских услова, изразио је задовољство постигнутим резултатима. Пуковник Малиновић је за показану умешност у лансирању и вођењу ракете похвалио пилоте мајоре Срђана Марковића и Ивана Пољчака, те летаче стрелце заставника Горана Стеванчића и старијег водника Миодрага Алексића.

После шест месеци теоријске и практичне обуке пилоти ловачко-бомбардерске авијације имали су прилику да провере своје вештине у гађању и школско-борбеним летовима на полигону Чента код Зрењанина. Од 17. до 20. априла, тридесетак ваздухопловаца гађало је, ракетирало и бомбардовало земаљске циљеве.

Хеликоптер „газела“ из састава 119. хеликоптерског пука

Према речима пуковника Зорана Дрљаче, који је руководио дејствима, основни циљ гађања био је да се провере способности ваздухопловаца за ватрена дејства, што у ратним условима и јесте њихов основни задатак.

Авиони миг 21 и гaleb Г-4 из састава 252. мешовите и 101. ловачке авијацијске ескадриле са аеродрома Батајница и „Орлови“ из 241. ловачко-бомбардерске ескадриле са аеродрома Лађевци, у борбеним паровима и „тројкама“ надлетали су Ченту. Вежбовне авионске бомбе ХМ23, тешке око 18 килограма, које се користе као замена за класичне бомбе тешке 250 килограма, затим невођена топовска зрна калибра 53 и 23 милиметра, са великом прецизношћу погађали су циљеве удаљене нешто мање од три километра.

Позитиван утисак који су оставили српски ваздухопловци крунисао је капетан прве класе Дејан Жели, пилот орла, који је авионским топом у три борбена налета потпуно уништио мету.

Пуковник Дрљача објашњава да пилот, да би правилно извео један школско-борбени круг, мора учинити око 1.000 радњи, које подразумевају притискање разних тастера, прекидача и читавање инструмената. Дрљача се нада да ће се наћи материјална средства и да ће Ваздухопловство наставити да добија потребне количине горива, јер би се у супротном, цео шестомесечни циклус обуке морао поновити, што би представљало губитак и времена и новца. ■

Александар ПЕТРОВИЋ
Снимио Даримир БАНДА

МОСТОВИ ЗНАЊА

Лекари чешког Факултета војномедицинских наука и ВМА сарађиваће у области науке и образовања. Биће формирано радних тимова који ће током ове године прецизније договорити области и начин сарадње, а први ефекти тих договора видеће се наредне године, када почне реализација.

Радни сто број 3 који се бави реформом система образовања има за циљ да нам помогне да као војна установа нађемо своје место у образовном и научном систему Републике Србије. А сваки факултет који жели да школује докторе наука мораће да се акредитује код ресорног министарства. Ми смо тек на почетку спровођења тог процеса и он иде тешко, а постоје рокови који се морају испоштовати. Наше место у овој држави још увек није нађено. Наћи га, није лако. На том путу много је препрека, постоје бројне замке, стампутице, али и широки прави путеви – каже проф. др Мирјана Вановић, помоћник начелника ВМА за научноистраживачку делатност.

Један од тих широких путева је сарадња са Чешком Републиком. Представници њиховог Универзитета одбране пружили су руку сарадње нашој Војсци, тачније Војномедицинској академији. Недавна посета њихових представника, уприличена као узвратна, после прошлогодишњег одласка наших стручњака у Чешку (у оквиру Радног стола број 3), била је прилика да се водећи људи те две институције договоре о начинима и областима будуће сарадње.

СЛИЧНИ ПРОБЛЕМИ

Један од разлога због којих је делегација Министарства одбране посетила прошле године Чешку Републику јесте тај што су сличне проблеме имале пре десетак година и њихове војнообразовне и војномедицинске установе. Они су те проблеме успешно решили, али је начин на који је то урађено код њих немогуће аутоматски применити у нашој средини. Но било како било, Чеси су интегрисали своје војне установе у научни систем земље, њихов Универзитет одбране је акредитован по *Болоњској декларацији* па се и дипломе признају у свету. Данас су у ситуацији да своје акредитације и вредности морају да потврде тако што ће успоставити интернационалну сарадњу, односно заједничке докторске студије са неким земљама из иностранства. Идеја је јасна – науком се нико не може бавити затворен у своју средину. За остварење таквог циља потребна је међународна сарадња на високом новоу, комплементарна технологија.

Чешки војномедицински посленици открили су током прошлогодишње посете наше делегације њиховој земљи да је ВМА потенцијална установа са којом могу сарађивати. А недавни долазак у Србију ректора Универзитета одбране Чешке Републике бригадног генерала Рудолфа Урбана и професора Алеша Мачеле, директора Центра за напредне студије Факултета војномедицинских наука, само је потврдио озбиљне намере.

Начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић каже да су већ првог дана тродневне посете препознали неколико кључних активности које могу бити предмет будуће сарадње и рада, а то су акредитација докторских студија између ВМА и Универзитета одбране Чешке, размена и договор о научноистраживачкој сарадњи између наших и чешких стручњака, и размена професора који би држали предавања и наставу у Чешкој Републици. А за стручњаке са ВМА би било значајно када би у наредном периоду у Чешкој могли да акредитује бар један програм из докторских студија.

Њихови договори представљени су и јавности на конференцији за медије о теми „Заједничке докторске студије Универзитета одбране Чешке и ВМА“ на којој је генерал Ур-

Генерал-мајор Миодраг Јевтић
и бригадни генерал Рудолф Урбан

бан рекао да су образовање и наука дивна област за могућу сарадњу и најбоља прилика за успостављање и развијање односа између студената и професора наших двеју земаља.

– У оквиру будуће сарадње видим да ми можемо много једни другима да помогнемо, поготово у области постдипломских студија. Наш медицински факултет ради сходно *Болоњској декларацији* и захваљујући томе можемо вашој академији да пренесемо наша искуства која вам могу бити од помоћи. А ми можемо да искористимо предност коју ви имате – научноистраживачку подршку систему образовања, тако да ћемо и у том смислу разменити наша искуства и интересовања – рекао је генерал Урбан.

Професор др Алеш Мацела је на тој конференцији истакао да је за разлику од ВМА њихов факултет после реформе из 2004. више оријентисан на војномедицинску проблематику, с обзиром да је Чешка окренута програмима подршке мировних мисија, али да се и поред тога могу пронаћи заједнички програми. Он сматра да је предност што ВМА има у склопу академије и болницу. Тако да за сарадњу постоје практично идеални услови.

КОНКРЕТНИЈИ ДОГОВОРИ

Другог дана посете проф. др Алеш Мацела је разговарао са својим колегама у Војномедицинској академији, конкретније о областима медицине у којима би могли да сарађују.

На њиховом војномедицинском факултету постоји седам катедри за постдипломске студије и за програме на њима су акредитовани да нострификују дипломе које важе у Европи. Ту предају и инострани професори, а предавања су на енглеском језику. Већ имају студенте из прибалтичких земаља и Индије, па мисле да ни за колеге из Србије неће бити проблема.

Слушајући предлоге својих српских колега и одговарајући на питања, професор Мецела је објашњавао којим медицинским

Професор Алеш Мацела

Професор др Мирјана Вановић

Снимак Г. СТАНКОВИЋ

областима се његове колеге баве, какву опрему имају и закључио да се сарадња може одвијати у областима радиологије, токсикологије, епидемиологије, микробиологије и имунологије. А како имају и одељење војне хирургије које је оријентисано на трауму и пластичну хирургију, могу у тај програм сарадње да укључе и области политрауме и пластичне хирургије.

Учесници разговора на ВМА су се сагласили да једнима и другима треба више информација о њиховом раду. Договорено је да се формирају радни тимови, припреме потребна документа и да делегација са ВМА дође током јуна у Чешку како би се много конкретније договорили. Они ће тамо организovati тродневни воркшоп. Приликом посете тој земљи договориће се и о курсевима које је могуће и потребно организovati.

Ако све буде ишло по плану може се очекивати да током наредне године увелико почне реализација договорене сарадње. Наши постдипломци, професори и научни посленици поново ће одлазити у Чешку, у Храдец, али ће и Чеси долазити код нас. ■

М. ШВЕДИЋ

БИЛИ СУ ЧЕШКА ВМА

Чешки Факултет војномедицинских наука је од 2004. године у саставу новооснованог Универзитета одбране, насталог у процесу трансформације војношколског система у тој земљи. Наиме, 1. септембра су у један спојена три независна војна факултета – Војна академија у Брну, Војни универзитет Коленене војске у Вишкову и Војна медицинска академија из Храдец Кралове. Данас универзитет има у свом саставу три факултета – Факултет војних технологија, Факултет економије и менаџмента и Факултет војномедицинских наука. Његово место је незамањиво у чешком универзитетском систему и та високошколска установа акредитована је за образовање у основним, мастер и докторским студијама.

Уласком у састав Универзитета одбране чешка војномедицинска академија – Purkyne Military Medical Academy која је била образовни и научни центар чешке војномедицинске службе, још једном мења име, али не заборавља традицију. Особље Факултета војномедицинских наука обележило је 2006. године 55 годишњицу војномедицинског школског система у Храдец Кралову и 80 година њеног постојања у Чешкој Републици.

Мада њихова војна здравствена служба датира још из 18. века, Чеси своје војномедицинско образовање везују за установљење независне Чехословачке 1918. године, када је и формирана њихова армија. А 1926. године основана је Војна медицинска школа.

Развој чешке војномедицинске службе прекинут је за време Другог светског рата када је војска распуштена а бројни лекари и студенти медицине пришли међународним и домаћим покретима отпора. Највећи број се концентрисао у Енглеској. Тамо је британска вла-

да примила студенте медицине да наставе студије, а чехословачка војна болница стварала се у Лондонској Хамерсмит болници. По завршетку рата, 1945. године рестаурирана је војномедицинска служба те земље и реновирана Војномедицинска школа у Прагу.

Године 1951. почео је нови период развоја чехословачког војномедицинског образовног система и он се у континуитету од 50 година одвија у Храдец Кралову. Школа је постала образовни и научни центар чехословачке медицинске службе и за кратко време стекла завидну репутацију. У њој су школовани многобројни војномедицински специјалисти, чак и неколико најпознатијих стручњака чешке медицине. Школа мења име у Purkyne Military Medical Academy 1988. и проширује поље својих активности.

Новембра 1989. њихова академија улази у квалитативно нов период развоја. Укључена је у нови универзитетски образовни систем, а од 1993. (када су зачети корени Чешке Републике) била је образовни центар за чешке војномедицинске професионалце. У њој је до сада обучавано више од 2.600 војних хирурга, зубара, фармацеута.

Од 1994. војни медицинари су добили нову улогу – одлазак у мировне мисије, па се у том правцу фокусира и њихова војномедицинска служба. Чеси су имали пољску болницу на територији бивше Југославије. Њихови лекари били су потом у Албанији, па у Турској за време земљотреса. А током 2002. боравили су и у ISAF мисији у Авганистану. Годину дана касније обрели су се и у Ираку у британској војној болници.

Персонал тих болница је пре одласка у мировне мисије обучаван управо у њиховој војномедицинској академији.

ИСКУСТВА ВОЈНОГ ПОСМАТРАЧА У ЛИБЕРИЈИ

МОЈА АФРИКА

Три зарађене стране, које су се петнаестак година спориле око власти, гурнуле су Либерiju на ивицу опстанка. Мировни споразум, који је коначно потписан, довео је у ту земљу снаге УН, а недавно је изабрана и председница Либерије, при чему, захваљујући међународним снагама, није било већих немира. У делу мировног процеса учествовали су и српски официри. Ово је прича једног од њих.

тићи у мировну мисију или не? Професионални војник, који воли изазове и извесну дозу опасности, сусрешће се с тим питањем пре или касније, као што је и капетан прве класе Предраг Илић (сада мајор). Он се пријавио за одлазак у Либерiju, готово уништenu након 15 година грађанског рата, земљу којом харају болештине и где је безбедносна ситуација још увек крхка.

Након 17 сати путовања слетели смо у Монровију, главни град Либерије. На путу од аеродрома до града били смо опчињени невероватном лепотом природе, зеленилом џунгле кроз коју је просечен пут, изненађени мајмунима који уз непрекидну вриску прате људе. А поред пута, ту и тамо на брзину саграђене куће од бамбуса, без струје, воде и канализације... Смештај у великој зиданој кући на обали океана, с дивном пешчаном плажом, био би као сан путника заљубљеног у даљине, да кућа није изнутра девестирана, а споља ограђена високом оградом са бодљикавом жицом на врху и окружена уџерицама...

Врло брзо почело је увођење у операцију, са инструкторима УН. Они су нама новим посматрачима предочили ситуацију у Либерiji, информисали су нас о њеној географији, здравственим проблемима, начину понашања у мисији, шта можемо да очекујемо и како треба да се понашамо да бисмо обавили задатак и избегли проблеме. Ми смо и пре одласка имали курс практичне теоретске припреме, лекарске прегледе, и слично. Али и припреме после самог доласка на терен много значе. Моја група имала је једну погодност више – у групи је био и официр који је већ учествовао у мисији у Тимору и чије је искуство било драгоцено. Захваљујући њему, почетак је лакше прошао.

Улазак у посматрачки тим и прилагођавање олакшало ми је то што је заменик вође тима био такође пилот на мигу, па смо се од првог тренутка разумели, као да се знамо годинама. С које год стране света долазили, ми професионалци се добро разумемо и лако пронађемо заједнички језик. А у

тиму су били људи са свих страна света, из Кине, Јужне Кореје, Северне и Јужне Америке, Русије, Бугарске, Африке...

Првих шест месеци провео сам у посматрачком тиму у месту 150 километара удаљеном од главног града, на граници са Гвинејом, у коме су постојали неки нормалнији облици живота, мада то треба условно схватити. Нашем је тиму било незамисливо колико је та земља уништена, а становништво сиромашно. Постојао је огроман број интерно расељених и избеглица у околним земљама, које су припадници снага УН покушали да врате. У првих неколико месеци покушавали смо да спроведемо разоружавање и демобилизацију, процесе које УН према својим стандардима финансирају, настојећи да мотивишу становништво за стварање сигурнијег окружења. Са уклањањем оружја, бомби, муниције, започиње смиривање ситуације. Тај је процес био на граници инцидента, али наш контингент је имао врло добро обезбеђење и организацију, тако да се ништа страшно није десило ниједном члану нашег тима.

У процесу разоружавања срели само и доста жена. Већина њих је била извучена из својих села и насилно придружена борбеним јединицама, најчешће и силована. Видео сам једну такву жену која у очају баца своју бебу. Ко зна шта је она доживела. А ми смо се са свим тим морали суочити и извршавати своју мисију...

Поред демобилизације и разоружања, тим је радио и уобичајене послове везане за мисију посматрача, као што су патроле, организовање центара УН-ХЦР, прелазних кампова за децу борце и друго. Први пут су видели децу борце. Велики број њих прошао је процес демобилизације. Невероватно је видети децу од осам до петнаест година која за десетак секунди могу да расклопе *калашњиков*, поносна што су учествовала у борбама и убијала. Децу су користиле све стране у сукобу и од њих правиле борце. Она нису свесна последица својих чинова, па их је било лако натерати да убијају. Она себе доживљавају као веома моћне и опасне, јер су могла другом да одузму живот, и нису била спремна да се врате у живот у коме ће опет бити само – деца.

Млада генерација у Либерiji није имала могућност да се школује, због разарања и насилног регрутовања, па се бојим да ће проћи још много времена пре него што та деца забораве шта су све преживела и врате се нормалном животу.

Друштво је уз то и затворено и неприступачно, што је показала и моја прва патрола у село у коме многи никада пре нису видели белог човека. Деца су почела да беже када су ме видела. То друштво нема увид у дешавања око себе, ни на стотинак километара даље, јер нема ни струје ни телевизије...

У Либерiji сам видео да људи живе у ујерицама, без ичега, не знајући дали ће преживети дан. Немају ништа. Живот им у једном тренутку може зависити од нас... Био је то велики ударац за

мене. Зато сам морао да повучем границу између оног шта треба да радим и појединачних случајева који погађају директно у срце. Сви смо то морали да бисмо остали нормални у земљи у којој се несрећне судбине броје милионима. Драго ми је што сам и ја био део процеса смиривања. Јер тим људима је потребан мир.

Сви из тима желели смо да помогнемо, свима нам је Африка ушла у крв. На крају крајева, зато смо били тамо, шест, седам хиљада километара од куће. Да помогнемо тим људима. Тај мотив је с временом бивао све јачи и мислим да је наш боравак тамо био сврсисходан. У мисији смо сарађивали и делили задовољство када смо успевали да помогнемо. Не могу описати како је то када помогнете чове-

НАШИ ОФИЦИРИ У ЛИБЕРИЈИ

Посматрачкој мисији Војске Србије у Либерiji недавно су се прикључили капетан прве класе Илија Вујичић и капетан Бранислав Милетић. Двојица старешина тренутно се налазе у Монровији, где су положили возачки испит и курс енглеског језика, што представља обавезу за све припаднике мисије. Након завршетка такозваног „уводног тренинга“ српски официри ће бити прекомандовани на неку од позиција у Либерiji, где ће провести наредних шест месеци.

У Либерiji се тренутно налазе и мајори Слободан Шкрбић, Живко Божић, Ненад Пејин и Дамир Слијепчевић. Планирано је да у мају буде ротација, након које ће уместо мајора Шкрбића и Божића, у мисију доћи капетан прве класе Дејан Вујаклија и капетан Дамир Јеина.

МИСИЈА

Мисија Уједињених нација у Либерiji (UNMIL) почела је са радом након потписивања мировног споразума у Акри (Гана) и доношења одговарајуће резолуције УН у септембру 2003. године. У децембру исте године године у Либерiji су упућена и два војна посматрача из наше земље, а од 2004. се упућује шест припадника наше Војске.

Сада је у тој земљи ситуација стабилна и безбедна.

ку да после ко зна колико времена дође до хране, да му помогнете да опстане у животу, да се поново осећа сигурно. Са многим сам разговарао и они су ми рекли да се захваљујући нама осећају сигурно. Да могу безбедно да ходају улицом, не бојећи се да ће их неко иза угла без икаквог разлога упуцати, или укрцати у камион и негде депортовати.

Важно је и то што смо у мисији међусобно добро сарађивали, разговарали, откривали своја осећања и бриге, имали поверење једни у друге. Ја сам у Београду оставио вереницу, родитеље и пријатеље. Пронашли смо начин да редовно размењујемо поруке. Са вереницом сам након четири месеца провео лето у Тунису, а после осам месеци дошао сам на одмор у Србију... Али треба рећи истину – није лако, не само за нас који одлазимо већ ни за наше који остају. Тамо сам остао од маја 2004. до маја 2005. године. Помогло ми је то што сам имао свој циљ. Желео сам да нешто професионално урадим, али и да материјално олакшам стварање своје породице.

На крају, добро је сазнање да је мисија била корисна. Помогла је многим, а оставила је и времена да се човек суочи са собом, размисли шта жели и према чему да се усмери и разуме праву меру онога што му се дешава. ■

Снежана БОКИЋ
Снимио Предрог ИЛИЋ

БУДУЋНОСТ ПАРТНЕРСТВА ЗА МИР

НОВИ БЕЗБЕДНОСНИ ОКВИР

Иако се чинило да је Програм Партнерство за мир испунио своју сврху, јер је помогао земљама да реформишу своје системе одбране и да се будуће чланице припреме за чланство у НАТОу, самит у Риги јасно је нагласио настојање Алијансе да се интензивира сарадња са чланицама Партнерства и да се пронађу и примене нови начини сарадње са земљама које то желе

Питање промена је изузетно важно за НАТО јер се мења целокупно безбедносно окружење. Највећи војно-политички савез сачињава 26 земаља, док се у Партнерству налазе још 23 земље које имају различите нивое сарадње са том организацијом.

Последњих неколико година поставља се питање каква је будућност Партнерства, будући да је НАТОу приступило десет бивших чланица те асоцијације. НАТОу су 1999. године приступиле Чешка, Мађарска и Пољска, а 2004. Бугарска, Естонија, Летонија, Литванија, Румунија, Словачка и Словенија.

Недавни самит у Риги јасно је нагласио настојање Алијансе да се интензивира сарадња са чланицама Партнерства, али и да се пронађу и примене нови начини сарадње са земљама које то желе.

Циљ сарадње НАТОа и других земаља јесте развијање свеобухватних програма сарадње како би се заједнички створили капацитети за одговор на безбедносне изазове и претње у наредном периоду.

■ ГЛОБАЛИЗАЦИЈА

Феномен глобализације, који је захватио све области, утиче и на промене у безбедносном окружењу. Позитиван ефекат се очитује у бржем развоју, већој економској интеграцији и развијенијој сарадњи међу државама. Интензивном сарадњом ствара се веће поверење које води успостављању стабилнијег међународног поретка.

Поред позитивних ефеката, изражени су и негативни. Глобализација неће допринети смањењу разлика између богатих и сиромашних држава и региона, а разлике у економском богатству могу представљати потенцијалну претњу.

Сиромашне земље и земље са недовољно изграђеним демократским институцијама могу представљати плодно тле за наста-
нак и тренинг разних те-

рористичких група. Брз развој нових технологија и њихова расположивост омогућиће сарадњу разних недржавних елемената и терористичких организација и стварање регионалних и глобалних мрежа тих организација. Јефтиније и доступне савремене технологије олакшаће комуникацију, повезивање и припрему терористичких акција широм планете. Ови негативни ефекти глобализације и појава безбедносних ризика и претњи који се шире ван граница једне земље захтевају и одговарајући одговор на те претње.

Безбедносни оквир у 21. веку одликоваће и асиметрични сукоби у којима ће учествовати и разни недржавни елементи. Ниједна држава не може сама да одговори на те претње и због тога се демократске земље, заједничким напорима и удруженим активностима, морају припремити за одбрану својих интереса.

Програм Партнерство за мир је, од свог настанка 1994, доживео промене. Иако је првобитна намена била повећање сигурности на тадашњим границама НАТОа и припремање држава које су изразиле жељу за чланством, Програм је с временом обухватао све више активности. Да би пратио ритам промена у безбедносном окружењу и трансформацију НАТОа, мора се стално прилагођавати променама.

Поред тога, државе чланице Партнерства функционишу у различитим безбедносним условима и немају исте потребе и жеље када је реч о безбедности, а и њихови одбрамбени капацитети су различити. Све су то разлози због којих Програм треба да буде флексибилан. Како су се мењали услови, мењале су се и конкретним условима прилагођавале форме и методе сарадње. Тако је НАТО 1995. покренуо иницијативу *Медитерански дијалог*, који обухвата више земаља Блиског истока и северне Африке, 1999. године *Акциони план партнерства*, а 2002. формиран је *Савет НАТО–Русија* и 2004. године *Акциони план партнерства за изградњу институција одбране*.

■ КОНФЕРЕНЦИЈА У ШВАЈЦАРСКОЈ

Разним облицима сарадње, школовања и заједничких вежби, земље чланице Програма су реформисале своје оружане снаге, прихватиле дефинисане стандарде, створиле потребне капацитете и припремиле јединице за учешће у заједничким операцијама. Унапређењем политичке и војне сарадње, Програм је допринео стварању и ширењу евроатлантске безбедносне архитектуре и формирању сигурније безбедносне зоне.

У закључцима самита у Риги наглашава се важност политике партнерства, дијалога, консултација и практичне сарадње на свим нивоима са партнерима, УН и другим значајним међународним организацијама, невладиним организацијама и локалним актерима. Донета је и одлука да се развију политички и практични потенцијали постојећих програма сарадње између држава *Савета евроатлантског партнерства*, *Медитеранског дијалога* и *Истамбулске иницијативе за сарадњу*, те да се појача сарадња са заинтересованим земљама.

Сарадњу за другим земљама НАТО види у два основна облика: *пружање помоћи у реформама сектора безбедности и јачање способности потенцијалних учесника у операцијама и мисијама НАТОа*. Сарадња НАТОа и партнера развијаће се по принципима као што су заједнички приступ и стварање капацитета за супротстављање разноврсним претњама и ризицима; различити, флексибилни облици сарадње са земљама партнерима, зависно од конкретних услова; редефинисање циљева и приоритета сарадње у односу на целокупну безбедносну ситуацију; препознавање и уважавање културолошких различитости.

Ради остваривања закључака са самита у Риги, а у вези са продубљивањем постојећих и проналажењем нових начина сарадње са партнерским земљама, у швајцарском граду Монтро, 19. и 20. фебруара, у организацији НАТОа и Женевског центра за демократску контролу оружаних снага, одржана је конференција о „Сарадњи На-

тоа и партнера у области одбране – Визији будућности“. Конференцији је председавао Џон Колстон, помоћник генералног секретара НАТОа за политику одбране и планирање, а присуствовало је више од 90 представника из 41 земље НАТОа, Партнерства за мир, Медитеранског дијалога, Истамбулске иницијативе за сарадњу и других земаља.

На конференцији је исказан став да НАТО намерава да интензивира активности са партнерима и да ће Програм Партнерство за мир, као и други облици сарадње са заинтересованим земљама, све више добијати на значају. У закључцима је наведено да нове претње безбедности имају глобални карактер и да треба да постоји глобални одговор на изазове и ризике безбедности. НАТО као водећи безбедносни систем треба да пронађе начине и инструменте како да одговори на претње и како да помогне партнерима у стварању способности за

супротстављање претњама. У тим активностима ће се побољшати сарадња са другим организацијама и институцијама (ЕУ, ОЕБС...) како би се координирале активности на реформи сектора безбедности партнера и помогло у изградњи савремених демократских институција одбране.

У оквиру другог панела, који је разматрао питања конкретних облика сарадње НАТОа и партнера и начина на који се може практично помоћи у реформи система одбране и изградње демократских институција одбране, изнета су иску-

ства Србије. Организатори су у програм конференције уврстили искуства Групе Србија–НАТО за реформу одбране (Defence Reform Group – DRG), која по оценама организатора могу да буду поучна за друге земље. Група представља пример и специфичан вид институционалне сарадње Алијансе и Србије, јер у време формирања и првог периода рада, Србија није била у Партнерству.

Председавајући је похвалио степен реформи у Србији и истакао њен пример добре сарадње са Алијансом и пре пријема у Партнерство, а сама чињеница да се о њеним искуствима говори на конференцији, свега неколико месеци након што је приступила Партнерству, потврда је да постоје разни облици институционалне сарадње са партнерима.

■ ШТА СЕ ОЧЕКУЈЕ ОД ПАРТНЕРСТВА

Програм ће и у будућности бити значајан инструмент јачања безбедносне архитектуре, а земље чланице ће, заједно са Европском унијом, Организацијом за европску безбедност и сарадњу и другим институцијама, користећи разне инструменте Партнерства и даље доприносити стварању сигурнијег окружења. Прихватањем стандарда и реформом система одбране, чланице Партнерства ће стварати способности да се супротставе безбедносним изазовима, ризицима и претњама и да заједно са другим земљама допринесу безбеднијем свету.

Србија треба да искористи предности и инструменте Партнерства и да, водећи се својим националним интересима, реформише систем одбране и сектор безбедности у целини. Приступањем Партнерству постала су доступна искуства других земаља и инструменти и механизми, које су били на располагању и осталим земљама у региону, и њиховим пажљивим коришћењем могуће је избећи или ублажити бројне проблеме у процесу реформе. Истовремено је могуће створити капацитете и пројектовати снаге које ће бити у стању да реализују додељене мисије и задатке.

Чланство у Партнерству повећава могућности за стварање безбеднијих услова. Да би се искористили потенцијали које пружа Партнерство, унутар система одбране треба анализирати и пажљиво одабрати област сарадње и усугласити активности са нашим плановима развоја. У процес треба да буду укључени и други државни органи и институције, и да јавност о томе буде обавештавана. ■

Жељко ГАЈИЋ

УВАЖАВАЊЕ РАЗЛИЧИТОСТИ

Колико је битно уважавање разноликости види се из садашњег састава Партнерства за мир, које сачињавају 23 земље: пет развијених земаља које не показују занимање да приступе Алијанси – Финска, Шведска, Исланд, Аустрија и Швајцарска; три земље које су у Акционом плану Партнерства и које очекују на следећем самиту позив за пријем у НАТО: Албанија, Хрватска и Македонија; Украјина која је изразила жељу да буде члан НАТОа; Русија која је члан Партнерства за мир, али има специјалне односе са Алијансом, због чега је основан Савет НАТО–Русија; две земље које нису посебно активне: Белорусија и Молдавија; три земље са Кавказа: Арменија, Азербејџан и Грузија; пет земаља из централне Азије: Казахстан, Киргистан, Таџикистан, Туркменистан и Узбекистан и три нове чланице Партнерства: Босна и Херцеговина, Црна Гора и Србија.

Гост Академије за дипломатију и безбедност у Београду недавно је био професор међународних мировних и безбедносних студија на Краљевском колеџу у Лондону др Џејмс Гау, који је том приликом одржао предавање о „Међународним мировним и безбедносним питањима на Западном Балкану“.

БУДУЋНОСТ БАЛКАНА

Питање које је професор Гау поставио на почетку свог излагања било је где ће регион Западног Балкана бити 2014. године, на стогодишњицу избијања Првог светског рата. Да би се одговорило на то питање, он сматра да је неопходно да се до тада разреши два највећа проблема – државности и ратних злочина, како би земље које припадају регији постале чланице Европске уније или Натоа.

– Три територије у овом региону: Босна и Херцеговина, Косово и Србија још су увек рањиве када је реч о њиховој државности. Да би се то питање разрешило у случају Босне и Херцеговине, кључно ће бити интегрисање њених оружаних снага, односно стварање једне армије БиХ. Уколико се та јединствена армија добро укорењује, ми ћемо бити на путу остварења нашег циља – расформирања међународних мировних снага које се данас налазе на том подручју.

За разлику од Босне и Херцеговине, за коју професор Гау, уз одређену дозу опреза, каже да су питања њене државности на путу разрешења, када је Србија у

питању он сматра да је тешко дати исто предвиђање. Основни разлог за то јесте питање Косова и Метохије, које се, према његовом мишљењу, држи између међународног ауторитета и српског суверенитета.

– Бојим се да сам у праву када мислим да је међународна жеља да се убрза долазак до решења за питање Косова заправо довела до његовог успоравања. У извесном смислу Ахтисаријеви предлози су били имагинативан покушај да се крене напред, док су кључна питања суверенитета остављена по страни.

Наглашавајући да износи своје личне ставове, професор Гау каже да је исувише оптимистички очекивати могућност прихватања Ахтисаријевог плана у Савету безбедности за неких шездесет дана, што би владе Уједињеног Краљевства и Сједињених Америчких Држава желеле.

Професор Џејмс Гау је између 1994. и 1998. године радио као саветник Међународног кривичног трибунала Уједињених Нација за бившу Југославију, када је био активно укључен у одређивање правних надлежности Трибунала. Уједно, он је био први сведок пред Судским већем, односно први сведок у историји Трибунала. Говорећи о ратним злочинима и њиховом процесирану професор Гау сматра да је Међународни трибунал за ратне злочине у бившој Југославији имао мешовит учинак. Успешан је био утолико што је од 161 особе, које су биле оптужене пред тим судом, само њих шест и даље на слободи, док је у неким случајевима, као што је суђење Слободану Милошевићу, имао много мање успеха. Он је додао и да је Трибуналу нарочито тешко полазило за руком да докаже оно што се заиста дешавало.

– Када говоримо о Карацићу и Младићу, немам никакве сумње да, докле год се њих двојица не нађу у Хагу, не можемо да говоримо о развоју позитивне будућности – рекао је професор Гау, закључујући да верује да је чланство наше земље у Европској унији и Натоу могуће до стогодишњице од почетка Првог светског рата, само уколико се реше питања која је поставио. ■

Сања САВИЋ

РАЦИОНАЛНОСТ ДОЛАЗИ ОД ПОЛИТИЧКИХ ВОЂА

За „Одбрану“ професор Џејмс Гау каже да будућност балканског региона зависи од решавања питања која представљају велики изазов за мир и безбедност последњих петнаест до двадесет година.

– Увек постоји ризик да ће пут до решења неког проблема угрозити мир. Волео бих да је мало вероватно да има и оних који су толико без мудрости да верују да ће боље остварити своје политичке планове решавајући их насилним путем.

Међутим, и такво решење није немогуће. Као пример имамо моју земљу и Северну Ирску где се мировни процес креће напред, иако постоје групе које и даље сматрају да је насиље добар метод за постизање циља. На срећу, оне се све више маргинализују.

Када је Косово у питању, најважније је да сви схвате да је за већину људи успостављање нормалног живота, мира и безбедности и кретање ка бољој будућности приоритет, иако није искључено да ће се јавити неки људи који ће желети да изазову немире или сукобе.

На питање да ли мисли да у ситуацији када су страсти прилично узавреле људи могу рационално да размишљају, професор Гау каже да је суштина сваке стратегије у интеграцији средстава и циљева. Ако имате политичке циљеве које желите да постигнете, морате да размишљате која су најбоља средства за то. Нема сумње да је политичка заједница повезана са страстима и да постоји вероватноћа да је оне доведу до оружаних сукоба, али рационалност треба да дође од политичког вођства. Зато је одговорност и обавеза политичких вођа да објасне људима због чега је мирољубиви пут у будућност у њиховом највећем интересу. Постојали су тренуци када су неки мислили да је бољи пут ка будућности уз употребу силе, али ниједна од тих ситуација које смо могли да видимо у региону није показала да је тако.

Професори и полазници Националног ратног колеџа Сједињених Америчких Држава, у оквиру студијског путовања по земљама региона, боравили су у тродневној посети нашој земљи. Првог дана посете, 16. априла, они су били у прилици да о реформама српских оружаних снага разговарају са начелником Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковником Здравком Поношем.

Гости из Америке посетили су и Војну академију, где им је, у присуству полазника генералштабног и командно-штабног усавршавања Школе националне одбране, о организацији и структури те војне високошколске установе говорио начелник Академије генерал-мајор Видосав Ковачевић.

У име гостију домаћинима је захвалио професор Рој Стенфорд, који је рекао да постоје сличности између српског и америчког војног образовног система, али и велика разлика, јер америчке војне школе похађа око тридесет процената полазника из цивилног сектора.

Госте из САД примила је и помоћник министра одбране за политику одбране Снежана Самарић-Марковић, а посетили су и Специјалну бригаду. ■ С. С.

КУРС О ПРАВУ У ОРУЖАНИМ СУКОБИМА

У организацији Центра за мировне операције Војске Србије, а у сарадњи са амбасадама Краљевине Холандије, Краљевине Норвешке и Институтом за хуманитарно право из Сан Рема, у Центру за мировне операције данас је почео „Курс о праву у оружаним сукобима“.

Ово је трећи пут како се тај курс организује у нашој земљи, али је први пут међународног карактера, пошто ће, поред 23 учесника из Србије, осам представника из земаља у региону – Црне Горе, Македоније, Албаније и Хрватске – бити у прилици да стекну основна знања из области Међународног хуманитарног права и сагледају улогу права у оружаним сукобима.

Поводом почетка курса уприличено је и отварање „Малог интерната“, објекта за смештај полазника курсева који је обновљен захваљујући донацији амбасада Краљевине Холандије и Краљевине Норвешке, као и успешним коришћењем расположивих ресурса Министарства одбране и Војске Србије. Реновирање објекта отпочело је у јуну прошле године и недавно је завршено, тако да у њему данас постоје услови који одговарају светским стандардима када је реч о смештају страних полазника курсева. ■ С. С.

УКРАТКО

>>> СЕМИНАР О СТРАТЕГИЈСКИМ ОПЕРАЦИЈАМА ПВО – У Команди Ваздухопловства и противваздухопловне одбране у Земуну, почео је дводневни семинар под називом „Стратегијске операције противваздухопловне одбране“. Семинар су организовали Министарство одбране Републике Србије и Европска команда САД и Канцеларија за билатералне односе у Београду.

Семинар је отворио начелник штаба Ваздухопловства и ПВО пуковник Јовица Драганић који је упознао представнике Европске команде САД са начином спровођења операција противваздухопловне одбране у ВС и са реформом В и ПВО.

Сам семинар је намењен официцима из Команде В и ПВО, командантима дивизиона и ескадрила и официцима из јединица В и ПВО, који су се том приликом упознали са процедурама и начинима спровођења операција противваздухопловне одбране САД. Предавања су одржали потпуковник Џејмс Мејнорд и мајор Пол Шулц. ■ С. Ђ.

>>> СТРАНИ ВОЈНИ ПРЕДСТАВНИЦИ У НОВОМ САДУ – У оквиру редовне активности Центра за односе са страним војним представницима Министарства одбране, представници 17 земаља, акредитованих у Србији, посетили су 17. априла Прву бригаду КоВ у Новом Саду.

О организацији, наоружању и опреми, мисији и задацима јединице, гостима је говорио пуковник Ђокица Петровић, командант бригаде.

Центар за односе са страним војним представницима је, 19. априла, и за супруге војних представника акредитованих у нашој земљи организовао посету фурушкогорским манастирима и Сремским Карловцима.

Посета манастирима Крушедол, Ново Хопово, Гртек, као и Сремским Карловцима, била је прилика да се гошћама предочи богата традиција земље у којој тренутно бораве. ■ Б. М. П.

>>> ПОСЕТА ГЕНЕРАЛА ЛОЛЕСГАРДА ЦЕНТРУ ЗА МИРОВНЕ ОПЕРАЦИЈЕ – Командант Центра за обуку ради учења у операцијама подршке миру у Бутмиру (Босна и Херцеговина), дански бригадни генерал Мајкл Лолесгард, и његов саветник потпуковник Стин Фишер-Јенсен, посетили су 18. априла Центар за мировне операције Војске Србије и разговарали о организацији, улози и задацима Центра, те о плановима за наредни период.

Гости су се упознали са радом Регионалног курса о праву у оружаним сукобима и обишли смештајне капацитете Центра. ■

ЕКСПЕРТСКА ГРУПА СВЕШТЕНСТВА ОС КАНАДЕ У БЕОГРАДУ

Експертска група свештенства оружаних снага Канаде боравила од 23. до 26. априла у посети Генералштабу Војске Србије. Експертска група је домаћинима представила уставни, законски и нормативни оквир за регулисање верског живота у Војсци Канаде, историјат и организацију свештеничке службе у оружаним снагама те земље, место и улогу војних свештеника у мисијама војске, међународну сарадњу војних свештеника, богослужбене објекте у Војсци Канаде и друге теме.

Свештенике из Канаде примио је начелник Управе за људске ресурсе генерал-мајор

Петар Радојчић, који је том приликом казао да се, имајући у виду промене у нашем друштву, може рећи да сазревају услови за регулисање верског живота у Војсци Србије.

У име тренутно болесног патријарха Павла, госте из Канаде примио је и митрополит загребачко-љубљански Јован. ■

С. Ђ.

У СУСРЕТ НАУЧНО-СТРУЧНОМ СКУПУ О ОДБРАМБЕНИМ ТЕХНОЛОГИЈАМА

Амбиције организатора и домаћина овогодишњег скупа, Војнотехничког института, јесу да припреме основу како би наредни ОТЕХ понео одредницу међународни

ОТЕХ 2007 У ОКТОБРУ

У октобру ће се у Београду, на простору Војнотехничког института одржати Други научно-стручни скуп одбрамбене технологије – ОТЕХ 2007. Почетком марта у Војнотехничком институту одржана је конститутивна седница Организационог одбора. Састанак је отворио директор ВТИ пуковник проф. др Младен Пантић који је укратко објаснио значај одржавања овог скупа и представио досадашњи развој ВТИ који се, као војна установа, око 60 година бави пројектовањем наоружања и војне опеме.

Директор ВТИ је рекао да ОТЕХ није скуп затвореног типа, па је зато позвао своје колеге из цивилних институција и студенте да учествују на скупу и поднесу своје научно-стручне радове. На састанку је дискутовано о избегавању поклапања термина одржавања тог скупа са терминима других, а генерал-мајор мр Видосав Ковачевић, начелник ВА, изнео је став да ће се датуму одржавања ОТЕХ 2007 прилагодити термин скупа који они организују.

Том приликом на седници су конституисана радна тела ОТЕХ-а: Организациони и Програмски одбор и Секретаријат. За председника Организационог одбора изабран је пуковник др Слободан Марковић, заступник помоћника министра одбране за материјалне ресурсе, а за председника Програмског одбора директор ВТИ.

Учесници скупа разматрали су и усвојили предложене тематске области: наоружање и балистика, борбене платформе (ваздухоплови, возила, бродови), муниција и експлозивне материје, системи за електронско ратовање и сензори, телекомуникациони и командно-информациони системи, геотопографске технологије, логистика, систем квалитета, стандардизација, кодификација и метрологија, иновативност, нови материјали, технологије и заштита и менаџмент у систему одбране. На предлог начелника ВМА, генерал-мајора проф. др Миодрага Јевтића, уведена је још једна тематска област: технологије које се примењују у медицини.

Предвиђено је да на ОТЕХ-у уводна предавања одрже три аутора: пуковник мр Данко Јовановић, заступник начелника Управе за одбрамбене технологије, пуковник проф. др Митар Ковач, начелник Управе за стратегијско планирање и академик Миомир Вукобратовић, из Института „Михајло Пупин“.

Пуковник Ковач је предложио да се до октобра одржи још један састанак на коме би се размотрала могућност да се уврсти још једно

уводно предавање аутора из иностранства, из земаља које су прошле транзицију, као што су Чешка или Румунија.

Договорено је да учесници скупа првог дана посете Аеротунел, највећу лабораторију ВТИ-а, а да се другог дана одржи округли сто о одбрамбеним технологијама у процесу транзиције.

– Значај тог округлог стола је што ће се на једном месту сусрести сви који су укључени у делатности одбрамбене индустрије; они који истражују и развијају средства НВО, као што је ВТИ, они који контролишу њихов квалитет (ТОЦ) и они који непосредно производе та средства. Очекујемо плодну сарадњу са факултетима и специјализованим предузећа која раде за Војску. Надам се да ћемо на том скупу изменити наше идеје и да ћемо сагледати у ком правцу иде одбрамбена индустрије Србије, односно шта треба предузети да би се она довела на висок и ефикасан ниво. На округли сто позаћемо највише државно и војно руководство земље. Биће то добра прилика да се јавност обавести о томе шта стручњаци из војних технологија предлажу. Свесни смо да времена за губљење више немамо и да морамо да ухватимо корак са земљама које су веома напредовале у тој области. Сматрамо да смо способни за то – наглашава пуковник проф. др Младен Пантић.

Директор ВТИ и његови најближи сарадници, који чине нови менаџмент Института, пуковник др Душан Рајић и проф. др Драгољуб Вујић, сматрају да ће сви радови, дискусије и идеје који се буду чуле на ОТЕХ-у створити добру основу како би наредни скуп добио међународни карактер.

Организаторима скупа предстоје бројне активности до октобра. Радови за ОТЕХ могу се послати организатору најкасније до 30. јуна ове године. Учесницима ће на скупу бити уручен зборник радова на компакт диску, а бесплатан примерак штампаног зборника добиће накнадно. На предлог Програмског одбора ОТЕХ-а, најбољи радови из појединих области биће објављени у часопису Scientific Technical Review (Научнотехнички преглед) који издаје ВТИ.

Све информације о раду ОТЕХ-а 2007 могу се добити на следећим бројевима телефона: 011/3539-707, 3539-982, 3539-439, 3539-561, 3539-238, 3539-460, као и на веб сајту www.vti.mod.gov.yu/otekh. ■

М. ШВЕДИЋ

СРПСКИ ВОЈНИ МЕМОРИЈАЛИ У ИНОСТРАНСТВУ

НЕМИ СВЕДОЦИ СТРАДАЊА

Азбучним редом поређане државе у којима су расејане кости српских војника сведоче о великом страдању малог народа са Балкана, о његовим уверењима, традицији и вазда присутној жеђи за слободом, до које се на балканској ветрометини никада није лако стизало... Српски војни меморијали расејани су у 39 држава скоро свих континената света који познајемо – као неми сведоци тог страдања.

РАТНИЧКИ СПОМЕНИЦИ

Војни меморијали који се налазе у иностранству могу се класификовати по неколико принципа, а међу њима су посебно значајни хронолошки, историјско-догађајни, територијални и архитектонско-садржајни. Истовремено, они се могу сврстати и у две групе које би чинили *споменици победе*, пример је комплекс на Кајмакчалану у Македонији, и *споменици упозорења*, пример је југословенски павиљон у Аушвицу или комплекс логора у Јасеновцу.

Тунис – Бизерта

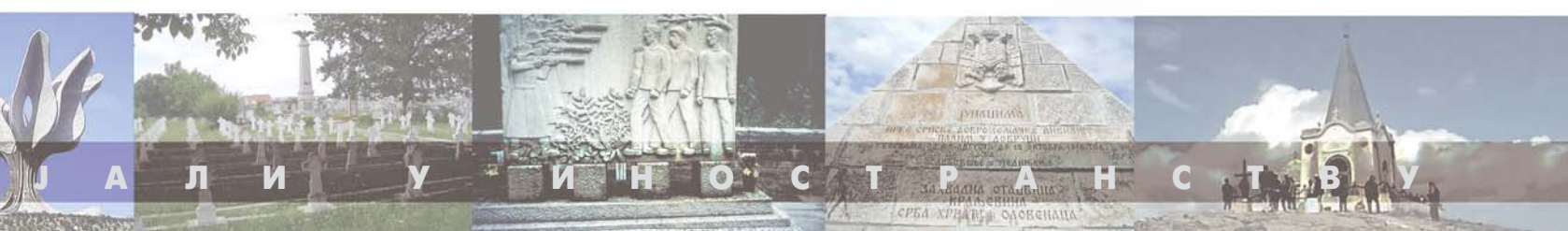
МАТЕРИЈАЛИЗОВАНО СЕЋАЊЕ

Плазећи од општеприхваћене тезе по којој су Балканско полуострво као одређени географски, друштвени и културни ентитет европски путници помније почели да откривају тек крајем 18. века, када је Европа постала свесна чињенице да европски поседи Отоманског царства имају своју сопствену, специфичну физиономију, која заслужује посебну пажњу, нужно је сложити се са тврдњом да су војни меморијали веома значајан културолошки, идеолошки, уметнички и значењски прегнантан опус унутар корпуса који чини свеукупна културна баштина народа средишњег Балкана.

У питању су споменици културе, настали у периоду почевши од друге половине 18. па све до краја 20. века, који спадају у групу најуспешнијих уметничких и архитектонских остварења, али и она непокретна културна добра која чувају спомен на неке од историј-

ских догађаја, процеса или личности чије је одигравање, односно деловање представљало прекретницу у конкретном раздобљу. Истовремено, својом значењском, уметничком и архитектонском разноликошћу, али и територијалном распрострањеношћу помену-та културна добра на репрезентативан начин говоре и о створеним, односно усвојеним представама балканског региона у ширим европским и светским оквирима.

Одобрана културна добра, која потичу са већег дела територије Старог континента, те из северноафричких и блискоисточних предела, али и из неколико минулих културолошких и стилских епоха, представљају драгоцен сегмент богате културне баштине поникле из раздобља оружаних сукоба, који су се у прошлости одвијали не само на подручју централног Балкана већ и ширег региона. Испреплетаност визура и углова посматрања, инфилтрирање еко-

РЕГИСТАР СРПСКИХ ВОЈНИХ МЕМОРИЈАЛА ПО ДРЖАВАМА

редни број	држава	укупан број
1.	Албанија	11
2.	Алжир	1
3.	Аустралија	2
4.	Аустрија	79
5.	Белгија	1
6.	Босна и Херцеговина	33
7.	Бугарска	2
8.	Велика Британија	7
9.	Грчка	16
10.	Данска	/
11.	Египат	11
12.	Зимбабве	1
13.	Израел	2
14.	Италија	63
15.	Јужноафричка Република	2
16.	Канада	2
17.	Либија	1
18.	Македонија	31
19.	Мађарска	46
20.	Малта	1
21.	Мароко	1
22.	Немачка	39
23.	Низоземска	4
24.	Нови Зеланд	1
25.	Норвешка	16
26.	Пољска	14
27.	Румунија	23
28.	Руска Федерација	/
29.	Словачка Република	8
30.	Словенија	/
31.	Тунис	4
32.	Турска	/
33.	Француска	25
34.	Хрватска	21
35.	Црна Гора	/
36.	Чешка Република	6
37.	Швајцарска	/
38.	Шведска	/
39.	Шпанија	/

Норвешка – Ботн

УКУПНО: 474 (У земљама означеним косом цртом у току је процес утврђивања локација српских војних меморијала)

номских, политичких, верских, етничких и војностратешких интереса у процесу настајања појединих споменика културе, њихова изузетна разноликост и висока културолошка и уметничка вредност – све то омогућава приступ низу суштински важних сазнања о схватањима творца, наручилаца и посматрача тих специфичних споменика културе.

ТРИ РАЗДОБЉА ■

Друштвено-историјски процеси који су настајали у ранијим раздобљима, приликом суочавања са другачијим, непознатим или туђим, представљају посебан аспект разматрања феномена ратничких споменика. Такав приступ пружа простор за отварање питања сучељавања различитих културних матрица, традиција и историјских сусрета политички, етнички, религијски и културолошки јасно диференцираних политичких субјеката.

Полазећи од тога да раздобље настанка културних добара изван националне територије представља уједно и историју њихових генеричких идеја, посебну пажњу завређује дефинисање политичког аспекта будући да је идеолошки слој културе омеђен и условљен историјским, друштвеним и политичким појавама и процесима. Настанак споменика културе везаних за ослободилачке традиције у претходном раздобљу на овим просторима био је двоструко условљен. На основном нивоу, под тим су се подразумевали прогресив-

но кретање и развој уметности унутар сопствених закономерности, избегавајући при том друштвено и политичко квалификовање. Са друге стране, архитектура и вајарство, као и други видови уметности, нашли су се у контексту реалних историјских, али пре свега политичких процеса и захтева, који су доминантно утицали на њихова основна својства.

Посматрано историјско раздобље може се у хронолошком погледу разврстати у три основна сегмента. Први представљају деценије непосредно после слома српске деспотовине, а које обухватају и дуготрајне и неуспешне покушаје наследника последње српске владарске породице, такозваних сремских Бранковића, да обнове некадашњу државу. Из тог раздобља приметан је већи број споменика културе који се махом, али не и у целости, налазе на подручју Војводине. Истина, један значајан сегмент материјалних сведочанстава боравка Срба у регијама северно од Саве и Дунава представљају и богомоље, односно разнородни меморијали који се у наше време налазе на подручју Хрватске, Мађарске и Румуније.

Друго велико раздобље представља време аустријско-турских сукоба из 17. и 18. века, а посебно време устанака под Карађорђе и Милошем Великим, који су означили крај отоманске доминације на просторима средишњег Балкана и стварање нововековне српске државе.

Након устанака и ослободилачких ратова који су се одиграли током 19. века, у 20. столећу уследили су велики светски оружани сукоби, који су истовремено подразумевали ослобађање до тада неослобођених подручја на којима је живело већинско српско становништво, али и одбрамбени рат којим се Краљевина Србија, односно потоња Краљевина Југославија, борила против знатно бројнијег и војном техником опремљенијег непријатеља. Тај период обухвата и последње, треће, раздобље, које представља својеврсну издвојену хронолошку целину.

ТЕЖЊА ЗА ЖИВОТОМ У СЛОБОДИ ■

Као једна од логичних последица појединих од тих историјских процеса јавила се потреба да се очува онај део националне меморије који говори о непрестаној тежњи за животом у слободи. Материјализација тог сећања одвијала се фазно, често стихички и без конкретизованог плана, што је доводило до настанка изузетно великог броја разнородних меморијала који се налазе на територији безмало четрдесет европских, блискоисточних и северноафричких држава. Највећи број њих односи се на раздобље устанака који су се одиграли у првим деценијама 19. века, српско-турских, балканских и оба светска рата, мада постоје и споменици или њихови остаци, који сведоче о догађајима и процесима из претходних раздобља, попут појединих средњовековних битака (Велбужд из 1330, Марица из 1371. или Косовска битка из 1389. године), Велике сеобе под патријархом Арсенијем Трећим из 1690. године, и слично.

Војни меморијали који се налазе у иностранству могу се, дакле, класификовати по неколико принципа, а међу њима су посебно значајни хронолошки, историјско-догађајни, територијални и архитектонско-садржајни. Истовремено, они се могу сврстати и у две групе, које би чинили *споменици победе* (пример је комплекс на Кајмакчалану у Македонији) и *споменици упозорења* (пример је југословенски павиљон у Аушвицу или комплекс логора у Јасеновцу).

Уколико се обрати пажња на детерминисање периода највеће градитељске делатности на подизању меморијала личностима и догађајима из раздобља ослободилачких ратова, могу се уочити два јасно издвојена хронолошка оквира – први, који обухвата другу половину 19. и прве деценије 20. века, и други, који се односи на доба након успостављања једнопартијског друштвеног система у некадашњој Југославији.

Период стварања и развоја нововековне српске државе подразумевао је и успостављање грађанског друштва, али и развој савременог монархистичког политичког и државног система. Пренесено на поље архитектонског и другог уметничког стваралаштва, то је значило да су војни меморијали грађени у том раздобљу носили јасан печат владајуће грађанске и политичке идеологије. Истовремено, значајно присуство Српске цркве додатно је значењски и садржајно одређивало настале меморијале. Разумљиво је, стога, што највећи део у оно време подигнутих војних меморијала садржи и јасну религијску компоненту, одредницу или симболику.

Велики број споменика посвећених ослободилачким ратовима који су настали до 1941. године оштећен је или је срушен током Другог светског рата, а делимично и након његовог окончања. Страдање културне баштине у светским ратовима имало је изузетно велике размере, што је додатно допринело да се њихов свеукупни степен очуваности могао сматрати незадовољавајућим.

Посматрајући бројност споменика културе насталих до 1941. и оних изграђених након 1945. године приметна је изузетно велика диспропорција у корист оних везаних за догађаје и личности из Народноослободилачке борбе. Пракса подизања споменика борцима из Другог светског рата попримила је у годинама након његовог краја масовне размере, што је довело до тога да бројчани однос меморијала посвећених дешавањима из последњег светског рата и оних других буде неједнак. ■

ПЕРИОД ПОСЛЕ ДРУГОГ СВЕТскоГ РАТА

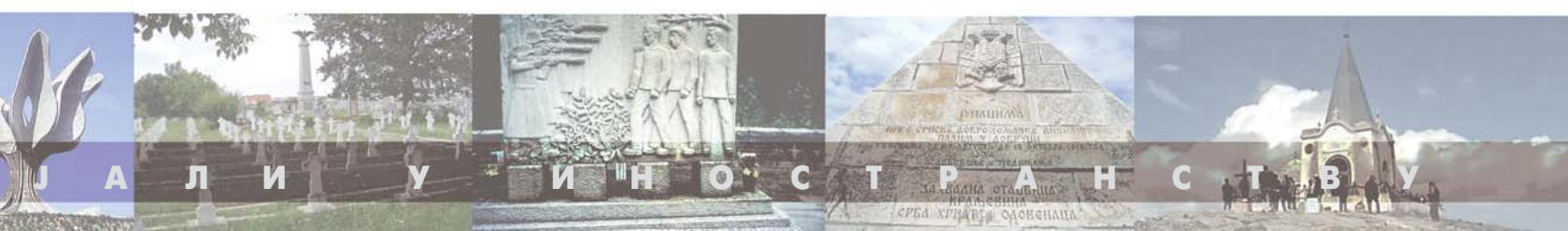
ВРЕМЕ ДОБРИХ И ЛОШИХ НАМЕРА

Идеологија социјалистичког реализма почивала је на вишеструкој негацији. Најпре, она је подразумевала елиминисање симбола грађанског друштва што је представљало негацију скоро читавог западног уметничког наслеђа. Више је цењена сама намера а не толико остварење. Највеће остварење није могло донети рехабилитацију „сумњиве“ намере нити је најгоре остварење могло умањити „правилан претходни став“.

Олазећи од чињенице да је највећи део војних меморијала настао након 1945. године, неопходно је указати на основне детерминанте тог раздобља, као и на успостављање новог односа према културним добрима која су сведочила о претходним оружаним сукобима.

Читав спектар стваралаштва у раздобљу након окончања Другог светског рата постао је „својина народа“, па је стога он морао да буде одраз, објашњење и документ стварности. Форма којом су се уметнички садржаји презентовали морала је, такође, да буде приступачна и лако схватљива обичном човеку из народа. Дела која су испуњавала ова два захтева сматрана су „високо идејним“, деловала су васпитно и могла су да утичу на подизање друштвено-политичке и идеолошке свести свих оних који би их видели.

У назначеном периоду могуће је уочити две етапе градитељског деловања на српском и југословенском простору. Прву фазу карактерисао је репресивни однос социјалистичке идеологије, оличене у владајућим структурама, као и одговор на њега. У другој, знатно дужој фази, дошло је до либерализације свеукупне дру-

Споменик
Филипу Филиповићу
у Ваљеву

штвене и културне сфере која се у пуној мери одразила и на област подизања споменика посвећених догађајима из минулих ратова.

УМЕТНОСТ У СЛУЖБИ ПОЛИТИКЕ ■

Српска и југословенска култура, поред укључености у токове шире европске и светске уметничке сцене, нашле су се и у нераскидивој вези са политичким и партијским кретањима која су знатно одређивала њихов идентитет и развој. Прве послератне године донеле су успостављање контроле у различитим културним сферама, па тако и у области изградње војних меморијала. Нова, владајућа идеологија тежила је употреби уметности у конкретне политичке циљеве. Радило се о логичком продужетку доминације теме социјално ангажоване, политичке уметности. Ово раздобље, које је хронолошки омеђено ослобађањем земље 1944–1945. године и раскидом са Информбиroom до кога је дошло три године касније, дуго се посматрало као празан ход културног стваралаштва, као врхунац догматске уметности оличене у социјалистичком реализму. Радило се о

догматизованој култури која је била својеврсни баштиник левих тенденција социјално ангажоване уметности карактеристичне за тридесете године прошлог века.

После ослобођења земље, нови органи власти потпуно су променили читаву иконосферу и сасвим конкретним политичким захватима деловали на промену симболичког и визуелног плана стварајући нови семантички пејзаж који је у краћем периоду представљао метафору апсолутне власти партије. Копирање совјетског културног модела за своју последицу имало је изостанак било каквих полемика о отвореним културним питањима.

Идеологија социјалистичког реализма почивала је на вишеструкој негацији. Најпре, она је подразумевала елиминисање симбола грађанског друштва што је представљало негацију скоро читавог западног уметничког наслеђа. Више је цењена сама намера а не толико остварење. Највеће остварење није могло донети рехабилитацију „сумњиве“ намере нити је најгоре остварење могло умањити „правилан претходни став“.

СЕДЕЊЕ НА ОГРАДИ ■

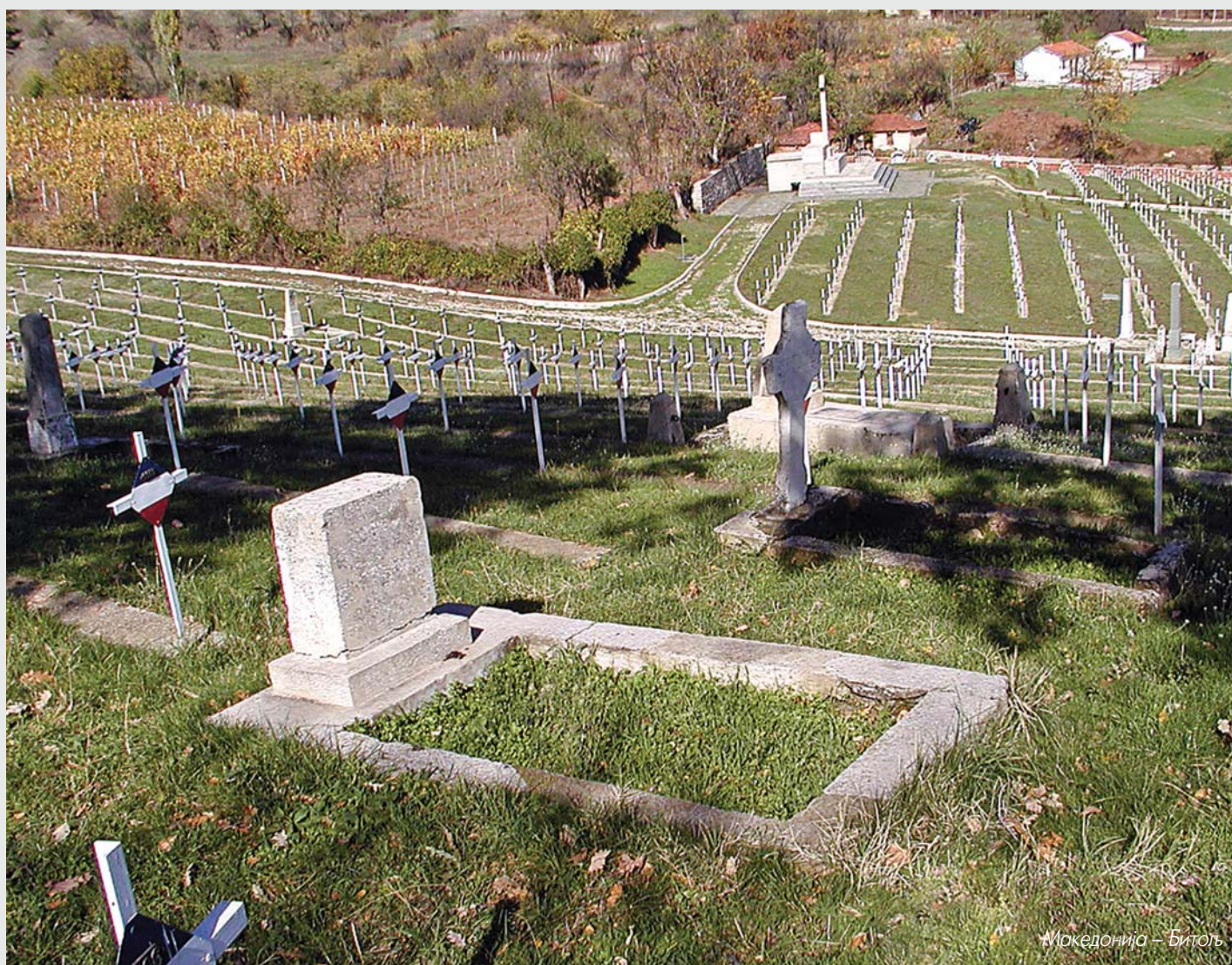
До раскида са дотадашњим доминирајућим стилем социјалистичког реализма није могло доћи да није било политичког раскида са земљама Источног блока, односно са Совјетским Савезом и Информбиroom. Југословенска држава се од тада недвосмислено окренула Западу, отварајући се за политичке, привредне и културне утицаје који су долазили из тог дела света. Тиме је дошло до успостављања такозване *политике варирања* која је Југославији требало да обезбеди бољи положај у односима са државама укљученим и оба тада водећа војно-политичка блока – НАТО и Варшавски уговор. У савременој историографији, таква политика власти у Београду означена је термином „седење на огради“.

Бурне промене у политичкој сфери, које су наступиле након раскида са земљама Источног блока и Информбиroom, утицале су и на отварање југословенске уметности и њен излазак из својеврсне самоизолованости.

На самом почетку педесетих година прошлог века долази до напуштања партијског модела културе. То није значило и да се партија лишила појединих облика надзора над сфером културног стваралаштва.

Југословенска културна политика на прелазу из четрдесетих у педесете године прошлог века, која се суштински одразила на област изградње меморијала, представља важан фактор у читавом систему и стратегији спољне политике коју су спроводиле власти у Београду.

Крупне политичке промене које су наступиле раскидом са земљама Источног блока довеле су до прихватања облика просвећеног модернизма који је био увезен са Запада. Циљ таквог заокрета у сфери уметничког стваралаштва и културне политике као такве подразумевао је стварање представе о естетској независности преко нових облика институционализоване уметности који је требало да буду препознатљиви и лако читљиви у раздобљу снажног и релативно брзог окретања и отварања социјалистичке Југославије према Западу. Зато је ово доба, и то на два начина, представљало важан период у развоју модерне српске културе, а самим тим и битан сегмент у процесу обликовања меморијала посвећених догађајима из периода ослободилачких ратова. Најпре, дошло је до сасвим конкретног ослобађања културног стваралаштва од директних утицаја партијске идеологије што је био случај до 1950. године. Са друге стране, тај процес имао је и улогу да створи својеврстан привид вестернизације југословенског друштва и његове културе, иако је оно у свој својој суштини и даље остало социјалистичко и идеологизовано. Требало је, наиме, успоставити слику друштва које се ослободило терета реалсоцијализма и које је било опредељено за стварање новог друштвеног и политичког система који би у већој или мањој мери био отворен и заинтересован не само за комуникацију, већ и за прихватање одређених утицаја и достигнућа западне и источне цивилизације. ■

Македонија – Битола

БАШТИНА РАТНИКА

РАСЕЈАЊЕ ДУШЕ

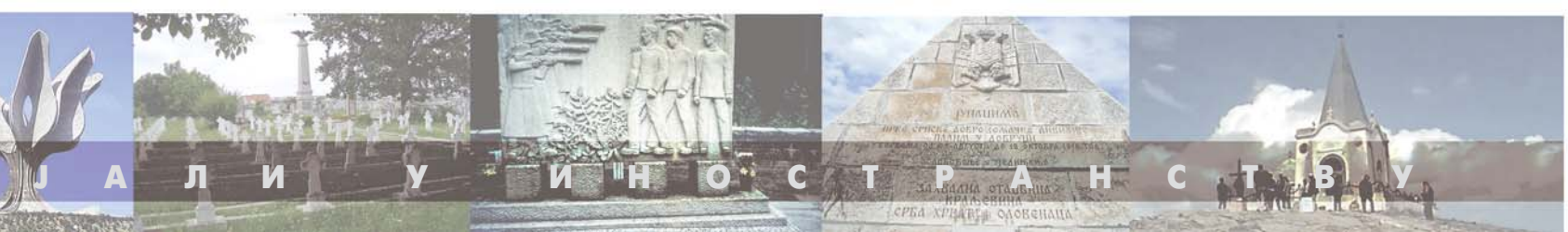
Азбучним редом поређане државе у којима су расејане кости српских војника сведоче о великом страдању малог народа са Балкана, о његовим уверењима, традицији и вазда присутној жеђи за слободом, до које се на балканској ветрометини никада није лако стизало...

АЛБАНИЈА

Албанија је с временом постала својеврсни синоним за страдања припадника Српске војске и избеглог живља који су се током зимских и пролећних месеци 1915. и 1916. године повлачили преко тамошњих неприступачних планинских регија. У проласку кроз Албанију, познатом и под називом *Албанска голгота*, страдао је велики број цивила и припадника оружане силе који су се налазили у повлачењу. Као последица стратегијског премештања трупа и принудне миграције дела становништва на подручју Албаније настао је већи број војних гробља која сведоче о величини и обиму страдања учесника у повлачењу кроз ову земљу. Гробља су, поред осталог, лоцирана у Тирани, Скадру, Драчу, Лешу, Корчи, Каваји, Арти и Валони. На већини поменутих некропола сахрањени су страдали припадници Српске војске, док на онима у Тирани, Скадру, Корчи и Валони почивају и југословенски партизани убијени у фашистичким логорима који су се налазили на подручју Албаније.

АЛЖИР

И на подручју северне Африке налази се велики број материјалних сведочанстава боравка и страдања бораца из периода Првог светског рата. Наступајући преко Албаније и повлачећи се на острва у Јонском мору да би касније заузели нове положаје на *Солунском фронту* српски ратници масовно су, услед рањавања, изнемоглости, појаве заразних болести и неухрањености примани у са-

везничке војне болнице које су се налазиле у многим медитеранским државама. Значајан број болесника и рањеника никада није из њих изашао. Алжир је једна од држава на чијој се територији налази српско војничко гробље. У престоници ове северноафричке државе, у граду Алжиру, на територији општине Дели Ибрахим налази се Српско војничко гробље на коме почивају посмртни остаци 324 страдала припадника Српске војске.

Српско војничко гробље у граду Алжиру формирано је у периоду између 1916. и 1919. године, у време када се у неколико приобалних градова и насеља у Алжиру налазило више француских војних болница у којима су збрињавани рањени и исцрпљени српски војници који су са острва Крф и Видо, да би наставили лечење, транспортовани у савезничке војне болнице у Северној Африци.

Гробље се данас налази на подручју општине Дели Ибрахим где је 1982. године премештено са своје првобитне локације у месту Таменфуст, раније Кап Матифу. Надгробна обележја смештена су на парцели трапезоидног облика, а само Српско војничко гробље својом источном страном ослања се на суседно Немачко војничко гробље.

Гробна обележја су урађена у виду бетонских плоча димензија 70 x 100 цм са остављеном касетом у средини, димензија 20 x 40 цм, која је испуњена земљом. У плочама су заливани крстови израђени од прикованих дрвених дашчица. Оријентација гробова је неправилна будући да се они налазе на дијагонали север-југ. У улазној зони читавог комплекса налази се копија првобитног споменика који се налазио на примарном локалитету гробља, пре његовог премештања на локалитет у општини Дели Ибрахим.

Сталну бригу о Српском војничком гробљу у граду Алжиру воде Амбасада Републике Србије у ДНР Алжир и Министарство рада, запошљавања и социјалне политике које се у оквиру великог спектра својих надлежности стара и о заштити српских војних меморијала у земљи и иностранству и неговоњу традиција ослободилачких ратова Србије.

АУСТРИЈА

Аустрија је држава на чијој се територији налази много војних гробаља и споменика из ратних периода. На око осамдесет евидентираних локација широм Аустрије постоје сведочанства страдања припадника српске и југословенске војске. Међу меморијалним комплексима, својим значајем издваја се онај у Маутхаузену у коме је страдало преко девет хиљада припадника српских и више од дванаест хиљада војника југословенских оружаних снага највећим делом страдалих у истоименом концентрационом логору. Поред Маутхаузена, меморијални комплекси коју чувају успомену на наше страдале сународнике налазе се на подручју аустријских покрајина Бургенланд, Доња и Горња Аустрија, Тирол, Форарлберг, Корушка и Штајерска.

БЕЛГИЈА

Белгија се такође налази у групи држава на чијој територији постоје културна добра која сведоче о присуству Срба. Тако је у месту Робермон код Лијежа подигнуто савезничко војничко гробље међународног карактера на коме се налази споменик посвећен припадницима Српске војске страдалим током Првог светског рата, као и гробови петорице погинулих ратника. Припадници Срп-

Тунис – Мензел Бургиба

ске војске сахрањени су у оквиру заједничке парцеле на којој почивају и погинули Италијани. Иза пет гробова, обележених бетонским крстовима на којима, осим на једном, више нема очуваних таблица са именима сахрањених, налази се камена купа на чијем се врху налази представа орла раширених крила. При дну купе полегнут је камен на коме је уклесано *Српском војнику – саборци из Белгије 1918.*

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА

Суседна Босна и Херцеговина представља регион богат споменичким наслеђем из ратних периода. Најзначајнији део баштине налази се у Сарајеву, Зеници, Требињу, Бања Луци, Мостару, Добоју, Вардишту, на Тјентишту, Неретви, у Поткозарју, Доњој Градини и другим локалитетима. Сарајевску костурницу, која се налази на Кошеву, а у којој почивају припадници Српске војске страдали током Првог светског рата пројектовао је Александар Дероко. Сличне спомен-цркве са костурницама налазе се у Добоју и Вардишту, док је у Мостару постављена спомен-плоча у знак сећања на ослобођење града у Првом светском рату (15. новембар 1918. године). Из периода заједничке државе и као меморијали посвећени догађајима из Другог светског рата, својом монументалношћу и поруком издвајају се споменички комплекси „Тјентиште“ подигнуто на локацији знамените битке на Сутјесци, срушени мост на реци Неретви преко кога су се евакуисале партизанске јединице, пробијајући се из непријатељског обруча, те здања у којима су одржана прво и

друго заседање Авноја (Бихаћ новембра 1942. и Јајце новембра 1943. године).

По својој вишеслојној поруци, посебно се истиче монументални споменик на Козари који сведочи о масовном страдању живља у подгрмечком и козарском крају у првим годинама Другог светског рата. Локалитет „Доња Градина“ представља меморијал посебног значаја, будући да се на том терену током Другог светског рата обављало систематско и континуирано ликвидирање више десетина хиљада заточеника концентрационог логора у Јасеновцу који се налазио у непосредној близини. Један део поменутих, као и већи број мањих споменичких обележја, страдао је током рата у Босни и Херцеговини који се одвијао између 1992. и 1995. године. Процес њихове обнове успорен је будући да у великом броју случајева не постоје ни основни услови за њихову санацију (недостатак пројектне документације и средстава, стање потпуне девастације и друго). Чињеница да су поједини припадници сва три конститутивна народа Босне и Херцеговине током тог оружаног сукоба често свесно уништавали богату културну баштину говори да претходне историјске лекције нису биле савладане. Ратна разарања оставила су, нажалост, свој видан траг и на непокретним културним добрима.

БУГАРСКА

Војничко гробље у Софији подигнуто је у међуратном периоду како би на њему били сахрањени припадници Српске војске погинули током Првог светског рата. Земљиште на коме се налази гробље власништво је наше државе а висок ниво уређености и пажња коју локалне власти посвећују овом меморијалу говоре о дуготрајним пријатељском односима два народа. Бугарска је држава са којом је Србија више пута ратовала, посебно у првој половини прошлог века, али су у дугом низу деценија две земље настојале да граде пријатељске и добросуседске односе, те ово гробље, као и меморијали страдалих припадника бугарске војске који се налазе на подручју Србије, говоре да негативна искуства из прошлости могу бити превладана.

ВЕЛИКА БРИТАНИЈА

На крајњем западу Старог континента, у острвској краљевини, лоцирано је више савезничких војничких гробаља на којима су сахрањени Срби и Југословени који су потицали са територије Србије страдали током светских ратова. Велика Британија у многим својим градовима чува успомену на догађаје из периода великих оружаних сукоба. Грбови српских и југословенских ратника налазе се на војним гробљима у Лондону, Единбургу, Бреквуду, Плимуту, Њукаслу, Блекпулу.

ГРЧКА

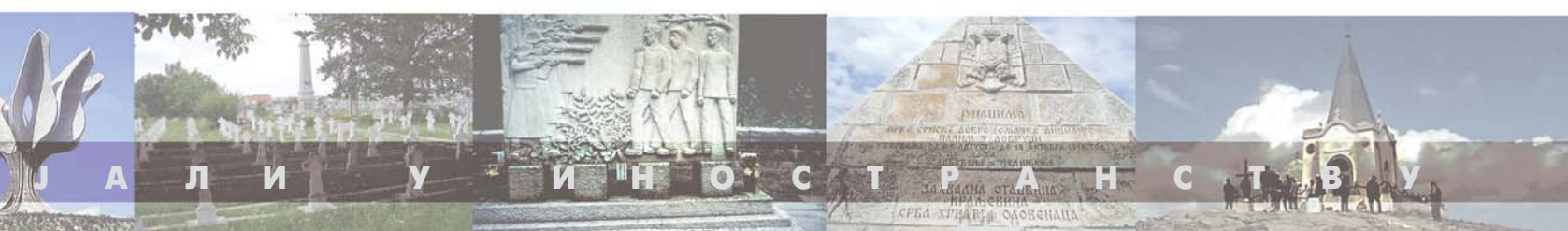
Грчка представља својеврстан синоним за ратна збивања током завршних операција Првог светског рата. Повлачење кроз албанске области, долазак на острва Крф и Видо, те касније дислоцирање у солунско залеђе и учешће у бор-

бама на истоименом фронту, представљали су догађаје о којима сведочи велики број војних меморијала и гробаља. Српска војничка гробља у Солуну и Хрисију код Едесе, споменичка баштина на јонским острвима Крф и Видо, „Плава гробница“ и обележје на Поликастроу – спадају међу најзначајније.

Српско војничко гробље у Солуну, грађено у периоду између 1933. и 1936. године по пројектима архитеката Александра Васића и Николаја Краснова, налази се у оквиру комплекса савезничких гробаља на којима су сахрањени ратници погинули у борбама на Солунском фронту. Чине га две органски повезане целине: отворени простор на коме је сахрањивано у појединачним гробницама и средишњи део на коме се налази капела са криптом у којој су формиране касете са посмртним остацима. У отвореном делу сахрањено је 1.440, а у крипти капеле још 5.580 погинулих припадника Српске војске. На посебној парцели сахрањено је 126 бораца умрлих током Другог светског рата. Током 2006. и 2007. године Сектор за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада, запошљавања и социјалне политике реализовао је пројекат Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд који је подразумевао извођење свеобухватних реставраторско-конзерваторских родова на овом комплексу.

Грчка – Зејтинлик

Међу назначајнијим меморијалним целинама на Крфу и Виду издвајају се Музеј „Срби на Крфу 1916–1918“, маузолеј на Виду, „Морнарички крст“, спомен-плоча у Гувији, гробље страдалих припадника Дринске дивизије у Агиос Матеосу и споменик Јанису Јанулису у истом месту. У монументалном маузолеју на Виду сахрањено је око 2.800 српских ратника умрлих на овом острву, док највећи број њих, услед немогућности да буду покопани на Крфу и Виду, почињају у водама Јонског мора.

Изградња велелепног маузолеја на острву Видо у тадашњој Краљевини Грчкој трајала је у периоду између 1936. и 1939. године. Главни пројектант био је чувени руски архитекта Николај Краснов. У маузолеју се налазе посмртни остаци 1.232 страдала војника смештена у појединачним касетама и 1.573 неидентификована страдала припадника Српске војске чији су посмртни остаци похрањени у посебним врећама зазиданим у кулама маузолеја. Тиме је извршена ексхумација и translација посмртних остатака страдалих припадника Српске војске примарно сахрањених на око седамдесет пуковских гробља на Крфу. Фасада маузолеја декорисана је медаљонима у којима се налази портрет краља Александра Првог Ослободиоца и слоган *За веру и отаџбину 1915*. Такође, средишњи део фасаде заузимао је импозантни грб Краљевине Југославије, израђен од ливене бронзе, који је уклоњен након Другог светског рата. Свеобухватна реконструкција фасаде Спомен-костурнице изведена је средствима Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, а по пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд током 2006. године. Том приликом израђена је идеална реплика државног грба која је потом постављена на своје оригинално место.

Непосредно изнад Маузолеја налази се „Морнарички крст“ који су у знак сећања на своје саборце 17. маја 1922. поставили припадници Краљевске морнарице. До самог крста стиже се приступном степенишном стазом.

У морским дубинама између оближњих острва Култура и Диварија мир је нашло на хиљаде умрлих војника. „Плава гробница“, оевана у истоименој песми Милутина Бојића, на најупечатљивији начин симболизује свеукупно страдање и огромне људске губитке које су доживеле српске трупе и избегло становништво.

У самом центру града Крфа налази се здање Почасног конзулата Републике Србије у коме је смештена музејска поставка „Срби на Крфу 1916–1918“. Оригиналним предметима, репродукцијама и фотографијама она на стручан и одговарајући начин посетиоцима пружа читав низ информација о боравку Српске војске на Крфу и Виду, али и о борбама које су том боравку претходиле, односно које су након њега уследиле. Музејску поставку годишње посети између петнаест и двадесет хиљада туриста.

Поред наведених споменика и војних гробља, ваља указати и на она која се налазе у Хрисију код Едесе, као и на велико обележје међународног карактера подигнуто на Поликастроу посвећено свим савезничким жртвама у борбама на Солунском фронту.

Холандија – Еншеде

ДАНСКА

И једна од скандинавских краљевина, Данска, налази се у групи европских држава на чијој се територији налазе сведочанства учешћа Срба у ратним окршајима који су се одиграли у прошлом веку. У оквиру више савезничких гробља покопан је изванредан број Срба страдалих на подручју ове земље.

ЕГИПАТ

Египат, древна држава у североисточној Африци нашла се, такође, у вихору светских ратова. Као једно од сведочанстава страдања војника и цивила са ових простора, поред осталих сведоче и гробља у Ел Шату, Ел Хататби и у Тулумбату. Осим ова три највећа меморијална комплекса на којима су сахрањени југословенски држављани погинули током Другог светског рата, у Египту се налази још девет локација на којима су сахрањивани страдали припадници наших оружаних снага.

ЗИМБАБВЕ И ИЗРАЕЛ

И у удаљеним блискоисточним и афричким државама, као што су Зимбабве и Израел, сахрањен је невелики број припадника Вој-

ске Краљевине Југославије који су страдали у ратним окршајима између 1941. и 1945. године. На савезничком војном гробљу које се налази у престоници Зимбабвеа, Харареу, почива један Југословен, припадник британских оружаних трупа. Гробље Комонвелта које се налази у Рамли (предграђе израелске престонице Тел Авив) обухвата и хумке једанаесторице припадника оружаних трупа Краљевине Србије и Краљевине Југославије страдалих током оба светска рата. У Хаифи, на савезничком војном гробљу на коме су сахрањени погинули припадници трупа држава Комонвелта, почивају и тројица Југословена страдалих током оружаних сукоба који су трајали између 1941. и 1945. године.

ИТАЛИЈА

Апенинска република Италија често се налазила у вихору ратних окршаја. О борбама у светским ратовима сведоче меморијали који се, поред осталог, налазе у Риму, Барлети, Сансеполкру, Гонарсу, Торину, Каиро Монтетотеу, те у местима Аква Санта ди Терме, Кастил Аркато, Кавалезе, Ловере, Ђерењано и Горица. На основу Протокола који су потписале 1964. године владе Југославије и Италије подигнуто је више војничких гробаља чиме се желело постићи груписање до тада расутих гробница и костурница на читавој територији Апенинског полуострва. Три велика војничка гробаља са костурницама у којима почивају партизани страдали на тлу Италије налазе се у Барлети, Сансеполкру и Гонарсу. У месту Барлета, 4. јула 1970, свечано је откривена спомен-костурница у којој почивају посмртни остаци 1.326 страдалих југословенских партизана на подручју јужне Италије током сукоба који су трајали између 1941. и 1945. године. Аутор комплекса у Барлети је академски вајар Душан Џамоња. У Гонарсу (провинција Удине) налази се костурница, дело Миодрога Живковића, откривена 10. децембра 1973. У њој почива 1.396 бораца страдалих током истог рата. Костурница у Гонарсу представља својеврсно сабиралиште посмртних остатака погинулих Југословена који су претходно почивали на подручју Гонарса, Падове, Тревиза и Удина. Недалеко од локације на којој је подигнута спомен-костурница налазио се концентрациони логор у који је већ 1942. године стигла прва група заробљених Југословена. Сам логор распуштен је средином септембра наредне године. Костурница у Сансеполкру (провинција Арецо), дело Јована Кратохвила, откривена је 15. децембра 1973. У њој је сахрањено око 1.350 партизана погинулих у борбама и логорима у Другом светском рату. Највећи број сахрањених умро је у оближњем логору Ренићи који се налазио између Сансеполкра и Ангиарија.

Sacrario di Roma, назив је за костурницу у којој је сахрањено више од стотину југословенских партизана. По читавој територији Италије налази се велики број савезничких гробаља у оквиру којих су у појединачним гробницама или на посебним парцелама сахрањени махом југословенски партизани и цивили интернирани у логоре на подручју Апенинског полуострва.

ЈУЖНОАФРИЧКА РЕПУБЛИКА И ЛИБИЈА

И на самом југу Африке који својом територијом обухвата Јужноафричка Република налазе се две локације на којима је у оквиру савезничких гробаља сахрањен мањи број југословенских држављана (Јоханезбург и Петермарзбург).

У Бенгазију, у древној Киренаици (Либија), налази се савезничко гробље у оквиру кога почивају посмртни остаци двојице Југословена, припадника британских оружаних снага, страдалих током Другог светског рата.

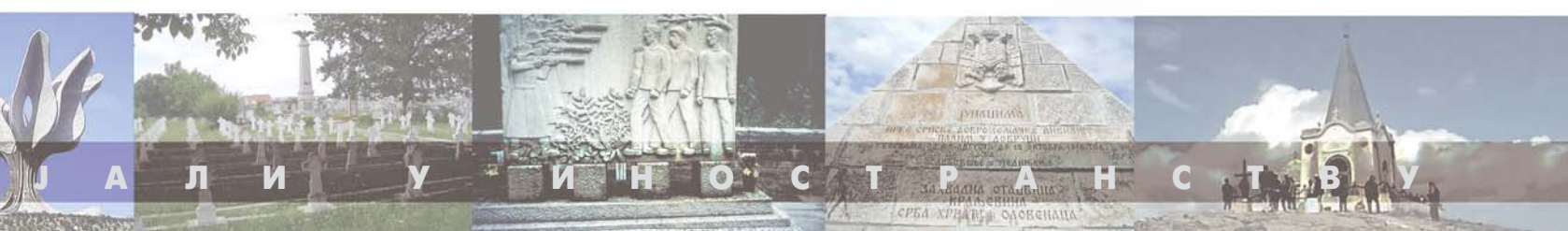
МАКЕДОНИЈА

Македонија, држава око које су се у прошлом столећу неколико пута водили оружани сукоби, представља регион богат разнородним облицима материјалне баштине. Сасвим извесно најмонументалнији споменик посвећен успесима у балканским ратовима представља величанствени меморијал на Зебрњаку, подигнут у част победе српског оружја у чувеној Кумановској бици која се одиграла у октобру 1912. године. Ово архитектонско ремек-дело, рад Момира Корунковића, подигнуто је у част обележавања четврт века славне победе на Куманову која је означила коначни крај значајнијег турског присуства на Балканском полуострву. Градња монументалне капеле са костурницом изнад којих се налазила кула висине 48,5 метара, почела је 1934. а окончана 1937. године. Унутрашњост капеле и крипте осликао је угледни српски сликар Живорад Настасијевић. Нажалост, током ратних разарања која су се одиграла у Другом светском рату Корунковићев споменик су у мају 1942. године порушиле бугарске окупационе трупе. О степену девастације говори чињеница да је кула, симбол споменика, потпуно уништена, док су остаци капеле и костурнице очувани са великим оштећењима.

На самој македонско-грчкој граници, у тешко приступачним врлетима планине Нице, налази се меморијални комплекс „Кајмакчалан“, подигнут у славу истоимене битке која је вођена између 12. септембра и 3. октобра 1916. Меморијал чине спомен-капела са криптом, мала звонара, здање Црквеног дома, граничарска кућа и

Македонија – Кајмакчалан

болница др Рудолфа Арчибалда Рајса који је завештао да се његово срце, након смрти, положи у посебну мермерну урну која је била постављена у оквиру кајмакчаланског комплекса. Спомен-капела саграђена у периоду између 1917. и 1918. године у духу еклектицизма, дело је Јанка Шафарика.

Спомен-капела са костурницом у селу Долно Каласларе код Велеса подигнута је у знак сећања на ратнике страдале у балканским ратовима и Првом светском рату. Грађена је у националном стилу у периоду између 1928. и 1930. године по нацртима архитекте Владимира Девића. Сличне спомен-капеле налазе се и у Удову код Валандова, односно у Кривој Паланци, док се у селу Цера код Кочана налази спомен-школа – специфичан меморијал посвећен ратницима палим током 1913. године у борбама на Говедарнику, Осогову, Ретким Буковима и Пресецима.

На самом југоистоку Македоније, у Битољу, налази се српско војничко гробље на коме почивају посмртни остаци 1.321 ратника страдалог у време балканских ратова и Првог светског рата. Свеобухватна реконструкција војног гробља у Битољу, као и спомен-костурница у Кривој Паланци и Удову изведена је средствима Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, а по пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд током 2006. и 2007. године. Поред битолског, значајна су и војничка гробља у местима Будимирци, Бач, Добровени подно Кајмакчалана, Скочивир, Живојно и другима.

Посебно специфичне локалитете представљају просторне целине у Штипу (Каленица и Сењак) где су се некада налазила два војничка гробља на којима је било покопано више хиљада погинулих српских војника. Та гробља су запуштена у тој мери да се у наше време на том терену налазе метеоролошка станица и мање стамбено насеље. Две спомен-плоче бележе место где су почивали српски ратници подсећајући на трагичну праксу занемаривања сећања на заједничке претке који су страдали у борбама за слободу. У месту Бач, недалеко од донедавно потпуно запуштеног српског војничког гробља, налазе се остаци здања у коме се током једног дела 1916. године налазило седиште Врховне команде Српске војске.

Црква светог Архангела Гаврила подигнута је у селу Довлецик код Битоља како би у њеној костурници били положени посмртни остаци војника страдалих у Првом светском рату. У Прилепу се налази црква светих Кирила и Методија, храм подигнут по пројекту Момира Коруновића, и у њему су сахрањени посмртни остаци српских војника страдалих током Првог светског рата. У македонској престоници Скопљу налази се и „Храм славе“ подигнут 1934. године након укидања неколико војних гробаља на којима су били сахрањени српски војници страдале у истом рату. Њихова тела пренета су у костурницу самог храма. Остварења угледног српског архитекте Момира Коруновића налазе се, поред осталог, и у Крупњу, месту Рамне код Охрида и Кучкову.

Словачка – Велики Међер

МАЂАРСКА

Смештена у самом средишту плодне Панонске низије, Мађарска спада у ону групу старих европских држава чија је територија неретко служила као бојиште разнородних војски. О ратним окршајима који су се одиграли у нововековном периоду, као и током 20. века, сведоче бројни меморијали међу којима више десетина њих говоре о учествовању Срба у борбама за ослобођење од Турака, походима европских војски против Отоманског царства, односно у минулим светским ратовима. На престоничком Ракоцком гробљу налазила се посебна парцела на којој је било сахрањено 306 погинулих припадника Српске војске. Војничка гробља на којима почивају страдали српски и југословенски ратници, те логораши налазе се, поред осталог, у Сегедину, Шарвару, Сехешфехервару, Шопронбанфалви, Баји, Цегледу и Сомбатехељу. Споменици који сведоче о ратним успесима Срба или њиховом страдању лоцирани су и у Сегедину, Беременду и Нађкањижи. Највећи број споменика и војничких гробаља обновљено је у претходном периоду, док је спомен-обележје у Солноку, посвећено страдалима у Првом светском рату, откривено 1. септембра 2003. године.

МАЛТА

Мали медитерански архипелаг Малта често је био мета бројних освајача. После Римљана и Византинаца, Малту освајају, нападају или насељавају Арабљани, Турци, Витезови светог Јована Јерусалимског, Французи, Британци, Немци и други. Током своје бурне историје, малтешко острвље често је разарано, те меморијали везани за ратна збивања представљају једно од препознатљивих обележја ове мајушне медитеранске републике. У Флоријани, предграђу острвске престонице Валете, налази се војничко гробље на коме је сахрањено четрнаесторо партизана умрлих у савезничким ратним болницама током окршаја између 1941. и 1945. године. Према расположивим подацима, на тлу Малте налазе се и гробови око шездесеторице српских ратника страдалих током Првог светског рата, али њихова локација до сада није утврђена.

МАРОКО

У региону Магреба, на територији Краљевине Мароко, налази се више савезничких меморијала међу којима и међународно војно гробље „Бен М'сик“ у Казабланци на коме је сахрањен један Југословен. Ради се о припаднику британског ратног ваздухопловства страдалом током окршаја у Другом светском рату.

НЕМАЧКА

Незаобилазан чинилац у свим важнијим политичким, привредним, културним, уметничким и војним дешавањима на Старом континенту, Немачка, у протеклом веку била је два пута у савезу држава које су изазвале сукобе светских размера. Први и Други светски рат представљају највеће оружане сукобе у историји човечанства, а страдања недужних цивила и ратних заробљеника, до којих је дошло током раздобља нацизма, навело је више водећих светских стручњака за савремену европску и светску историју да утврде како је протекли век био доба, пре свега, обележено Хитлеровом личношћу. Један од водећих савремених познавалаца епохе нацизма, британски историчар и универзитетски професор Јан Кершо у својој двотомној биографији Адолфа Хитлера каже и следеће: „Да ли је ово био век Хитлера? Сасвим је сигурно да ниједна друга личност није оставила већи траг у том раздобљу него што је то учинио Адолф Хитлер. ... Током „доба екстрема“ појавиле су се политичке вође које су симболисале позитивне вредности столећа, учвршћивале веру у хуманост, наду у будућност... Али, траг који је оставио Хитлер током 20. столећа био је дубљи од трага који су сви остали оставили за собом.“ Оваква суморна тврдња има своје упориште у бројним стратиштима разасутим широм немачке територије.

Комплекси концентрационих логора у Дахау, Берген-Белсену, Заксенхаузену или Бухенвалду сведоче о обиму и величини страдања Јевреја, Словена, Рома и припадника других европских нација. Милиони недужних жртава уморених на најмонструозније начине неми су сведок незапамћеног геноцида који се у средишту Европе одиграо наочиглед њених становника. Чињеница да је у масовним гробницама и гасним коморама нестало више милиона деце, жена, стараца, немоћних, болесних, ратних за-

робљеника и цивила чија је једина „кривица“ била та што припадају нацији која се налазила у процесу „коначног решења“ или што су могли храбрости да се супротставе надирућој плими зла и мржње, оставља савремени свет пред питањем одговорности за свако појединачно злодело. Потреба да се од заборава сачувају сећања на страдања невиних и да се кривци праведно казне представља један од темеља савремених демократских политичких система у Европи. Места тако великог страдања представљају локације које упозоравају и шаљу јасну поруку да се такво зло више не сме поновити. У концентрационим логорима који су постојали током Другог светског рата страдао је велики број припадника српског и других народа. Спомен-обележја и меморијали који на специфичан начин говоре о тим мрачним периодима претходног века поред осталог се налазе и у Виртембергу, Келну, Улму, Равензбрику, Нојмаркту, Нојштату, Хамбургу, Берлину, ХанOVERу, Есену, Кеселу, Минхену, Дуизбургу и већем броју других немачких градова.

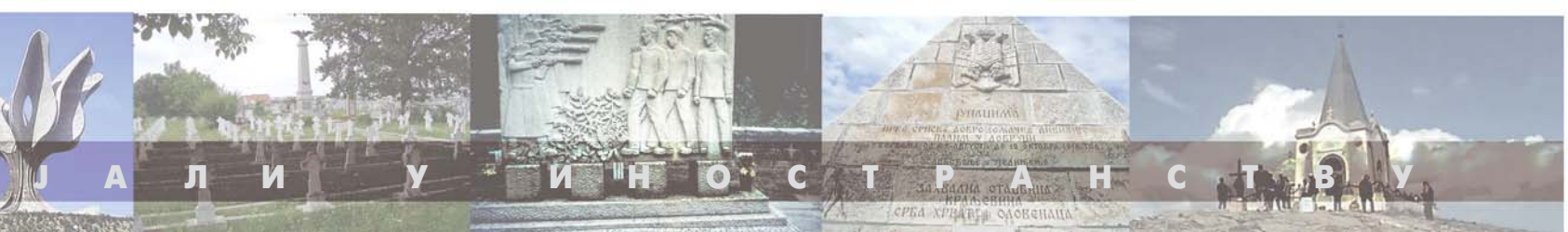
ХОЛАНДИЈА

Холандија, на крајњем северозападу Европе, припада оној групи земаља које су се у оба светска рата суочиле са трауматичним искуствима окупације и масовних ликвидација становништва. На осам локалитета на подручју ове краљевине, од којих су идентификовани они у местима Амерсфорт, Еншеде, Гардерен и Гросбек, налазе се војна гробља на којима је сахрањен знатан број Срба погинулих током Првог, односно Југословена страдалих током Другог светског рата. Поред гробаља, на подручју ових холандских градова постоје и спомен-обележја која сведоче о страдању српских ратних заробљеника у овој земљи.

Иако наизглед исувиле културолошки, историјски и религијски различите, Србија и Холандија представљају две значајне европске регије које пажљивијим проматрањем откривају везе зачете још крајем средњовековног раздобља. У почетку засноване на знатнијем појединачу, те везе прерастале су у боље упознавање земље, њених природних одлика, али и у узбудљиво разоткривање богате прошлости другог народа, његових културолошких особености, језичких карактеристика, обичаја. И како су погледи истраживача, дипломата, картографа и путописаца са севера бивали све чешће усмера-

Немачка – Алфтен

Норвешка – Фалстад

вани ка пределима средишњег Балкана, тако су се пред њиховим очима указивале заједничке црте, сличне историјске матрице, препознатљиве карактеристике свести о припадности малобројном народу окруженом моћним и дуговеким царствима, обема нацијама својствени пркос, слободољубље, тежња ка обнови или успостављању своје државе.

Раздобље Првог светског рата увело је Србију у сферу до тада највећег интересовања јавности у Холандији. Чињеница да се једна мала балканска краљевина нашла у рату са моћним Аустроугарским царством наново је пробудила изразе солидарности и саосећања са њеним становништвом. У великом броју публикација који настају у том периоду својим значајем и аутентичношћу издвајају се дневничке белешке Аријуса ван Тинховена објављене 1915. године под насловом *Страхоте рата у Србији – дневник ратног хирурга*. Тинховен је боравио у Србији и током балканских ратова да би се почетком лета 1914. године поново нашао на овим просторима. Заједно са својим колегама лекарима он је остао при чувеној ваљевској ратној болници у којој је радио као руководилац Одељења за хирургију. Бележећи дешавања на Балканском фронту, овај непосредни сведок великих борби и победа у биткама на Церу и Колубари, први је, знатно пре др Рајса, светској јавности указао на све страхоте рата у Србији и на нехумано поступање припадника аустроугарских трупа и окрутности које су у том раздобљу почињене у односу на цивилно становништво. Налазећи се на страни нападнутог народа, Тинховен истиче како то *није народ дивљака и злочинаца, каквим је аустријска штампа покушавала да га прикаже, већ је то народ земљорадника којима је највећа жеља да буду остављени на миру. Народ, такође, са идеалима, са илузијом да ће још једном обновити велико српско царство из 14. века.*

Делујући у самом средишту ратних збивања и страха, Тинховен је ускоро постао и члан међународне комисије за истраживање ратних злочина које су аустроугарске трупе починиле над цивилним становништвом, а коју је основао командант Дринске дивизије. Свој боравак у Србији Тинховен је окончао у фебруару 1915. године када се вратио у Холандија. Током више од пола године бављења на Балканском фронту он је знатно допринео раду ваљевске ратне болнице, али и први информисао ширу европску јавност о дешавањима на овим просторима, о истинском карактеру и страхотама рата.

НОРВЕШКА

На тлу Норвешке, која се попут многих европских држава нашла у стању окупације током Другог светског рата, али која је истовремено искусила и појаву организоване колаборације са непријатељем у виду режима Видкуна Квислинга, налази се већи број локалитета који говоре о страдањима више хиљада југословенских интернираца. Најзначајнији споменик свечано је откривен 1976. године у Ослу у присуству тадашњег норвешког краља Олафа Петог. Он представља успео покушај да се од заборавачачува сва трагедија заробљеника међу којима је највећи број њих насилно окончао свој живот у већем броју логора за интернирце. Поред споменика који се налази у самој престоници, евидентирана су и спомен-обележја у Ботну, Мухолту код Трондхајма, Фалстату, Осу код Бегена, Утхаугу, Лексвику, Ејзанду, Ротфолу, у Поларном кругу, Осену код Кнутла, Коргену, Беисфјорду и Карасјоку. Традиционално пријатељство између норвешког и српског народа, успостављено у временима страдања, обележено је и познатом „Норвешком кућом“ која се налази у Горњем Милановцу.

Вихор новог светског рата који је након окупације Пољске у септембру 1939. године почео да прети и другим европским државама усмерио се током наредног периода и на Скандинавију. Већ почетком 1940. године било је јасно, и пре него што је офанзива у правцу запада могла да почне, да је од велике важности за Трећи рајх било осигуравање контроле над Скандинавијом и поморским путевима на северу. Оружана окупација Норвешке и успостављање марионетског режима на чијем се челу налазио Видкунг Квислинг представљали су предуслове за успостављање, односно ширење система концентрационих логора који су раније основани и на територијама других окупираних европских држава.

На великом пространству ове скандинавске краљевине, у којој се чезне за обликом и гласом човека, где читаве покрајине стотинама година стоје пуне јер не могу да понуде толико топлоте да постану нечија колевка, ни толико хране и одбране да неком постану завичај, како је у својим „Писмима из Норвешке“ забележила велика списатељица и хробра српска ратна болничарка из Првог светског рата Исидора Секулић, нашао се велики број заробљених припадника југословенске војске, од којих ће многи и умрети у логорима у које су били интернирани.

У мрежи концентрационих логора и затвора за интернирце посебно место заузимао је логор у Фалстаду. Злогласна *Kommandeur Der Sicherheitspolizei* – KDS, која је деловала и на подручју Норвешке, успоставила је током 1941. и 1942. године читав низ нових затвора и логора. Они су се међусобно разликовали по бројности затвореника и по односу који је према њима био примењиван. Ипак, оно што им је свима било заједничко односило се на неспутану примену физичког насиља, злостављања и принудног рада.

Упркос чињеници да су већи део заточеника у Фалстаду чинили Норвежани, значајно присуство Југословена, Руса и Јевреја допринело је да овај логор поприми међународни карактер. Први Југословени доведени су у Фалстад током 1942. године иако је овај логор у почетку важио за затвор у који су спати политички затвореници. На основу одредаба Женевске конвенције коју је ратификовала и Немачка, трупе Вермахта биле су одговорне за ратне заробљенике. Међутим, имајући у виду снажан покрет отпора који се већ током пролећа 1941. године развио у Југославији, заробљени припадници југословенске војске који су интернирани у Фалстад нису имали статус ратних заробљеника све до касног пролећа 1943. године. Стога је логор у Фалстаду за заточене Југословене представљао логор смрти.

У периоду између 1942. и 1943. године око четири хиљаде Југословена интернирано је у логоре који су се налазили у средишњој и северној Норвешкој. За припаднике СС трупа и њихове норвешке саучеснике они нису представљали заробљенике нити људска бића, већ су били у потпуности дехуманизовани. Тербовен, немачки војни заповедник Норвешке, тражио је радну снагу од Аугуста Мајснера, шефа немачке Специјалне полиције у Србији. Заробљеници који не могу бити стрељани по основу свог учешћа у рату могу бити искоришћени као радна снага у грађевинским пословима у северној Скандинавији и то под најстрожим условима, рекао је Тербовен. Све до априла 1943. године заточени Југословени били су под непосред-

Румунија – Међедија

ном јурисдикцијом СС трупа. Тек након немачких пораза у Северној Африци и под Стаљинградом њима је враћен статус ратних заробљеника. На основу те чињенице они који су преживели терор СС били су препуштени Вермахту. Представници организације Црвеног крста су их потом пописали што је унеколико допринело побољшању њиховог положаја.

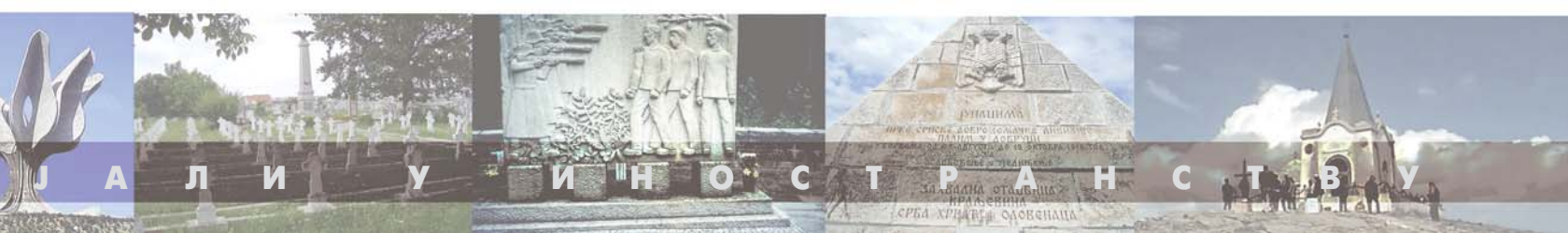
Комплекс логора у Фалстаду данас сачињавају само логорско здање, злогласна фалстадска шума и споменик посвећен свим жртвама страдалим на том локалитету током Другог светског рата који је 1947. године свечано открио потоњи норвешки монарх – крунски принц Олаф.

Од укупно 4.113 Југословена који су током Другог светског рата интернирани у Норвешку само њих 1.741 доживео је крај тог оружаног сукоба и нашао се на слободи. То потврђује да се у основи концентрационих логора који су били успостављени у Норвешкој налазила нацистичка идеја уништења читавих народа и раса која је свој врхунац доживела током овог оружаног сукоба.

Поред меморијалног комплекса у Фалстаду на територији Краљевине Норвешке налази се, до сада евидентираних, шеснаест локалитета везаних за страдање ратних заробљеника српског порекла у периоду између 1941. и 1945. године.

ПОЉСКА

Република Пољска, која је у раздобљу између 1939. и 1945. године доживела искуство окупације и геноцида, бројним својим културним добрима из ратних периода сведочи о обиму и величини страдања стотина хиљада недужних цивила. На листи тих локалитета посебно место заузима комплекс концентрационог логора у Аушвицу у коме је према проценама убијено око милион и пет стотина хиљада људи. Међу њима, процењује се, налазило се и више десетина хиљада припадника српског народа, као и припадника јеврејске и ромске националне мањине који су живели на подручју средишњег Балкана. Концентрациони логор у Аушвицу представља неизбрисив симбол људске патње и бесмислености рата. Настао на идеји мржње, нетрпељивости и намере да се цела једна нација уклони са историјске сцене, Аушвиц је место опомене, али и упитности ка-

ко је једно тако масовно злодело могло да се одигра у Европи крајем прве половине прошлог века. У оквиру меморијалног комплекса, налази се и „Југословенски павиљон“ који богатством музеалија и оригиналних предмета који су припадали жртвама страдалим у том стратишту говори о годинама страха, смрти и губитка сваке наде које су многи доживели, али само ретки и преживели. На подручју Пољске налази се више меморијала који сведоче о страдању житеља тада окупиране Србије од којих се посебно издвајају спомен-комплекс у Треблинки и Мајданеку. Поред њих, евидентирана су културна добра из ратних периода и у местима Хелм, Чарне, Старгард, Жогарњ, Ламбиновице, Леско, Могилно и др.

РУМУНИЈА

На подручју Источне Европе, а посебно у државама као што је то Румунија, налази се већи број значајних споменика културе из ратних периода. Монументални меморијал представља спомен-костурница у Међедији у којој почивају посмртни остаци страдалих припадника Прве српске добровољачке дивизије који су се у периоду између августа и октобра 1916. године борили у бици за Добруцу. Костурница, саграђена од венчаног белог мермера, подигнута је 1926. године у присуству краља Александра Првог и краљице Марије. Сама костурница формирана је у облику пирамиде која се налази у средишту комплекса. Свеобухватна реконструкција спомен-костурнице изведена је средствима Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, а по пројекту стручњака Републичког завода за заштиту споменика културе – Београд током 2006. и 2007. године. Поред меморијала у Међедији, својим значајем и

историјском поруком издвајају се и споменици, костурнице, војничка гробља и заједничке гробнице које се налазе у Араду, Фагарашу, Сату Мареу, Темишвару, Лугожу, Српском Семартону и другим местима.

На посебној парцели на темишварском гробљу почивају припадници Ратног ваздухопловства Краљевине Југославије страдали током *Априлског рата* 1941. године. Парцелу чини централни споменик правоугаоне форме, изграђен од правилно обликованих комада камена. На споменику се налази плоча од белог мермера са пригодним текстом који говори о времену и начину погибије наших pilota. Непосредно уз споменик, са његове леве и десне стране, налазе се две спомен-плоче на којима су наведена имена идентификованих страдалих, док се дуж стазе којом се прилази средишњем споменику налазе две групе од по пет надгробних обележја (са леве и десне стране) који обележавају појединачне гробнице десеторице страдалих. Претпоставља се да се под уздигнутом површином на којој се налази средишњи споменик налази крипта у којој почивају посмртни остаци преосталих осамнаест погинулих pilota. Уређење читаве парцеле, након обављених разговора представника Министарства рада, запошљавања и социјалне политике и румунских власти, реализовала је румунска служба заштите током пролећа 2006. године.

У непосредној близини самог Темишвара, на тзв. Арадском путу, налази се монументални споменик свим жртвама, укључујући ту и Србе, страдалим у темишварском логору током Другог светског рата.

Град Арад, административно средиште истоимене жупаније, сведочи о великом страдању Срба у Првом светском рату. Лока-

Румунија – Лугож

литет арадског гробља обухвата и парцелу са сахрањеним припадницима Српске војске страдалим током интернације у арадској тврђави.

Парцелу чини надгробни споменик постављен на благо уздигнутом бетонском подијуму који почива на крипти у којој се налазе посмртни остаци око четири стотине страдалих српских војника. Уз подијум, са његове леве и десне стране, налазе се две спомен-плоче од белог мермера на којима су исписана имена појединих од њих. Уређење и ове парцеле реализовала је румунска служба заштите током пролећа 2006. године.

Полигон под зидинама арадске тврђаве представља локалитет на коме почива више од четири хиљаде страдалих припадника Српске војске који су се у интернацији нашли између 1914. и 1918. године. Ради се о пољани обраслој растињем, необележеној и потпуно запушеној. Једино подсећање на место сахране великог броја српских војника јесте спомен-плоча постављена на главној капији арадске тврђаве. Међутим, она се налази на супротном крају ове фортификације.

У оквиру гробља у Лугожу налази се војна парцела на којој, према писаним информацијама које постоје у архиви Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, почива седамнаест страдалих припадника Српске војске. Потпуну тачност ових података је немогуће утврдити будући да се на парцели која представља војничко гробље из Првог светског рата налазе надгробници изграђени у облику крста, али без било каквих натписа или података о идентитету сахрањених. Ипак, сасвим је извесно да се међу сахрањеним војницима налазе и они српског порекла мада је логичније тумачење по коме се не ради о припадницима оружаних снага Краљевине Србије, већ о члановима локалне српске заједнице који су као припадници румунских снага страдали на том делу фронта.

Сећајући се Доситеја Обрадовића, великана српског просветитељства и једне од највећих личности епохе Првог српског устанка и првог министра просвете у националној историји, Сектор за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада, запошљавања и социјалне политике, на иницијативу Генералног конзулата Републике Србије у Темишвару, наложио је Републичком заводу за заштиту споменика културе – Београд у лето 2005. године да приступи изради пројекта за обнову његове родне куће која се налази у селу Чаково у близини Темишвара. Поред овог министарства у финансирање пројекта, залагањем Задужбине „Доситеј Обрадовић“ из Београда, укључила су се и министарства културе и просвете, те су радови успешно окончани почетком 2007. године током које се обележава јубиларна 200. годишњица повратка Доситеја у Србију.

РУСИЈА

Једна од водећих европских држава, Руска Федерација, вековима је незаобилазан фактор у политичким, привредним, културним и војним дешавањима на Старом континенту. Релативно чести оружани сукоби у којима су руске трупе учествовале довеле су до тога да се у појединим случајевима, као што су то светски

ратови, појави одређен број меморијала међународног карактера. На њима је, према појединим индикацијама сахрањен до сада неутврђен број особа пореклом са територије Републике Србије. Изузетно велико пространство које обухвата Руска Федерација и бројност споменика културе резултирали су мањком ваљаних информација о сведочанствима учешћа становника средишњег Балкана у ратним збивањима која су се у прошлости одвијала на тлу ове државе.

СЛОВАЧКА

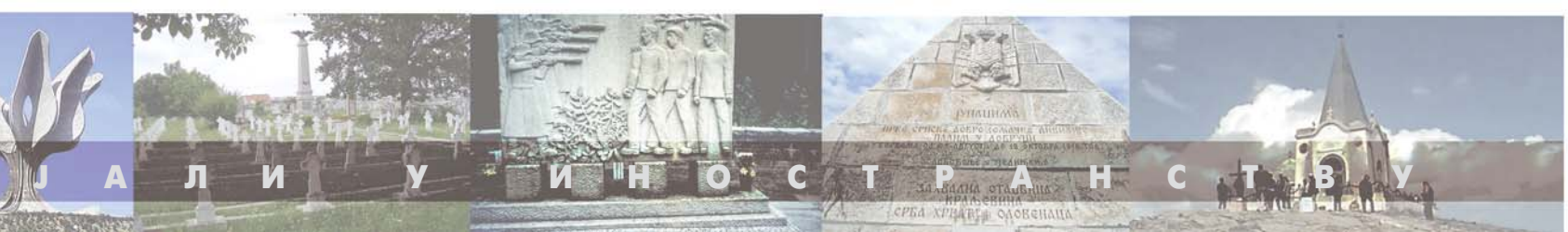
Словачка Република представља још једну у низу држава на чијој територији постоје сведочанства страдања припадника Српске војске током Првог светског рата. У питању су капела са костурницом у Тренчину, шајкашка капела у Комарну и војна гробља у Великом Међеру и Чалову. Тренчински комплекс саграђен је 1928. године како би у његовом склопу било покопано 152 жртве, од тога њих 56 са подручја Републике Србије. У Великом Међеру налази се војно гробље на коме је сахрањено укупно 5.153 погинула српска војника. Ради се о једном од највећих меморијала изван граница Србије који се простире на површини од скоро два хектара. Чаловско војно гробље представља највећи меморијални комплекс у Словачкој, будући да је на том локалитету сахрањено око седам хиљада погинулих ратника. Важни српски војни меморијали, попут шајкашке капеле и појединачних гробница високих аустријских официра српског порекла, учесника ратова са Турцима у 17. и 18. веку, налазе се у Комарну.

ТУНИС

Поред Алжира и Марока, и у Тунису се налазе два велика војна гробља из раздобља Првог светског рата. Осим релативно познатог меморијала у Бизерти, у овој северноафричкој земљи постоји и српско војничко гробље у Мензел Бургиби, као и одређен број појединачних гробница у оквиру савезничког војног гробља које се налази у престоници ове државе. Према индикацијама, у граду Тунису постоји и православна капела која је грешком приписана Русима, а која је служила као богомоља управо Србима који су се током Првог светског рата лечили и опорављали у француским војним болницама на тлу ове медитеранске земље.

Тунис – Мензел Бургиба

ФРАНЦУСКА

Савезник Србије у Првом светском рату, Француска остаје у свести становника средишњег Балкана као држава која је показала велику солидарност и подршку у најтежим периодима који су се одиграли између 1914. и 1918. године. О осећају захвалности који су Срби гајили према Француској најбоље сведочи монументални споменик захвалности који је по нацртима Ивана Мештровића подигнут на Малом Калемегдану у Београду. Истовремено, на тлу Француске налази се већи број меморијала који сведоче о великој блискости две државе у прошлости. Поред споменика краљевима Петру Првом Ослободиоцу и Александру Првом Ујединитељу који се налази у француској престоници, у њеној непосредној близини, у месту Тије, постоји српско војничко гробље на коме је сахрањено 748 особа погинулих током Првог светског рата. Војничка гробља налазе се и у Сен Мондрику, у околини Марсеја, Лиону, Стразбур Кроненбургу, Ајачију на Корзици, Бастији, Дижону и другим местима. Постоје и споменик-обележја лоцирана у Ниму и другим градовима.

ХРВАТСКА

Некада у саставу Југославије, Хрватска представља посебно важну регију у којој се налази већи број меморијала – сведочанстава о борби и страдањима становника средишњег Балкана, највећим делом Срба, Јевреја и Рома, али и Хрвата, Словенаца, Црногораца и муслимана. Највеће стратиште које је постојало током Другог светског рата несумњиво је концентрациони логор у Јасеновцу у коме је убијено више стотина хиљада људи. Уколико логор у Аушвицу представља највеће европско стратиште у рату који је трајао од 1939. до 1945. године, онда је Јасеновац место најмонструознијих злочина учињених над антифашистима и недужним цивилима, укључујући ту и више хиљада деце до 14 година старости. Јасеновачки логор, *логор смрти*, био је творевина припадника марионетске, тзв. Независне Државе Хрватске основане убрзо по окупацији Краљевине Југославије. Засноване на политици мржње, нетрпелјивости и елиминацији припадника других народа са своје територије, усташке јединице континуирано су спроводиле геноцид над сопственим становништвом. Након пробоја логораша из Јасеновца до којег је дошло 22. априла 1945. читав локалитет преобращен је у велики парк без видљивих трагова постојања логора. Монументални камени цвет, дело Богдана Богдановића, и већи број хумки подсећају на све страхоте и на величину страдања више стоти-

Хрватска – Коларић

на хиљада усташких жртава. Поред Јасеновца, на тлу Хрватске налази се значајан број споменика који сведоче о заједничкој борби српског и хрватског народа током Другог светског рата, али и о злоделима учињеним над цивилима и ратним заробљеницима.

ЧЕШКА

Чешка Република, древна држава у средишту Европе, убрала се у земље које су често делиле заједничку судбину ратних разарања и страдања. На њеном тлу налази се више меморијала који сведоче о страдању припадника

Српске војске у Првом светском рату. То су капела са костурницом у Оломоуцу, костурница у Јиндриховицама, споменик на олшанском гробљу у Прагу, те војна гробља у Олави и Браумову. Најзначајније споменик-обележје представља костурница у Јиндриховицама у којој почивају посмртни остаци око 7.200 погинулих припадника Српске војске, страдалих током интернације у Чешкој.

И на територијама Швајцарске, Шведске и Шпаније налази се већи број локалитета са појединачним гробницама погинулих Југословена. Највећим делом ради се о добровољцима који су на страни републиканаца учествовали у Шпанском грађанском рату који је трајао од 1936. до 1939. године. Велики број југословенских левицаара, махом припадника Комунистичке партије, придружио се шпанским родољубима који су покушали да спрече завођење фашистичке диктатуре у својој земљи. Ти догађаји и заједничка борба против фашизма трајно су остали као важна спона у српско-шпанским односима у наредном периоду. ■

РАТНИ СУКОБИ И МАСОВНА
СТРАДАЊА КАО ИСТОРИЈСКИ
И ДРУШТВЕНИ ФЕНОМЕНИ

ЗЛОЧИН КАО ТАКАВ

Ниједан појединац или организација нису се искључиво бавили уништењем Словена, Јевреја или Рома, већ је тај процес био веома вешто инкорпориран у све органе власти, просветни систем, културу, медије, радну средину и друге сфере јавног и приватног живота. На тај начин нико од учесника у тим злоделима није себе сматрао злочинцем већ најчешће само извршиоцем свог дела задатка који му је положај или осећај дужности наметао.

Историја ратова у којима су учествовали припадници српског, као и других народа који живе на простору средишњег Балкана не обухвата, како се то неретко сматра, само велике војне успехе, примере изузетног појединачног јунаштва и хуманости, већ и по свом обиму и последицама застрашујућа сведочанства свирепости и масовних ликвидација. Инсистирање на војним успесима и занемаривање другог аспекта тих оружаних сукоба који се огледа и људским губицима и материјалним разарањима не може пружити потпуну и ваљану представу ни о једном ратном периоду.

У оквиру напора да се допринесе интензивирању процеса спознаје истине, одговорности и постигне неопходни степен помирења, савремена друштвена наука, а посебно историографија, поклонила је изузетну пажњу проучавању рата као таквог, али и конкретних оружаних сукоба који су у новије време потресали не само поједине регионе, већ и шири европски и светски простор. После текстова аутора који су се бавили сасвим одређеним аспектима ратних сукоба или феноменологијом страдања, као што су то Хана Арент, Јан Кершо, Раул Хилберг, Бранко Петрановић, Питер Калвокорези, Чедомир Попов, Андреј Митровић, Ришард Капушћински и други, јавио се и одређен број радова који су третирали феномен злочина као таквог. Аутори који се баве овом темом махом су рођени у раздобљу између два светска рата те су и сами доживели искуство оружаних сукоба, разарања и геноцида. Њихова истраживања и публиковани радови представљају резултат озбиљног интелектуалног напора да се на један савремен, потпун, на чињеницама заснован и непристрасан начин пружи одговор на нека од основних питања која стоје у самој сржи појава као што су масовни злочини, геноцид или холокауст.

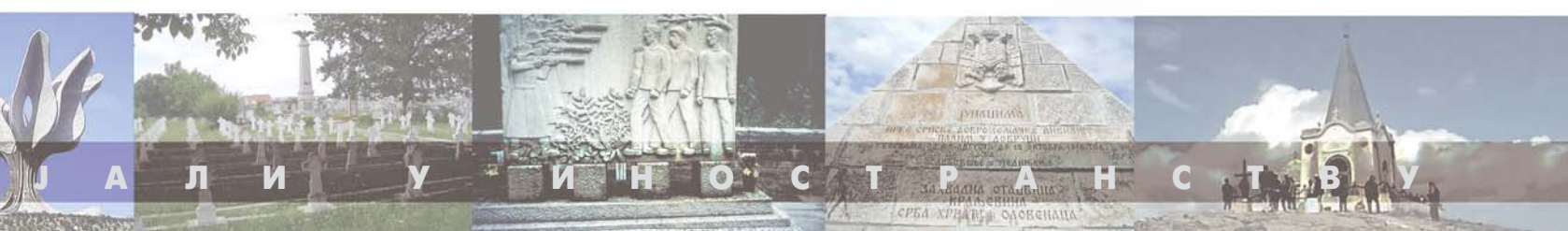
Немачка – Дахау

Многи аутори, пак, покушавају да дефинишу своје схватање злочина и његових починилаца у раздобљу о коме говоре. У питању су, по њиховом схватању, личности које су своје свесно учествовање у злочинима оправдавали дужношћу или положајем у ондашњем разгранатом бирократском државном, политичком или војном апарату. Посебно се указује на чињеницу да се ниједан појединац или организација нису искључиво бавили уништењем Словена, Јевреја или Рома, већ да је тај процес био веома вешто инкорпориран у све органе власти, просветни систем, културу, медије, радну средину и друге сфере јавног и приватног живота. На тај начин нико од учесника у тим злоделима није себе сматрао злочинцем већ најчешће само извршиоцем свог дела задатка који му је положај или осећај дужности наметао. Уништење одређених етничких скупина било је у периоду Другог светског рата детаљно осмишљено, прилагођено средини и популацији. Изнад свега оно је прожимало скоро све поре друштва у већини држава које су током тог раздобља прихватиле идеологију нацизма, тј. фашизма, односно које су биле окупиране од стране земаља чланица Тројног пакта.

ФЕНОМЕН ЖРТВЕ ■

Феномен жртава ратова, а посебно геноцида и холокауста, њихове сличности и особености могу се посматрати кроз вишеслојну призму. Посебно би требало разматрати тада угрожене друштвене групе као што су избегла лица, појединци из мешовитих бракова, Јевреји-хришћани и деца. Користећи веома обимну и разноврсту архивску грађу прикупљену током дугогодишњих истраживања аутори историографских студија указују на основне облике односа жртава према ситуацији у којој су се нашле, као и на карактере-

ристичне видове reakcije na њу, poput apatije koja je najčешће vodila do smrtnog ishoda, izbeglištva, neprihvatanja realnosti, pokušaја pružanja otpora (stihijskog и organizovanog) и др.

Изражујући резултате својих истраживања на начин својствен савременој историографској школи, аутори се не задржавају искључиво на пољу историографије, већ вешто у свој текст укључују социопсихолошка, демографска и политиколошка разматрања, што доприноси високом научном квалитету рада који се презентује. Тиме је читаоцу понуђено дело које својим карактеристикама спада међу најбоље радове на тему погрома и геноцида над припадницима различитих народа и друштвених група у периоду Првог и Другог светског рата. Појава монографија попут оних које су настале као резултат дуготрајног и систематичног рада научника и мислilаца као што су то Хана Арент или Раул Хилберг за балкански регион имају посебан значај, имајући у виду чињеницу да је истраживање сличних појава на нашим просторима у истом периоду често било оптерећено политичким, националистичким или идеолошким баријерама и стереотипима који су одвлачили пажњу појединих стручњака и шире јавности са суштине појава и процеса о којима је било речи. Пример објективног научног приступа предмету истраживања, што је случај не само код наведених већ и бројних других аутора, може искључиво позитивно да делује на стручне кругове и да допринесе квалитетнијем тумачењу и промишљању појединих сегмената новије историје Србије.

Међутим, потреба да се истраже, спознају и дефинишу појаве и процеси који доводе до ратних сукоба, страдања становништва и заштићених делова популације подразумева и свест о многим храбрим појединцима и групама које су у свеопштој трагици светских

БРИГА О БАШТИНИ

Заштита војних меморијала, њихово очување, савремена валоризација и презентација стручној и широј јавности представља једну од надлежности Сектора за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада, запошљавања и социјалне политике

Полазећи од чињенице да је, поред језика, писма, историје, обичаја и веровања, и културна баштина један од идентификационих кодова сваке нације, стручњаци у Сектору за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада, запошљавања и социјалне политике отпочели су, крајем 2003. године, убрзану израду свеобухватне евиденције српских војних меморијала који се налазе изван територије Републике Србије. Имајући у виду изостанак такве евиденције у претходним деценијама, тај задатак показао се као суштински и полазни у прибављању неопходних података и чињеница да би се створили одговарајући услови за квалитетно, стручно, ефикасно и целисходно спровођење мера заштите на овом сегменту културне баштине. Изузетно велику улогу у том процесу имају мрежа завода за заштиту споменика културе, разнородне музејске и архивске институције, научни институти и високошколске установе. Окупљени око једног циља заједно могу постићи оно што је један од примарних задатака савремене демократске државе – очување културолошког идентитета уз сталну и стручну бригу о баштини. Богатство културне баштине сведочи о етничкој, културолошкој, језичкој, верској и другим разнородностима тих простора, чиме они само добијају на свом значају.

Чинећи велике напоре да се надокнади оно што је пропуштено и пружи стручна и материјална помоћ институцијама и организацијама које се баве очувањем културне баштине из ратних периода, Сектор за борачко-инвалидску заштиту Министарства рада, запошљавања и социјалне политике испуњава своју законску обавезу, али и исправља вишедеценијски однос према баштини, који је довео до тога да се она на почетку 21. века у појединим својим сегментима може сматрати веома угроженом. Примери за то су културна добра на подручју Косова и Метохије, али и бројни српски војни меморијали на територијама великог броја земаља.

ратова показали подвиг немерљиве личне храбрости у заустављању погрома или спасавању жртава. Наше разумевање феномена геноцида било би некомплетно уколико бисмо изоставили познавање оних личности које су одбиле да постану неми посматрачи и тиме дозволе инспираторима злочина да реализују план потпуног уништења појединих етничких скупина или друштвених група. У окупираној Европи њихово спасавање био је злочин који се кажњавао изрицањем затворске или смртне казне. Упркос опасности, поједини храбри појединци ризиковали су своје животе, као и животе својих ближњих, како би их заштитили од прогона.

Неопходно је да се у мноштву храбрих појединаца издвоји неколицина личности чије активности на помоћи припадницима угрожених етничких или друштвених скупина инспиришу хероизмом и буде саосећање. Указивање на такве појаве представља покушај да

се обнови успомена на оне личности које су покушале да својим примером укажу на потребу за солидарношћу и помоћи својим суграђанима који су били систематски прогањани и ликвидирани из једног јединог разлога – зато што припадају другој нацији или друштвеној групи.

НЕЉУДСКО ■ У ЧОВЕКУ

У мноштву таквих примера у свету, а у мању сличних појава валоризовања и презентовања хуманих дела појединих наших сународника треба, поред осталог, указати на нека од сведочанстава из периода оба светска рата.

Надежда Петровић, велика српска сликарка, учествовала је у судбоносним збивањима током Првог светског рата. Попут многих научника и уметника у тада нападнутој Србији она се ставила на располагање и активирала као болничарка у чувеној ратној болници у Ваљеву. Негујући рањенике из Церске и Колубарске битке она је окончала свој живот недочекавши крај ратних страхова и ослобођење своје домовине.

Нвен пример није једини, али је један од ратних који још увек опстаје у таласу свеопштег заборавља који постоји међу становницима средишњег Балкана.

Однос припадника грчког народа према српским избеглицама и деловима оружаних снага који су се затекли ван своје државне територије током Првог светског рата остао је забележен као ретак случај исказивања колективне солидарности. Регије, као што су то јонска острва Крф и Видо, односно солунско залеђе, с временом су постали део заједничке историјске и културолошке баштине два суседна народа – српског и грчког.

Бројни су примери храбрости и пожртвовања Норвежана који су током Другог светског рата пружили безмерну помоћ интернираним припадницима Војске Краљевине Југославије. Налазећи се у већем броју логора на тлу ове скандинавске државе заробљени Југословени били су препуштени на милост и немилост својих стражара. Најчешће и не разумејући се међусобно услед језичке и културолошке баријере, многи Норвежани пружали су помоћ интернирцима у обезбеђивању хране, медикамената или су помагали у организовању бег из логора.

Уместо да се првенствено говори о ратним страдањима, опредељење да се проговори о оним скоро заборављеним појединцима који су свесно ризиковали своје животе како би спасили прогоњене

Бухенвалд – слике ужаса уобичајене за концентрационе логоре из Другог светског рата

показује се као правоваљани труд у циљу очувања националног и појединачног историјског сећања.

Вишесплојност и вишезначност савремено презентираних материјала који говори о војним меморијалима, подвизима и страдањима у својој основи има разматрање порекла зла међу људима и различитих аспеката појединачних и колективних акција које су за циљ имале ублажавање страхова рата или умањивање величине геноцида. Гледајући на ту појаву слично, као што је то на пример чинио Хорхе Семпрун, који је и сам био жртва прогона у последњем светском рату, могуће је пажљиво поставити приповест на више паралелних нивоа повезујући их, при томе, управо идејом о често присутном злу коме се човечанство мора супротстављати без обзира у каквом се виду оно јављало. Уколико се пође од дилеме овог великог шпанског писца који је говорио да *зло није нешто нељудско, већ је то један од могућих избора датих људској човечности*, може се схватити и основна идеја која указује на корене оног што се у појединим историјским периодима доживљава као ратни подвиг, херојство, несебичност, али насупрот томе и као идеологија дискриминације, прогона и уништавања појединих друштвених група или читавих нација. Та појава није само историјска специфичност, већ и реалност у појединим својим видовима и у савременом раздобљу. О свему томе на крајње симболичан начин сведоче и војни меморијали – неми сведоци страдања. ■

Аутор прилога
Дејан РИСТИЋ

БЕЗБЕДНОСТ САОБРАЋАЈА НА НАШИМ ПУТЕВИМА

НЕПАЖЊА ВОЗАЧА НАЈЧЕШЋА ГРЕШКА

За последњих 15 година у саобраћајним незгодама у Србији живот је изгубило чак 20.000 људи, што значи да смо остали без – једне веће вароши. Војни возачи су, упркос све старијем војном возном парку, прошле године били нешто пажљивији него претпрошле, али је и на ту чињеницу пала сенка будући да је једно војно лице погинуло у саобраћајној несрећи. Све то утицало је да се и наша земља укључи у светску кампању „Учинимо путеве безбедним“ како би се овај савремени цивилизацијски „данак у крви“ што више смањило.

Неумитна статистика коју, нажалост, никако не смемо да пренебрегнемо показује да се прошле године на путевима широм Србије свакога дана догађало по 175 незгода, док се материјална штета, настала тим поводом, у последње две деценије процењује чак на тринаест милијарди долара, што је једнако вредности – укупне српске путне мреже.

Будући да је војни саобраћај интегрални део оног у Србији, погледајмо како у том погледу ствари стоје у Министарству одбране и Војсци Србије. Према подацима из извештаја који је недавно припремљен за седницу Савета за безбедност војних учесника у саобраћају, минуле године било је 155 саобраћајних незгода, што је, у поређењу са 2005, мање за 48. Ипак, извесно задовољство учинком војних возача и људи који се у нашим јединицама и установама баве безбедношћу саобраћаја донекле је помућено сазнањем да је прошле године једно лице погинуло, док је број повређених био већи за 14, што је, изражено у процентима, нешто више од 31 одсто.

Тим бројкама ваља придодати и податак према коме је војним возилима 2006. преваљено близу двадесет шест милиона километара (за 35 посто мање него 2005), да се техничко стање војних возила из године у годину погоршава, те да је просечна старост тих четвороточкаша, безмало, досегла 26. годину. Истина, пре нешто више од годину дана набављено је свега 25 нових возила, тако да се пројектованим веком употребе, који не сме да износи више од 15 година, може обухватити тек око шест процената неборбених моторних возила.

– Мислим да нико у нашем систему одбране не може бити спокојан – каже наш саговорник пуковник др Жељко Ранковић, начел-

ник Одељења за транспорт Сектора за материјалне ресурсе МО – зато што такво стање не само да утиче на безбедност војног саобраћаја него и на трошкове поправке и ремонта превише раубованих возила, који су изузетно високи. Пуковник Ранковић је изнео и један несумњиво несвакидашњи пример: једно теретно возило, које је прошле године учествовало у саобраћајној незгоди, било је старо чак – 42 године!

■ БОЉА ПРИПРЕМА

Проблем застарелости војног возног парка није непознат одговорнима у МО и ВС, који кажу да он и не би био толико изражен да су држава и њена војска у бољој финансијској ситуацији, јер би се тада део застарелих моторних возила могао расходовати, док би други део био замењен новим четвороточкашима. Међутим, део тих проблема могао би се ублажити и смањењем броја војних возила у експлоатацији. То ће се, нема сумње, у догледно време и дешавати, али ће решење тог задатка тада бити пребачено „на дужу стазу“, што значи да смо, хтели то или не, приморани да се пружамо „према губеру“ и да излаз из свега што је у вези са безбедношћу саобраћаја ваља потражити на другој страни, тј., у обучености возача, њиховој бољој припреми за све сложеније услове путног саобраћаја, затим у подстицајним мерама (похвале, награде, усвајање значке „Примеран возач“), те у покретању повремених или сталних кампања, као што су, рецимо, акције обавезног коришћења сигурносних појасева или указивања на погубност вожње под дејством алкохола, и друге.

Али када боље погледамо ситуацију, видећемо да се све своди на – човека. Најпре на онога ко чешће или ређе седе за управљач моторног возила, али ништа мање и на људе који у командама, јединицама и установама такоређи свакодневно решавају задатке организовања војног саобраћаја, одржавања возног парка и предузимања преко потребних мера ради постизања што веће безбедности при превозу људи и разних материјалних средстава. Отуда и питање које се само по себи намеће: зашто и где наши возачи најчешће греше?

ЗАЈЕДНИЧКА АКЦИЈА

Управа саобраћајне полиције МУП-а Србије и Ауто-мото савез Србије, уз свесрдну подршку Асоцијације техничких прегледа, два пута годишње организују бесплатну проверу исправности моторних возила, која је показала да на контролисаним возилима најчешће нису исправни витални уређаји, као што су кочнице, управљач и летва управљача, пнеуматици, уређаји за светлосну сигнализацију и места где се спаја вучно са прикључним возилом.

Власници возила на којима је откривена неисправност не кажњавају се, али се упућују у најближи сервис да поправе возило како не би угрозили остале учеснике у саобраћају. Значај ове кампање је и у томе што се, осим провере техничке исправности возила, власницима четвороточкаша са погоним на течни нафтни гас истовремено пружа прилика да провере у каквом су стању инсталације и уређаји који омогућавају проток гаса од резервоара до мотора.

Позив на бесплатну проверу исправности моторних возила односи се на све њихове власнике, а не само на чланове АМС Србије.

Пуковник др Жељко Ранковић

Ненад Гвозденовић дипл. инж.

ПОМОЋ И ИЗВАН ЗЕМЉЕ

Ауто-мото савез Србије својим члановима пружа помоћ не само у земљи, него и изван ње, а пре свега, у оним у нашем окружењу. Са Ауто-клубом Босне и Херцеговине је, на пример, минуле године потписан уговор о сарадњи, према коме се две аутомобилске асоцијације обавезују да возачима из обе државе пружају све услуге под истим условима. То значи да власници возила који се нађу у невољи на путевима БиХ, а имају књижицу за туринг-помоћ или гарант карту АМСС, могу да потраже бесплатну помоћ механичара, одвожење возила са места незгоде и све остале врсте помоћи на које имају право у Србији.

Осим са БиХ, сарадња служби за помоћ на путевима успостављена је и са ауто-мото клубовима Бугарске, Румуније, Македоније и Грчке. У тим земљама чланови АМСС немају иста права као у Србији, Босни и Херцеговини и Црној Гори, али могу да рачунају на бесплатно одвожење возила на удаљеност до 50 км и бесплатну једночасовну помоћ механичара на лицу места.

Непажња је на првом месту. Прошле године је, рецимо, због непажње било око 59 посто саобраћајних незгода (за четири процента више него 2005), док су на другом месту грешке настале због непоштовања саобраћајних прописа, и то због неприлагођене брзине кретања (22,9 посто), непоштовање права првенства (8,6), непрописног одстојања између возила (12,9), недозвољеног претицања (8,6) и грешака насталих приликом вожње уназад (14,3). Неумољива статистика, надаље, казује и ово: војници на одслужењу војног рока и цивилна лица су минуле године највише грешили (22,9 посто од укупног броја незгода изазвали су они), затим долазе војници по уговору (21,4), мада посебно забрињава податак према коме су 17,2 процента подофицира одговорна за изазивање саобраћајне незгоде.

– Саобраћајне незгоде се, нажалост, не могу потпуно избећи – наглашава потпуковник дипломирани инжењер сц Славољуб Ж. Марковић, један од челних старешина Одељења за транспорт. – Пратимо шта се у погледу безбедности саобраћаја дешава у другим војскама света, обавештавамо се о њиховим искуствима и мерама које предузимају, анализирамо грешке наших возача и предузимамо бројне мере како бисмо саобраћајне незгоде, ако их не можемо сасвим избећи, макар свели на најмању меру. Према евиденцији војне полиције, на пример, само прошле године било је 649 контрола војних возача. Проверено је 4.040 возила и поднесено око 200 пријава против оних који су грешили док су били за управљачима својих моторних возила. Иако није могуће све приказати егзактним подацима, ипак је и те како видљиво да је повећан број војних саобраћајних патрола прилично утицао на подизање укупне безбедности војног саобраћаја на виши ниво.

■ СУВИШНА ЧАШИЦА

Наши саговорници се слажу да се на томе не може, нити сме – стати. Тим пре што изузетно забрињава сазнање да све више наших старешина страда у саобраћајним незгодама приликом управљања властитим возилима, те да је немали број незгода изазван зато што су возили под дејством алкохола (што ће рећи припити, а неки, богме, и пијани). Припадници МО и ВС су, само прошле године, возећи под утицајем алкохола, изазвали 18 саобра-

ћајних незгода у којима је више људи теже повређено, док је један подофицир, нажалост, изгубио живот, тако да се војни саобраћајни експерти просто питају шта би тек било да се већ годинама не предузимају посебне мере према онима који не размишљају много пре него што припити, па и пијани, седану за управљач моторног возила.

Пре три године је покренута веома запажена и садржајна акција чији је циљ био да се људима на време укаже на штетност алкохола ако се не конзумира умерено. Сачињен је, наиме, опсежан програм чије је остварење у пракси требало да допринесе бољем разумевању проблема алкохолизма уопште, али и утицаја алкохола на безбедност саобраћаја на путевима. У оквиру тог програма одржано је много стручних семинара у већим јединицама, којима су присуствовале старешине, војни психолози и лекари. Учесницима тих едукативних скупова тада је подељена и стручна литература, на основу које је било могуће сазнати о тешким последицама саобраћајних незгода насталих због узимања алкохола пре и у току вожње.

Потпуковник сц Славољуб Ж. Марковић, дипл. инж.

бедност војних учесника у саобраћају – прихватили смо се тог обимног посла како бисмо, у границама властитих могућности, допринели успеху те кампање. Довољно је да поменем да мало ко може да буде спокојан када чује да сваких шест секунди, на путевима широм наше планете, неко погине или буде теже повређен. Или да се у свету годишње угаси више од 300.000 живота деце и младих људи, тако да су саобраћајне незгоде, гледано глобално, други по реду убица младих, после опаке сиде. Све то, постепено, прераста у неку врсту скривене епидемије. У свету се годишње, сем тога, због саобраћајних незгода, губи око петсто милијарди долара, које би добродошле за привредни развој многих сиромашних или неразвијених земаља.

РИГОРОЗНЕ КАЗНЕ

Судећи по броју незгода изазваних у вожњи под дејством алкохола, и до сада се често споро, а понекад и веома мукотрпно излазило на крај са пијаним возачима. Њима се, међутим, сада прети врло ригорозним казнама, које ће произаћи из новог Закона о безбедности саобраћаја на путевима, а који би, после толиког одлагања, требало ускоро да буде усвојен у Скупштини и да одмах – ступи на снагу.

Наиме, новим законом је, осим високих новчаних казни (од 4.500 до 21.000 динара) и затвора (од 30 до 60 дана), предвиђено да се возачима који греше у возачку дозволу уписују казнене поени (од један до 18), као што се то ради у другим европским земљама. А безмало половина (седам казвених поена) биће уписана возачу који је затечен у вожњи под утицајем алкохола, што значи да припити и пијани возачи могу да остану брзо без возачке дозволе до које ће поново доћи тек пошто положи возачки испит, због чега ће морати не само да издвоје прилично новца и времена него и да се помуче да би савладали ново наставно градиво.

Све то, дакако, очекује несавесне возаче, али само под условом да последице саобраћајне незгоде нису велике. Међутим, ако неко пијан седне за управљач возила и изазове саобраћајну незгоду у којој неко изгуби живот, последице ће бити много веће, јер ће се тада подићи грађанска парница и тражити огромне одштете, од доживотне новчане помоћи, рецимо, тешко повређеном лицу до надокнаде дела трошкова малолетној деци, која су због учињеног дела, остала без родитеља.

Црни саобраћајни биланси, дакле, веома озбиљно опомињу све оне који управљају моторним возилима. То је, нема сумње, један од разлога што је недавно покренута акција светских размера под називом „Make roads safe“ (Учинимо путеве безбедним), чији је носилац у нашој земљи Ауто-мото савез Србије.

– Будући да смо највећа асоцијација аутомобилиста у земљи – каже дипломирани саобраћајни инжењер Ненад Гвозденовић, помоћник генералног секретара АМС Србије и члан Савета за без-

ТЕХНИЧКИ ПРЕГЛЕДИ

У Србији је регистровано 777 предузећа која су овлашћена за обављање техничких прегледа моторних возила. Њихов рад контролише МУП Србије, који је прошле године, у тим предузећима, обавио 2.500 инспекцијских контрола. Поднесено је 366 захтева за покретање прекршајног поступка због неодговарајућег техничког прегледа или неисправности уређаја помоћу којих се ти прегледи обављају, а написано је и 105 решења о привременом одузимању овлашћења за обављање техничког прегледа возила.

ГОВОР БРОЈКИ

Година	2006 .	2005 .	Повећање
Број саобраћајних незгода	63.913	62.036	3%
Број погинулих	899	843	6 %
Број повређених	18.405	16.890	9 %

(Извор: Управа саобраћајне полиције МУП-а Србије)

Напомена: повећање броја незгода у прошлој години објашњава се већим бројем регистрованих моторних возила (за пет посто) и порастом транзитног саобраћаја кроз нашу земљу (до 10 посто).

Чак 75 посто возила у Србији старије је од 10 година. Просечна старост теретних је 16,6, путничких 16, аутобуса 14, а мотоцикала 13 година.

њеног развоју путне мреже буде утрошено на безбедност саобраћаја, да се подржи одржавање светског министарског самита о глобалној безбедности саобраћаја и да се, на крају, на наредном састанку Групе Г-8, јуна ове године, о одрживом развоју, у дневни ред уврсти и акциони план кампање „Учинимо путеве безбедним“.

Због тога је инжењер Гвозденовић недавно обавестио и чланове Савета за безбедност војних учесника у саобраћају о намери АМС Србије да упути МО и формални захтев да припадници одбрамбеног система Србије, по принципу добровољности, потпишу ову петицију, како би се прикупило што већи број потписа и недвосмислено се показало да и наши људи подржавају кампању чији је циљ повећање безбедности саобраћаја и драстично смањење страдалих на нашим путевима. Тим пре што је, према најновијем извештају Саобраћајне полиције МУП-а Србије, у последњих 15 година, на овим просторима, погинуло чак 20.000 људи. Другачије речено, то значи да смо непажњом, немаром, због неисправних возила, лоших путева, превелике брзине и због непоштовања прописа, али и због прекомерне употребе алкохола, за само деценију и по – изгубили једну овећу српску варош. ■

ГЛОБАЛНА КАМПАЊА

Високи функционер АМС Србије каже и ово:

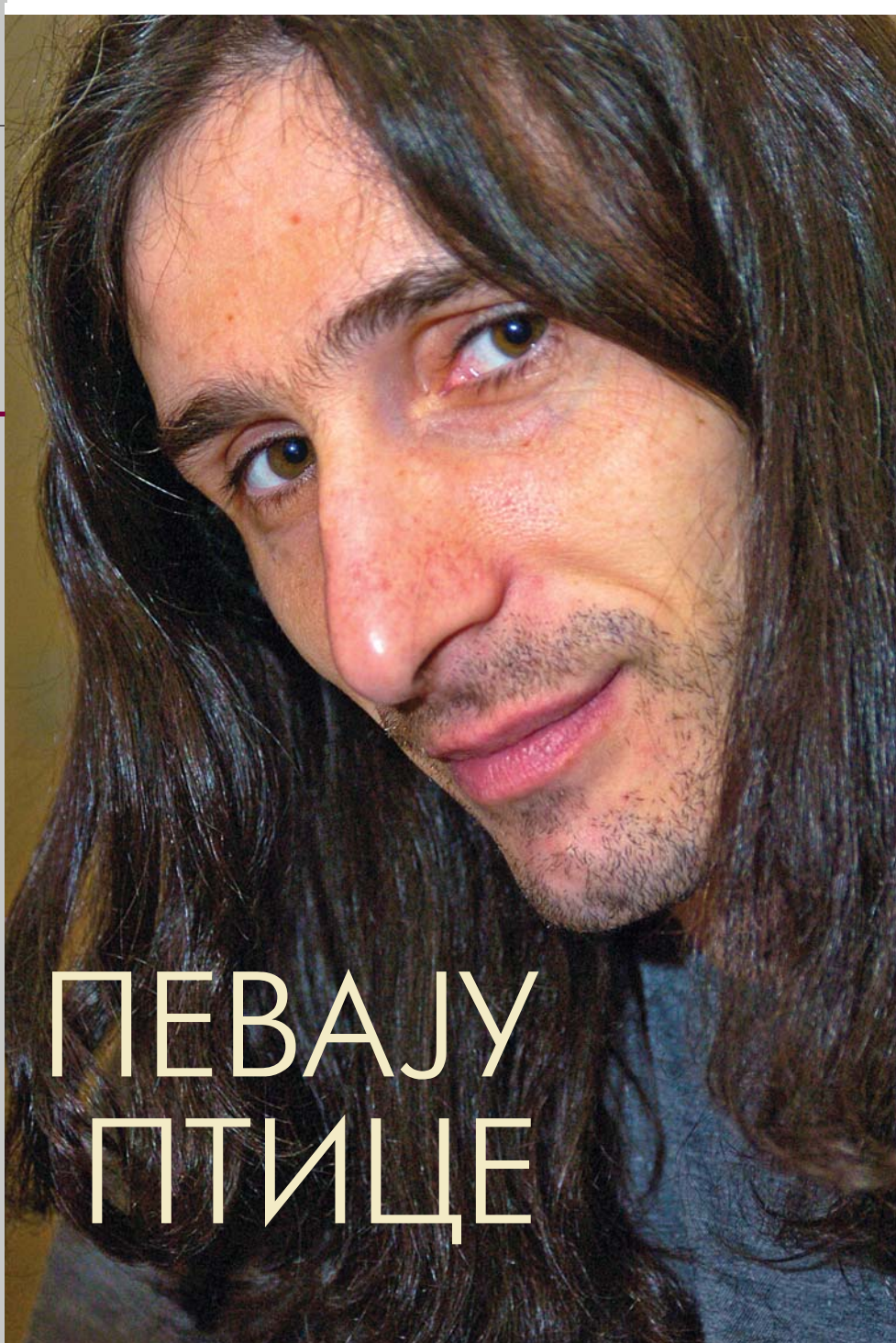
– Циљ ове кампање је да што више држава потпише посебну петицију којом се Генерална скупштина УН позива да на свом 62. јесењем заседању донесе резолуцију. А она ће послужити као основа за неколико конкретних акција које се тичу повећања глобалне безбедности саобраћаја на путевима. Међу првима је подршка светском акционом плану, којим ће се унапредити безбедност саобраћаја у земљама у развоју, затим упућивање позива међународним донаторима да најмање десет посто буџета намењеног развоју путне мреже буде утрошено на безбедност саобраћаја, да се подржи одржавање светског министарског самита о глобалној безбедности саобраћаја и да се, на крају, на наредном састанку Групе Г-8, јуна ове године, о одрживом развоју, у дневни ред уврсти и акциони план кампање „Учинимо путеве безбедним“.

Влада РИСТИЋ

Старији водник
прве класе
Горан Тодоровић

ЗАШТО ПЕВАЈУ ПТИЦЕ

Када стане срце, онда је то крај живота. Не и у случају јунака наше приче, који је по много чему човек вредан сваке пажње. Старешину Горана Тодоровића, падобранца чувеног 63. батаљона, чије је тренутно место боравка Војномедицинска академија, а средство кретања инвалидска колица, треба упознати због више разлога. Ма како били образовани и без обзира колико имате животног искуства, од њега можете научити многе лекције о животу. Он је, пре свега, беспрекоран војник, па онда сањар, филозоф, спортиста... И после тешке повреде на обуци, бројних операција, оштећења виталних органа... он чврсто верује да ће стати на ноге и поново ходати по небу. Када га упознате, вероваћете и ви.

репознатљиви звук хеликоптерске елисе. Пилот бира најкраћу ваздушну линију од Ниша пут Београда и максималну брзину. Неизбежно вибрације у кабини. На носилима, бледог лица, непомично лежи човек у униформи. Наједном отвара очи. Механичари га гледају у чуду и напрежу се да чују:

- Јесмо ли стигли?
- Стижемо брзо, не брини.
- Добро, припремите ми падобран да скочим.

Очи му се поново затварају, поново тоне у сан...

Изнова му се враћају само први кадрови филма. Ведро јутро 18. децембра 2003. године. Уобичајени почетак радног дана у 63. падобранској бригади. Касарнски круг, поздрави, смотра, рапорти, дневни распоред... Стање редовно. Где си, Фацо? – пита га руковалац и задужује га падобраном. Опет поглед у небо. Група искусних старешина прилази хеликоптеру. Како падобранци кажу: *сви метеоуслови у границама дозвољеним за скакање.*

Нижу се летови, један за другим. Зубато сунце близу зенита. На реду је 984. скок. Још мало па хиљадарка! Висина 1.200 метара, припрема и... слободан лет, нови доживљај неба. Ретки облачци остају горе, земља се вртоглаво приближава. За десет секунди неописиве слободе летења, пет стотина метара понирања. Време је да се повуче ручица падобрана...

СВЕСТРАНИ СПОРТИСТА

Тама. Нестало је небо, нема звука ветра... Само гласови из даљине: Фацоооо... Сlike из детињства. Лесковац, код Гаретове палате. Основна школа, јурцање за лоптом, друштво из краја...

Опет се буди. Око њега ужурбани људи у белим мантилима, маске преко лица. Над њим, уместо неба, јака светлост рефлектора.

Сан...

Отац, мајка, брат... Отац Радивоје, заставник прве класе, војник у најбољем смислу речи – исправан, чврст, дисциплинован, радан... Од речи и угледа, увек и свуда. Каријеру почео у Сарајеву, па онда прекоманде, Високо, Требиње и, најзад, Лесковац. Супруга Вукосава, синови Зоран и Горан. Од оца су наследили честитост и љубав према војном позиву, од мама Вуке нежност и фину нарав. Војничка породица. Ту су и гени, деде су погинуле у Народноослободилачком рату. Нажалост, уместо њихових речи, једине успомене су избледеле фотографије. У униформи, наравно.

ЖИВОТНА РАСКРСНИЦА

Ново свитање. Бар личи на тако нешто. Унаоколо белина, на лицу маска за довод кисеоника, апарати, цевчице, лампице које трепере. Тело не осећа, као да лебди у необјашњивом простору. Опет заранња у таму. Враћа се филм у коме недостаје један део...

Брат Зоран одлази у средњу војну школу, праћен породичним благословом. Чврст стисак очеве руке на растанку и скривена суза мајке уз брижан загрљај. Младићи на животној раскрсници, отац у више него заслуженој пензији.

Завршава хемијску школу, а већ је афирмисан спортиста, виђени момак из краја кога нико не зове по имену. Фаца! То је онај који увек помогне слабијем и старијем, учтив, радан, ведар, омиљен... Онај који мами девојачке уздахе, бива узор млађима и цењен међу старијим.

Деведесет трећа беше ружна година. Када су се многи момци склањали од униформи, вадили пасоше и одлазили на

Спорт је Горанова страст, инспирација, одговор на изазове. Да има времена бавио би се готово свим дисциплинама. У данима младалачког стасавања одабрао је најтежи пут – дизање терета. Клуб „Лесковац“ и сјајни тренер Љубиша Коцић део су Горанових најлепших успомена. Брзо је напредовао и бележио одличне резултате: три пута првак Србије у омладинској конкуренцији и три бронзане, укупно шест медаља.

Седам година тренирао је теквондо, под руком нашег прославленог репрезентативца Владимира Неретњака.

Освајао је просторства и упознао та дивна створења из света тишине. То му је омогућило звање рониоца П-2 (раније две звездице) и 50 урона. Члан је ронилачких клубова „Гусар“ из Ниша и „Браво“ из Београда.

Са природним лепотама наставио је да се дружи као члан београдског спелеолошког клуба „Ас“. Спуштао се у Мијаилову јаму, Ресавску пећину и Ивков понор, где се на дубини од 80 метара отискују спапови бисерно чисте воде.

Тамо се отиснуо у бездане, а као алпиниста је освајао највише европске врхове. Најпре се 2002. године попео на Монт Блан (4.810 метара) у друштву алпинистичког аса поручника Драгана Јаћимовића, да би годину дана касније освојио највишу тачку Европе – Елбрус на Кавказу (5.642 метра). Вођа тог тима био је такође искусни алпиниста, старији водник Бојан Бранда, припадник „Кобри“. У екипи су били Дејан Гавриловић и Раде Вељковић, припадник МУП-а. У току једног сата смењивала су се четири годишња доба. Колико је подухват био опасан сведочи податак да је непосредно пред успон нашег тима настрадао петочлана међународна алпинистичка екипа.

У свету веома популарно слободно пењање (фриклајм-бинг) стекао је поклонике и код нас. Горан је један од њих. Завршио је обуку на Јелшници, освајао назуљене стене тако што је целокупну тежину тела „држао“ са свега три прста.

Стреличарство га је освојило на први поглед. Оружје древних ратника, мирна рука, врхунска концентрација... Ко зна где би му били такмичарски домети у дисциплини компанд да је било мало више времена...

Падобранство је његов терен. Своје знање је несебично преносио на млађе у Аероклубу „Лесковац“, где је наставник цивилног падобранства и члан управе.

све стране, постаје војник по уговору у чети војне полиције за противтерористичка дејства. Беспрекорно физички припремљен, силно мотивисан, постаје поуздан ослонац своје јединице.

Интензивна обука, логоровања, гађања, маршеви...

Примеран, одличан, нарочито се истиче... Огледало за војника најплеменитијега кова.

Обука на познатом полигону Бубањ, крај Ниша. Препреке, мете, оружје... Нишани, гађај, погоди... Десет минута паузе. Војници паде цигарете. Њему је то страни, никада то није чинио. Ни кап алкохола није попио. Такав је. У даљини посматра падобранске куполе како се отварају и плешу по небу. Какав приказ! Та сцена постаје опсесија. Данима их гледа. Пробаће, па шта буде.

Капетан Илија Тодоров је већ искусан падобранац, командант, официр од имена и каријере. На разговор га доводи старији водник Дејан Јосијевић. Хвала ти, Дејане. Садашњи командант Специјалне бригаде није био у недоумици. То је момак какав нам треба...

На детаљним лекарским прегледима једнодушна оцена: челично здравље. На проверама физичке спремности – рекордни резултати. Уз слу-

На „крову“ Европе

жбене оцене, препоруке и мишљења широм отворена врата у нови војнички свет...

Јава...

Види лице лекара који нешто говори, спушта му руку на раме, али не чује га. Разазнаје тек понеки глас. Више му чита са усана. Схвата да је стање озбиљно, не осећа ноге, руке не може да помера, главу једва. Пада у кому, двадесети пут...

Како се брзо смењују кадрови. Борбени задаци. То мора да су они тешки дани када смо јуришали, клели се да све можемо, хоћемо и морамо. Да никога, никада и нигде нећемо оставити по цену властитог живота. Шта је живот ако нема друга, шта је отаџбина ако нема слободу? Тако је васпитаван од малих ногу, то је и завет падобранаца популарне *Шестдесеттреће*.

Најзад, падобранска обука. Машта преточена у стварност. Старешине за вечно памћење: поручник Душан Петровић, старији водници Иван Митровић и Дејан Радојковић. Душан заслужан за позлату његовог борбеног духа, Дејан ће се опходити као према брату, увек спреман да му помогне, а Иван му је открио истину: *само падобранци знају зашто птице левају?* Тајна је скривена међу облацима.

Завршена падобранска обука. Оцена одличан. Први скок уписан у књижици 26. децембра 1995. године.

Годину дана касније, пред стројем Бригаде чита се наређење: Горан Тодоровић се унапређује у чин водника.

Ратно окружење, тешка времена, више на терену него код куће. Четири године без дана годишњег одмора. У каријери ни сат на боловању. Лично обезбеђење начелника Генералштаба, нови задатак за човека од великог поверења.

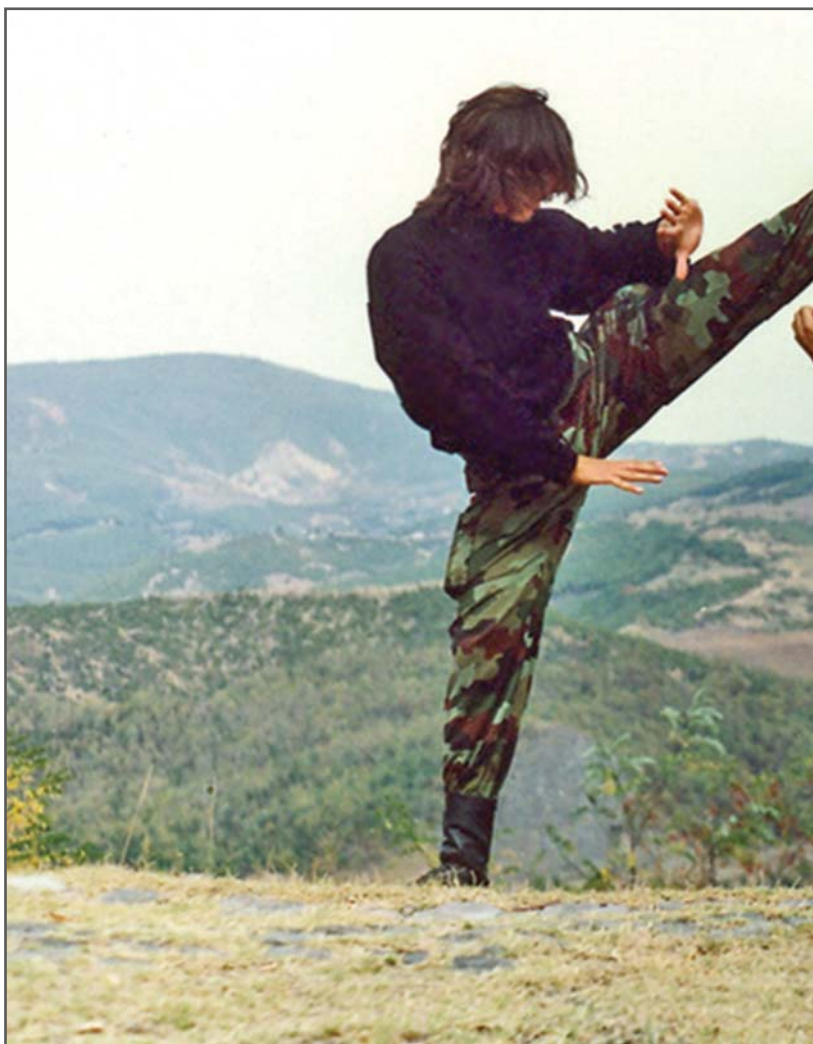
Орден за заслуге из области безбедности је на његовим грудима.

Поново на небу. На њему, широком и питомом, има места за све. Падобранац је његов тренутни гост, господар никада. Тамо се хода по облацима. Скокови са великих висина (ВИНО). Високо искакање (5.500 метра), ниско отварање (750 метара). Сто секунди неописиве слободе, узбуђења, радости и напетости, а брзина тела је 180 километара на сат! Е, то се памти за цео живот.

Скок са пуном ратном опремом, тешком педесетак килограма, нешто је сасвим друго. Онда је падобран само превозно средство борцу да стигне на положај, освоји терен, отвори ватру.

Пролазе године. Обучава десетак генерација војника. Сјајни момци. У *Шестдесеттрећу* долазе одабрани. Једном њихов падобранац, заувек њихов падобранац. У тој блештавој галерији види ликове најбољих: Желимир Кришов, мајстор борилачких вештина, Ратко Јуришин, тениски тренер, Драган Степанов, одбојкаш...

Вазда се диви колегама из „Небеских видри“. На такмичењима освајају све што се може освојити. Државни прваци, репрезентативци, медаље на домаћим и међународним такмичењима, спортисти године Војске... Опчињава га дисциплина „релатив“. Зову је балет на небу. Број фигура чланова екипе у задатом времену. Учи од њих, а потпуковник Мирко Пртора му помаже да проникне у још једну тајну. Од искусног инструктора се може много научити, а његово знање је велико, искуство огромно. Ту је и старији водник Драган Ђурчић, падобрански ас са 3.000 скокова, инструктор код кога је похађао вишу падобранску обуку. Ево и старијег водника Драгана Пантелића, најбољег друга, он ће се јавити када је нај-

теже. Нажалост, неки су прерано отишли у легенду. Потпуковник Горан Остојић, сјајан војник и човек, оличење падобранске части коме је веровао све, осим да ће у ватреном вихору отићи без повратка...

МЕНТАЛНА СНАГА

Који кадрови недостају у Горановом филму?

Тога дана, приликом последњег скока, када је повукао ручицу за отварање падобрана, уместо да се купола напуни ваздухом, она се умрсила. Практично беспомоћан, пао је шест метара од бетонске писте. Приликом стравичног удара у табану земљу, дочекао се на ноге. Најпре му је стало срце, али за тренутак. Срце никада неће издати јунака. Остале повреде да се човек најези: настрадало пет кичмених пршљенова, три преломљена, грудна кост пукла напола, стравичне унутрашње повреде стомака, губитак слуха...

Шест операције кичме и стомака. Осећај тела само до пола. Међутим, свакодневно вежба и напредује. Повратио је снагу руку, формирао поново групу мишића. Под будним оком пожртвованих лекара, целокупног особља и управе Војноме-

ХУМАНИСТА

Човек који је увек помагао људима на разне начине, сем осталог дао је крв више од 40 пута, организовао и учествовао у бројним хуманитарним акцијама. Члан је Горске службе спасавања „Станица“ из Београда. Успешно је завршио курс, стекао знање и овладао вештинама неопходним да би се људи и материјална добра избавила од стихије.

Ваздухопловни савез Србије прихватио је Горанову иницијативу за израду правилника по коме би, као и у свету, особе са хендикепом могле да се баве падобранством. Обиман текст је при крају и ускоро ће га проследити комисији на усвајање.

дицинске академије његов дуг и мукотрпан опоравак је све извеснији.

Већ у првим реченицама, саговорника плени благим погледом и топлим речима. Његово лице уоквирено негованом дугом црном косом, подсећа на блиставе ликове са платна ренесансних мајстора сликарства. Ментална чврстина и снага, постојаност и неописива енергија осећају се до задивљујућих размера. Своју несрећу објашњава с филозофским миром и говором мудраца. Вели, дешава се, то је део ризика утаног у необичну професију. Дневно се широм света изведе на милион скокова, а сваки падобранац пакује своју судбину.

Окружен је пажњом свих који су му на срцу. Брижна породица, другови из јединице, пријатељи из младости. Сва срце куцају за Горана. Па није он ма ко, он је Фаца! Када је требало помоћи, ту су његови падобранци, када је требало прикупити новац за операцију у Шведској, опет су били на висини. И то посебно истиче, јер су се одрицали дела својих скромних примања не би ли намакли потребна средства за пут, пратиоца и захват. Можда су затајили неки други, али не би он о томе.

ВИДОВДАНСКИ СУСРЕТ

Колико је Горан поштен, паметан и драг човек, сведоче писма која му стижу, речи подршке са свих страна. На сајту ветерана 63. падобранског батаљона, који је зналачки осмислио Саша Гаџић, а Горан му је на томе неизмерно захвалан, безброј је топлих порука, дирљивих речи подршке, охрабрујућих обраћања. А све се могу свести у једну реченицу: *Фацо, никада те нећемо заборавити, уз тебе смо, држи се и победићеш!*

У живописном градићу Хоманторпс на југу Шведске недавно је лечен посебном ласерском методом. Приликом доласка слух му је био оштећен више од 88,4 одсто. Када су сазнали ко им је и какав пацијент, лекари су дозволили да се избуши плафон собе, поставе ужад и справе за вежбање. За то се нарочито заложиио др Микаел Бакман, спелолог и падобранац почетник. Током 73 дана лечења, љубазни домаћини, са којима је склопио трајно пријатељство, ставили су му на неограничено располагање Интернет, сале за одмор и рекреацију.

Сада чује знатно боље, лакше комуницира. Кичма остаје основно питање Горанове будућности. Постоји излаз у Русији, на једној приватној московској клиници. Сама операција кошта око 20.000 евра, а изводи се применом такозване СТЕМ методе (узимањем матичних ћелија, њиховим развојем и враћањем у оштећене делове кичме). Колектив ВМА је први понудио помоћ, не чекајући шта ће други рећи и предузети.

Горан јесте везан за инвалидска колица, али не мири се са лежањем у кревету. Његов радни дан траје дуго и вазда му недостаје још мало времена. Вежбе у сали за физикалну терапију су део обавеза, онда следи индивидуални тренинг, па разврставање поште, писање, дописивање, отписивање... Завршава занимљив есеј, пуно чита. На његовом списку је тачно 212 наслова. С нестрпљењем чека Видовдан, празник када ће га другови из јединице повести у Вршац, где ће се седми пут окупити активни и резервни састав да обележи свој дан. Ове године, са двојицом ветерана, Горан је организатор дружења. Каже, то су му најлепши дани током опоравка.

И минулих година, другови су га у Вршцу пазили као мало воде на длану, показујући му колико им значи и шта су све спремни да учине за њега.

Када све ово време патње постане део успомена, стаће, вели, на ноге, обући ће униформу и задужити падобран. Уз чврсту вољу и Божију помоћ. *Тренутно сам заустављен у кораку и сну, каже на расстанку и обећава да ће поново ходати по облацима...* ■

Бранко КОПУНОВИЋ

И М П Р О В И З О В А Н И О К Л О П И У И Р А К У

РАЊИВИ ХАМЕРИ

Са престанком великих војних операција у Ираку и почетком герилског ратовања, постала је јасна чињеница да ће примарна мета герилаца бити неоклопљена возила војске САД. То су првенствено патролни *хамери*, а уз њих и теретни камиони који саобраћају дуж главне логистичке линије из Кувајта према Ираку. Без обзира на то да ли је реч о ватри из *калашњикова*, ракетама из РПГ-а или импровизованим експлозивним средствима, осећај несигурности код војника је свеprisутан и сталан.

Импровизовани оклоп на војним возилима и оруђима датира од давнина, али је масовна употреба забележена током Другог светског рата. Немци су имали *додатни оклоп* – *Zusatzpanzerung*, а Американци *гвоздени ханзапласт* – *Iron Band-Aid*.

Но, у свим армијама зараћених страна на тенкове, теренска возила или камионе монтиране су додатне металне плоче, како би посаду заштитиле од потенцијалних или стварних претњи у облику ватре из стрељачког оруђа и ПТ оруђа, или од минско-експлозивних направа.

Са престанком великих војних операција у Ираку и почетком герилског ратовања, постала је јасна чињеница да ће примарна мета герилаца бити неоклопљена возила војске САД. То су првенствено патролни *хамери*, а уз њих и теретни камиони који саобраћају дуж главне логистичке линије из Кувајта према Ираку, познате као *МСП тампа* (*Main Supply Route*). Без обзира на то да ли је реч о ватри из *калашњикова*, ракетама из РПГ-а или импровизованим експлозивним средствима (*IED, Improvised Explosive Devices*), осећај несигурности код војника је свеprisутан и сталан.

■ ТРИ НИВОА ЗАШТИТЕ

Мада годишњи буџет Министарства одбране САД износи око 400 милијарди долара, недостатак оклопљених возила је манифестан. Када су трупе САД заузеле Багдад, само су јединице војне полиције имале оклопљене *хамере*. Стога су војници почели да самостално или уз помоћ локалних Ирачана монтирају додатне металне плоче на своја возила. Тај додатни, импровизовани оклоп убрзо је добио надимак и постао познат као селџачки оклоп – *Xillbilly Armor*, или оклоп хаџија (*Haji Armor*), пошто амерички војници Ирачане зову *хаџије*. Захваљујући креативном духу војника, нека од возила су личила на она из серијала футуристичких филмова о друмском ратнику, *Побеснелом Макс*у.

Тиме је проблем тек делимично решен, јер је додатни оклоп често био сумњивог квалитета, те се дешавало да се, након поготка у плочу, откидају делићи, који потом добију ефект секундарних пројектила. Уз то, додатна тежина импровизованог оклопа преоптерећује возила, што за последицу има честе кварове мотора, вешања и трансмисионог механизма. Измештен је и

центар тежишта возила, па она постају нестабилна, поготово у кривинама и при вожњи великом брзином на деоницама путева где постоји опасност од напада из заседе. Знатно се повећава и потрошња горива, што додатно оптерећује логистику.

Од марта 2003. године до новембра 2005, од 85 војника који су погинули у саобраћајним удесима хамера у Ираку, њих 60, односно 70 одсто настрадао је због превртања возила. Најугроженије су нишаније у турели на крову хамера (27 погинулих). Од 337 повређених војника, 149 је повреде задобило при превртању. Осим тога, возила немају прозоре израђене од непробојног стакла, нити је под оклопљен, што значи да су посаде и даље незаштићене од дејства мина и метака. Зато се подови облажу врећицама напуњеним песком, што опет повећава тежину возила и ствара зачарани круг.

Проблем је најпре уочен у ремонтним базама, као што је Арифџан у Кувајту. Возила која су стизала на поправку била су избушена мецима и шрапнелом, искидани каблови и гума, кабина испрсканих крвљу. Свесна проблема, војска је још августа 2003. године донела одлуку да снабде трупе у Ираку сетовима за додатну оклопну заштиту, како би процес преправке возила био завршен половином 2005. године.

Утврђена су три нивоа заштите: први, значи да су током производње или ремонта возила опремљена интегралним оклопом који укључује непробојно стакло; други, да су на возила монтирани комплети додатног оклопа војне производње, такође уз непробојно стакло, и трећи значи да возила имају локално произведени и апликовани оклоп, без непробојног стакла, који се сматра само прелазним решењем до првог или другог нивоа. Маринци су развили свој аутентични оклопни комплет, назван МАК (Marine Armor Kit). Предвиђени рок, међутим, није испуњен и у фебруару 2006. године није био завршен процес монтаже додатног оклопа на хамере и камионе у Ираку.

Зашто недостатак оклопљених возила није решен брже и на задовољавајући начин? Та тема је заинтересовала многе америчке новинаре и припаднике армије САД, па је директан повод за питање које је 8. децембра 2004, у бази Бијринг у Кувајту, поставио Томас Вилсон, војник 278. пуковског борбеног тима Националне гарде Тенесија, министру одбране САД, Доналду Рамсфелду. Током Рамсфелдове посете бази из које је убрзо требало да крене у Ирак, поменути војник је пред аудиторijумом од

2.300 људи упитао министра: *Зашто ми војници морамо да прекопавамо локалне отпаде, тражећи отпадни метал и балистичко стакло сумњиве вредности да бисмо додатно оклопили наша возила? Ми немамо одговарајућа возила којима бисмо кренули ка северу (мислећи на Ирак)!*

Питање је наишло на опште одобравање и аплауз присутних, а Рамсфелдов одговор је био: *„...као што знате, у рат се иде са онаквом војском какву имате. Од почетка конфликта у Ираку војска је уложила напор у производњу оклопа бржим темпом... Уверавам вас да је војно руководство свесно чињенице да свако возило нема жељени степен оклопне заштите, али се на решавању проблема ради“.*

Вилсонове речи су подржали и официри његове јединице. Пуковник Цимерман, начелник правне службе, изјавио је да 95 одсто од 300 возила којима је јединица опремљена нема одговарајући оклоп и додао да је то резултат двоструких стандарда који владају у опремању јединица, по којима су јединице активне војске много боље опремљене од Националне гарде.

Већ 9. децембра председник Буш је реаговао изјавом да би и

КРЕАТИВНИ ДУХ ВОЈНИКА

Када су трупе САД заузеле Багдад, само су јединице војне полиције имале оклопљене хамере. Стога су војници почели да самостално или уз помоћ локалних Ирачана монтирају додатне металне плоче на своја возила. Тај додатни, импровизовани оклоп убрзо је добио надимак и постао познат као сељачки оклоп — *Hillbilly Armor*, или оклоп хаџија (*Haji Armor*), пошто амерички војници Ирачане зову *хаџије*. Захваљујући креативном духу војника, нека од возила су личила на она из серијала футуристичких филмова о друмском ратнику, *Побеснелом Максy*.

Импровизовани оклоп

Војници у отвореним „хамерима“

„Хамер“ у Ираку са додатним оклопом

он поставио исто питање министру одбране да је на месту војника који на другом континенту брани своју земљу. Ствари су се потом покренуле, поготово након саопштења Министарства одбране да је од произвођача *хамера*, компаније *Armor Holdings Inc.*, затражило да повећа дотадашњу производњу од 450 оклопних *хамера* месечно на максимални капацитет од 550 возила (Главна производна линија компаније се налази у Вест Честеру, држава Охајо, при фирми *O'Gara-Hess&Eisenhardt*). Они су, међутим, изјавили медијима да су до тада радили са само 78 одсто капацитета, јер од Пентагона већ дуже време нису стизале наруџбине за повећану производњу M1114, оклопне варијанте *хамера* са побољшаном трансмисијом, турбодизел-мотором запремине 6,5 литара, ојачаном каросеријом и клима-уређајем.

■ КРИТИКА АДМИНИСТРАЦИЈЕ

Демократски конгресмен Марти Михен је због тога жестоко критиковао Бушову администрацију и Пентагон, рекавши да су прошле скоро две године од почетка рата у Ираку, а више од годину дана како је испољено питање рањивости *хамера*: „За то се не може прихватити никакво извињење... због грубог немара руководства у Пентагону наши војници морају да копају по отпади-ма како би увећали своје шансе за преживљавање“. Министарство одбране је потом саопштило да је попуна јединице војника Вилсона оклопљеним возилима завршена 24 часа након питања које је поставио министру Рамсфелду.

Осим јединица Националне гарде, моринци такође сматрају да војска има приоритет у попуни оклопним возилима у односу на Марински корпус, и то поткрепљују податком да су у жестоку битку за град Фалуца неке њихове јединице кренуле у обичним *хамерима*. Са друге стране, 343. интендантска чета војске САД, коју чине резервисти, одбила је да изврши наређење да снабдеју горивом јединицу размештену у области до које води пут познат по учесталим нападима герилаца. Своју одлуку су образложили чињеницом да возила којима су опремљени нису оклопљена, нити је за извођење задатка обезбеђена подршка хеликоптерима АХ-64 *апач*. Задатак су назвали „самоубилачким“.

Неколико припадника јединице је због тога дисциплински одговарало и умањен им је чин, али нису изведени пред војни суд. Високи официри су изјавили да схватају њихов револт, али не и начин на који је изражен. Задатак је извршила друга јединица, са оклопним возилима, од којих је једно налетело на мину и, по речима наредника који је том приликом рањен, да нису били у оклопном *хамеру*, цела посада би погинула. Од 19.872 *хамера* која су се децембра 2004. налазила у Ираку, само нешто више од 25 одсто је чинио нови оклопни модел M1114. Око 4.700 уопште није имало оклоп, док су преостали модификовани додатним оклопом.

■ ПРЕУСМЕРАВАЊЕ СРЕДСТАВА

Према писању ЦБС од октобра 2004. године, један од дугогодишњих службеника конгресне администрације, Винслоу Вилер, сматра да зна неке од разлога за буџетске несташнице које су узрок спорости у изради оклопљених возила. Он износи да је 2,8 милијарди долара намењених за оперативне трошкове и одржавање опреме војске САД преуслерено у друге фондове, за које он тврди да представљају омиљене пројекте неких конгресмена. Ту наводи, између осталог, изградњу стазе за бијатлон на Аљасци, програм за ерадикацију једне врсте змија на Хавајима, одржавање терена за смотре у војној бази која је затворена пре више година, као и новац за прославу 200. годишњице експедиције Луиса и Кларка (првих истраживача који су 1804. године прешли северноамерички континент са истока на запад). Закон не дозвољава да се ти пројекти обуставе, тако да су рачуновође у Пентагону морале да захвате у фондове намењене одржавању и ремонту војних возила и опреме.

Оклопљени „хамер“

ЦЕНА

Цена једног оклопљеног модела *хамера* M1114 је 150.000 долара. То значи да је неопходно обезбедити 1,8 милијарди долара за потребан број тих оклопних возила. Поједини аналитичари истичу да та преко потребна свота износи само два одсто од 99 милијарди долара, које ваздухопловство троши на развој новог ловца F-22.

Такав проблем је изражен и у производњи оклопљених камиона. У САД постоји само један произвођач војних камиона средње величине, такозваних 915-ца, а то је фирма *Stewart&Stevenson* из града Сили у Тексасу. Она не може да задовољи потребе за оклопним камионима, те је децембра 2004. још увек седам од осам камиона у Ираку, односно скоро 88 одсто, било незаштићено. Због тога војска ангажује своје радионице, а и цивилне произвођаче, на изради додатног оклопа, али као и код *хамера*, преоптерећеност изазива кварова мотора, хладњака, вешања и трансмисије на возилима.

Према писању ЦБС од октобра 2004. године, један од дугогодишњих службеника конгресне администрације, Винслоу Вилер, сматра да зна неке од разлога за буџетске несташнице које су узрок спорости у изради оклопљених возила. Он износи да је 2,8 милијарди долара намењених за оперативне трошкове и одржавање опреме војске САД преуслерено у друге фондове, за које он тврди да представљају омиљене пројекте неких конгресмена. Ту наводи, између осталог, изградњу стазе за бијатлон на Аљасци, програм за ерадикацију једне врсте змија на Хавајима, одржавање терена за смотре у војној бази која је затворена пре више година, као и новац за прославу 200. годишњице експедиције Луиса и Кларка (првих истраживача који су 1804. године прешли северноамерички континент са истока на запад). Закон не дозвољава да се ти пројекти обуставе, тако да рачуновође у Пентагону морају да захвате у фондове намењене одржавању и ремонту војних возила и опреме.

Председник Буш је стога одобрио додатних 840 милиона долара за побољшање оклопа на *хамерима* у Ираку. Цена једног M1114 је 150.000 долара, што значи да је неопходно обезбедити 1,8 милијарди долара за потребан број оклопних *хамера*. Оно што посебно истичу поједини аналитичари јесте да та преко потребна свота износи само два одсто од 99 милијарди долара, које ваздухопловство троши на развој новог ловца F-22. Истовремено, корпорација *Боинг* је повећала производњу *J-DAM*, прецизних бомби вођених GPS-ом, са 900 на 3.000 комада годишње за потребе операције *Истрајна слобода*. Крајем 2004. објављено је да је ваздухопловству испоручена десетохиљадита бомба. Ако има новца за супермодерне ловачке авионе и бомбе, зашто се није могао на време обезбедити и за возила, питање је које сигурно свакодневно постављају војници на ирачким друмовима. ■

Др Александар МУТАВЉИЋ

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА НАПРЕДУЈЕ КА НАТОУ

Од када се званично придружила Програму Партнерство за мир, у децембру 2006, Босна и Херцеговина је предузела више формалних корака ка пуноправном чланству у НАТОу. Од три нове чланице ПЗМ-а, БиХ је прва која је поднела Презентациони документ и потписала Споразум о безбедности са НАТОом.

У Презентационом документу, где се износе појединачне активности које партнерска

земља одабере, БиХ је понудила слободно коришћење својих путева, железница, морског и ваздушног простора од стране НАТОа. Када су у питању њене војне способности, БиХ нуди пешадијске јединице за мировне операције и експертизу у уклањању неексплодираних направа и обуку у чишћењу мина.

Безбедосни споразум пружа основу за све поверљиве информације које размењују БиХ и Алијанса. Споразумом је омогућено отварање званичне мисије БиХ у Бриселу коју ће водити бивши министар одбране Никола Радовановић. Следећи корак у испуњавању обавеза БиХ је израда Индивидуалних партнерских програма, двогодишњих програма који се праве на основу обимног списка активности које одражавају циљеве и приоритете партнерства. ■

РУСИЈА ПОРИНУЛА НОВУ НУКЛЕАРНУ ПОДМОРНИЦУ

У бродоградилушту Северодвинску у Архангелској области на северу Русије, поринута је нуклеарна подморница четврте генерације, "РФС Јуриј Долгоруки", наоружана са интерконтиненталним балистичким пројектилима.

То је прва подморница из класе „Бореј“ и представља само претходницу нових седам „Бореја“ и још 23 различитих бродова у чију ће изградњу Русија, у наредних осам година, уложити скоро четвртину од укупног војног буџета.

Нова подморница је дуга 170, широка 13,5 m, а газ јој износи 10 m. На површини има депласман 14.720 тона, а под водом 24.000 тона. Посаду брода чини 130 официра и морнара. ■

ОБУКА СПЕЦИЈАЛНИХ СНАГА АВГАНИСТАНА

Амерички и француски инструктори у новоформираној школи за командосе у логору Морхед, јужно од Кабула, до краја 2008. обучиће шест батаљона са укупно 3.900 припадника, који ће ући у састав авганистанских специјалних снага. Америчким и француским инструкторима у обуци ће помоћи и стотинак домаћих инструктора који су завршили потребну обуку у Јордану, децембра прошле године.

Курсеви ће трајати 12 недеља, а капацитет школе је 300 војника у једном циклусу. Циљ ових активности је обука шест батаљона елитних специјалних снага, по један за пет покрајина у Авганистану и један посебне намене који ће бити непосредно потчињен Министарству одбране. Будући припадници специјалних снага ће бити обучавани по моделу америчких ренџера и опремљени новом америчком опремом и наоружањем. Обука специјалних снага је саставни део процеса стварања нове авганистанске армије која, према плановима, до краја 2008. године треба да броји око 70.000 војника и официра. ■

ВЕЖБА "ЛИНК 07" У МАКЕДОНИЈИ

Заједничка вежба припадника армије и МУП-а Македоније, под називом "Линк 07", као форма обуке припадника два министарства у одржавању комуникација и реаговање у кризним ситуацијама, одржана је крајем марта. Вежба је дизајнирана као могућност практичне провере интероперабилности комуникацијских система АРМ и МУП-а за благовремено и заједничко реаговање две кључне институције безбедности државе. ■

ИЗРАЕЛ КУПУЈЕ НОВЕ АВИОНЕ

Према најавама из команде израелског РВ, до 2014. планира се обнављање ваздушне флоте куповином око 100 америчких борбених авиона нове генерације F-35. Тај авион је заједнички производ САД, Велике Британије, Аустралије, Италије и Израела. Први авион овог типа је полетео у другој половини прошле године и сада се налази на испитивању летачких перформанси. Оквирна производна цена је око 47 милиона долара. ■

МОДЕРНИЗАЦИЈА ПОЉСКЕ АРМИЈЕ

Пољска ће у 2007. за модернизацију својих оружаних снага утрошити око 1,5 милијарду долара, што је више за 25 посто у односу на прошлу годину. За наоружање и опрему јединица Ков-а биће утрошено 790 милиона долара, за РВ и ПВО 344 милиона, РМ 163 милиона, а за остале јединице око 233 милиона долара.

У куповини новог наоружања и техничких средстава приоритетна је набавка вишенаменских авиона F-16 S/D block 52M+, оклопних транспортера „Rosomak“ (XC-360P „Patria“), транспортних авиона C-259M, противтенковских ракетних комплекса „Spike LR“, наставних и хеликоптера за VIP, вишенаменских корвета „Gavron“ (Meko A-100), противбродских ракета RBS-15 Mk.3 и преносних средства везе. ■

ДИГИТАЛНО БОЈНО ПОЉЕ

Војна употреба нових информационих технологија и Интернета је у великој експанзији. Питање које постављају војни и цивилни стручњаци многих развијених земаља, а све ради тражења одговора, изналажења решења и нових терминологија у плановима, доктринама и развоју система одбране, јесте да ли напад на рачунарске мреже, системе и стратегијски софтвер представља криминални, терористички или акт војне агресије.

У модерном друштву електронски руковођене информације дотичу се скоро сваког аспекта свакодневног живота, што повећава важност обезбеђења информација од недобронамерних појединаца, група, индустријске шпијунаже, непријатељских нација, организованог криминала и терористичких организација. Генерално, како информационе технологије постају напредније, брже, доступније, јефтиније и лакше за употребу, тако их је све теже контролисати. Високотехнолошки напади и криминал представљају веома сложену област, са научном, техничком, политичком, социјалном, пословном и економском димензијом.

Сагледавајући све то, војне структуре посебно треба да повећају ефикасност и брзину у борби против напада савременим технологијама, а државни је интерес да штити дигиталне информације од сајбер напада и злоупотребе посебно оних које се тичу националне безбедности. Безбедност података у рачунарима и на мрежи, односно безбедност рачунарских система и мрежа је способност да се они заштите, а односи се на интегритет меморисаних података, системе обраде и преноса података. Она, такође, укључује поузданост хардвера и софтвера, заштиту против крађе рачунарске опреме и одупирање компјутерских система инфилтрацији, односно упадима неовлашћених корисника као нпр. хакера.

Високе технологије су данас обележје војне снаге и доминације неке државе уопште, али то носи са собом и рањивост и могућност за нове врсте и начине претњи и напада. Зато се војни експерти у многим државама баве питањима безбедности, стратегије и новим облицима конфликта и напада у информационом добу, односно тактици и технологијама дигиталног ратовања.

Предности у информационим и комуникационим технологијама су убрзале развој сложених националних и међудржавних мрежа, које омогућавају хиљадама корисника да дистрибуирају, пренесу, приме и размене све врсте података. Важност информационих и комуникационих система за целокупно друштво и глобалну економију се интензивира са повећањем вредности и квантитета података који се преносе и прикупљају овим системима. У исто време ови системи и подаци су све више рањиви на различите претње као што су неовлашћен приступ и коришћење, уништавање, проневера и промена података. Умножавањем рачунара, повећањем рачунарске снаге, интерне повезаности, децентрализације, раста рачунарских мрежа и броја корисника, односно повећањем броја људи са овлашћеним приступом критичној инфраструктури и пословним подацима, те притицањем информационих и комуникационих технологија, повећава се и вероватноћа напада, било преко техничких средстава, експлоатацијом грешака или корупцијом. Може се приметити да како Интернет, информациони и сви остали комуникациони системи све више постају део свакодневног живота, тако државне односно владине службе, државна

Последњих година појавила се нова форма присмотре, надгледања и прикупљања података, а то су фајлови са личним подацима или дигитална особа – преглед података односно њихово надгледање путем рачунарских мрежа и комуникационих система. Доба рачунара донело је у извиђање нову еру у којој су информације о скоро свима доступне свакоме.

Надгледање података у информационим мрежама и системима је систематична употреба личних података у истраживању или контролисању деловања или комуникација једне или више особа. Таква врста надгледања је знатно мање скупа него физичка и електронска присмотра, зато што се може аутоматизовати, а са развојем информационих технологија све је јефтинија. Постоје две врсте оваквог надгледања: присмотра једне особе – персонал датавеилланце, где се надгледа одређена особа која је претходно идентификована као интересантна, и масовно надгледање – масс датавеилланце, где се осматра група или већа популација људи, да би се детектовали појединци од интереса.

КАТЕГОРИЈЕ КРИМИНАЛНИХ ЕЛЕМЕНАТА

КАТЕГОРИЈА	УПОТРЕБА ИНФОРМАЦИОНИХ СИСТЕМА	ЗЛОУПОТРЕБА ИНФ. СИСТЕМА	АГРЕСИВНА УПОТРЕБА ИНФ. СИСТЕМА
Нижи ниво	Комуникације	Илегалан упад, крађа телекомуникационих средстава	Освета, вандализам
Преваре	Комуникације и књиговодство	Крађа, контрола криминалистичких служби	Изнуда
Организовани криминал	Комуникације и књиговодство	Крађа, контрола криминалистичких служби	Изнуда
Екстремистичке групе: политичке, верске и др.	Штампа, комуникације, пропаганда	Крађа	Саботажа, прекидање рада, информациони рат
Индустријска шпијунажа	Бизнис	Крађа	Саботажа
Међународна шпијунажа	Прикупљање и анализа података	Шпијунажа	Информациони рат
Тероризам	Комуникације	Крађа, циљне мете, прикупљање обавештајних података	Информациони рат, саботажа

безбедност, војска, полицијске службе и приватност појединаца постају опасно испреплетени. Наравно, како се појачава и шири коришћење ових система повећава се и могућност напада из било ког дела света.

■ НАПАДИ НА ИНФОРМАЦИОНЕ СИСТЕМЕ

У многим светским државним и војним извештајима у планирању глобалне будућности и погледима како ће се свет развијати, идентификују се могућности и потенцијални негативни развој у глобалном друштву који може утицати на смер политичког и војног деловања. На бази консултација и са невладиним експертима дат је свеж поглед на кључне глобалне трендове за следећу декаду и њихов утицај на светска дешавања.

Тако на пример Национални обавештајни савет (National Intelligence Council, Washington) у свом пројекту планирања глобалне будућности до 2020. године наводи сајбер ратовање као специјалну тему и глобални тренд који ће утицати на планирање и изнајавење метода борбе против таквих врста напада, а које се тичу нарочито државних односно војних структура.

Кретање традиционалних криминалних активности према повезаним рачунарским мрежама је еволутивно по природи, а наша држава није изузета од појаве таквог облика криминала и напада на информационе системе и мреже. Сходно томе у Београду је недавно (март 2007), у организацији Савета Европе, одржана тродневна конференција о високотехнолошком криминалу на којој су учествовали представници 12 земаља југоисточне Европе. Том приликом, министар правде Зоран Стојковић нагласио је да Србија заједно са осталим земљама региона мора да повећа ефикасност и брзину у борби против високотехнолошког криминала, који финансира тероризам и организовани криминал, те да су у тој борби неопходни јача међудржавна сарадња и ефикасни национални прописи из ове области. Конвенцију Саве-

та Европе о високотехнолошком криминалу ратификовало је 19 држава. Србија је документа потписала још 2005. године али до данас нису ратификована, чека се потврда Народне скупштине.

На конференцији је сагледано да је најчешћи облик сајбер криминала у Србији крађа приступних Интернет налога и шифри, односно крађа Интернет времена и наручивање робе и плаћања услуга путем украдених бројева кредитних картица и пиратерија. Примећено је да су у порасту и озбиљнији облици сајбер криминала као што су злоупотреба службеног положаја и индустријска и компанијска шпијунажа, тзв. инсајдери. Закључено је да у Србији чак и корисник просечног знања може доћи до веома поверљивих докумената преко локалних компанијских мрежа јер нису прописно заштићене.

Интернет, који је почео као компјутерска мрежа између универзитета и лабораторија, прерастао је у огромни јавни форум доступан свакоме ко поседује рачунар. Међународне организације, државне и војне структуре, компаније, универзитети, истраживачки центри и појединци, сви имају приступ и могу да га користе. Постао је јавно средство забаве, велики извор информација, важно марке-

тиншко средство и велико виртуелно електронско тржиште са великим бројем економских трансакција сваке секунде, а такође обезбеђује ефикасну и јефтину комуникацију између људи широм света.

Страни војни стручњаци разматрали су појаву Интернета и дошло се до закључка да драматичан раст у величини и значају и осталих облика дигиталних комуникација представља велики изазов за извиђање помоћу средстава везе односно извиђање непријатељевих средстава везе. Као један од будућих трендова у области војног извиђања средстава везе и прикупљања података, између осталих наведен је снажан тренд у настојањима да се нападну туђи рачу-

ИНФОРМАЦИОНИ РАТ У ВОЈНОМ КОНТЕКСТУ

Информатичка револуција и нове технологије промениле су и дефиницију рата и вођења војних операција. Технолошке промене су током историје континуирано утицале на промену војне доктрине, организације и стратегије. Модерно ратовање више него икад захтева већу акумулацију разних информација и података да би војне операције биле ефикасније, а приступ информацијама је одлучујући фактор надмоћности у модерним војним операцијама, као и поседовање наоружања.

Појава нових врста неконвенционалног ратовања као што је ратовање путем рачунарске мреже (computer network warfare) и комуникационих система, односно сајбер рат (cyber war) или информационо ратовање (information warfare), захтева и нову терминологију везану за војне операције путем компјутерских мрежа. Као нова дисциплина, и даље флуидна, терминологија из ових области може бити неконзистентна и у истој публикацији. Из тог разлога у многим студијама страних војних стручњака дају се предлози нових термина и нових принципа ратовања из области информационих и комуникационих технологија, а сходно новим врстама претњи.

Информациони рат (IW-information warfare) – Напад на виталне рачунарске системе односно критичну националну инфраструктуру која контролише пренос података, комуникације, финансијске трансакције и др. У војном контексту информациони рат представља одређене акције да се постигне информационо супериорност нападајући противникове податке, информатичке процесе, информационе и комуникационе системе и рачунарске мреже, те стратегијски софтвер, док на другу страну брани сопствене податке, информационе процесе, информационе системе и мреже.

Дефинисане су следеће форме информационог рата: командовање и управљање ратом (Command and control Warfare), обавештајни рат (Intelligence-Based Warfare IBW), електронски рат (Electronic Warfare – EW), психолошки рат (Psychological Warfare – PSYW), сајбер рат (Cyberwar), хакерски рат (Hacker warfare) и рат економским информација (Economic Information Warfare – EIW).

Сајбер рат (Cyberwar) или рат путем рачунарске мреже (computer network warfare – CNW) односи се на предузимање војних операција према принципима везаним за информационе технологије. То значи ометање или уништавање информационих и комуникационих система у критичним инфраструктурама.

Критична или стратегијска инфраструктура (војна, економска, телекомуникације) је део државне инфраструктуре која се сматра најкритичнијом за национални интерес, и стога захтева посебну заштиту од сајбер и осталих напада. Предложена је подела на пет оваквих сектора: информациони и комуникациони системи, банкарство и финансије, енергетика, укључујући системе електричне енергије, нафте и гаса, системе физичке дистрибуције и виталне службе за становањство. Све ово зовемо сајбер простор (cyberspace), а односи се на електронски простор који креирају међусобно повезани рачунари у мрежама као што је Интернет и где се обавља комуникација и контрола сложеним системима. У сајбер простору изводе се и сајбер напади или напади путем рачунарске мреже (компјутер нетворк атацк), а представљају акције ометања, деградирања или уништења података у рачунарима и мрежама помоћу вируса или преоптерећењем система путем e-maila или за илегалне активности, које могу утицати на јавну безбедност, државну безбедност, примену закона, пословне интересе, интересе потрошача или приватност.

нарски системи, користећи Интернет и остала средства, а посебно добијање приступа заштићеним фајловима или комуникацијама пре него што се обраде криптографски. Интернет и глобално тржиште креирали су слободан проток информација, система и софтвера, цена снаге рачунара опада за половину сваких 18 месеци. Све то укупно гледано представља велики изазов за одбрану од разних облика сајбер напада на цивилне и на стратегијске војне информационе и комуникационе системе и мреже, стратегијски софтвер као што су телекомуникационе мреже, контрола саобраћаја, дистрибуција електричне енергије, а који је доступан кроз рачунарске мреже.

Информационе технологије у исто време ограничиле су право особе на приватност јер могу бити идентификовани преко свог ИД броја (идентификационог броја) или својих евиденционих докумената или пословања. Постоје многе владине базе података које садрже информације о скоро сваком грађанину у многим земљама као нпр. базе података о идентификационим подацима људи (имена, звање и остало), затим базе података о финансијама (кредитни подаци, финансијско стање), за идентификацију људи (телефонски именик, градски попис, регистар гласача и друго). Контролни механизми су у многим земљама неадекватни да изађу на крај са софистицираним технологијама присмотре дигиталних података, а неке државе се користе и као подлога за тестирање нових технологија присмотре података.

Такође помињу се термини као сајбер инфилтрација (cyber infiltration) што се дефинише као пенетрација у одбрамбени систем помоћу контролисаних софтвер програма којим се може извести манипулација, напад или упад. Сајбер манипулација (cyber manipulation) прати инфилтрацију, а означава контролу система преко софтвера који оставља систем нетакнут, али користи капацитете система правећи тиме штету као што је нпр. софтвер помоћу којег се може искључити електрична енергија. Сајбер упад (cyber raid) пратећи инфилтрацију, представља манипулацију или добијање података унутар система, који оставља нетакнут, али резултат је трансфер, уништење, или измена података као нпр. крађа е-mailа или узимање листе пасворда са mail сервера.

■ ЗАШТИТА РАЧУНАРСКИХ МРЕЖА

Карактер информација одабраних за надгледање и сајбер нападе креће се од телекомуникационих система до нових информационих технологија. Што се тиче државних односно владиних и војних органа и организација, предмет интересовања у компјутерским мрежама и базама података су осетљиве информације и државне тајне, телебанкинг, порески документи и остале финансијске информације, подаци који се користе у операцијама критичних инфраструктурних система односно стратегијског софтвера, општи уговори примљени електронском поштом и др.

Што се тиче финансијског пословања, предмет интересовања опасних групација у информационим и комуникационим системима могу бити уговори, фактуре (рачуни) и остала службена документација, поверљиве електронске трансакције и лиценце у тајним трансакцијама, подаци о пословима везаним за државну имовину, налози за наплату помоћу кредитних картица, наплате примљене on-line итд. Подаци преко Интернета могу бити сакупљени директно или индиректно, другим речима, могу се сакупити у тренутку контакта са кореспондентом (дописником) или без знања особе, често аутоматски. Природа прикупљених података варира према протоколима који се користе у мрежи тј. према типу сервиса. У пракси, различити протоколи се веома често користе у комбинацији, а према повећању профитабилности или количине размене. Зато у сврху заштите виталних рачунарских мрежа и система треба обезбедити шифровани командни приступ и регистровање упада у систем.

Може се закључити да се сајбер напади све више интензивирају, да је он већ у току, и да није виртуелна димензија, већ груба стварност која се одвија како између супротстављених држава и групација, тако и између „савезника“ и коалиционих припадника. ■

Дијана МАРИНКОВИЋ

О СЛОБОДИ И СТРАХУ

Ашта је све чекало на том путу, где су његова чворишта, где недоумице о правцу, а где одлуке о смеру – испричала нам је недавно, признајући ипак да: Уметник на сцени има ту привилегију да проживи све, чак и оно што можда никада неће доживети у сопственом животу, али увек филтрирајући ту емоцију кроз сопствену личност, кроз своју суштину...

Судбином одређени или појединачним енергијама обликовани, наши животи се одвијају на сасвим различите начине. Шта је то што је одредило Ваш живот? Шта га је учинило баш оваквим какав јесте?

– Густав Меринк каже: *Страх осећа само онај који се супротставља својој судбини.* То је некако одредило и мој пут, од најранијег детињства, када моја професија и почиње, па све до данас. Многе девојчице сањају да се баве балетом, неке се у њему кратко задрже, а онда одустану. Ја сам наставила и, стицајем околности, наравно, уз таленат, рад, али и уз много среће, сопственим изборима, али и судбинским предиспози-

Несвакидашњом балетском представом у Позоришту на Теразијама Ашхен Атаљанц обележила је 20 година своје професионалне каријере. Не размишљајући о томе да ли је пут посут трњем, већ само да ли је прави и да ли туда жели да крене, искорачила је из уобичајеног и очекиваног у једну од најблиставијих балетских каријера.

цијама, на том путу сам професионално, ево већ двадесет година. С временом сам схватила да на неке ствари можемо да утичемо, а неке једноставно следимо. Приватно и професионално.

Шта је то што сте на том путу само следили?

– Понекад су то биле неке законитости професије, а понекад сам следила и своје срце, науштрб професије. Када се вратим уназад линијом живота и професије, спремајући представу којом обележавам двадесет година каријере, помислим да је, вероватно, све овако како се догодило и требало да се догоди. А то је увек најважније. Скоро тринаест година бавила сам се класичним балетом, онда сам се нашла пред одлуком – или да променим стил играња, или да престанем да играм. Био је то тренутак моје уметничке стагнације, били су ми потребни нови изазови. Некако у то време стигла ми је понуда за уговор са *Атербалетом*. Придружила сам се тој компанији и у њој наставила свој уметнички рад. Нешто више од шест година проведених у *Атербалету* најлепше су искуство у мом животу. Обишли смо целу планету неколико пута, имали смо више од сто представа у сезони, професионално сам била потпуно испуњена. А онда сам поново осетила презасићеност. Почела је да ме гуши везаност за исту групу, неслобода, немогућност да се остварим и на неким другим плановима, да задовољим и нека своја другачија интересовања. Сада сам *фри ленсер*. У почетку сам се плашила тог статуса. Међутим, радим и даље. Недавно сам завршила занимљив пројекат са Сузаном Белтрами у Милану, турнеју од два месеца, а онда сам у Позоришту на Теразијама припремала представу поводом двадесет година професионалне каријере, јер ми је управо оно понудило ту могућност. Представу сам спремао са кореографом са којим сам већ дуже сањала да радим. Микеле Мерола је прихватио моју понуду, а у пројекат су се укључили сјајни уметници и људи са којима је задовољство радити: мој партнер

је Милан Рус, први солиста Народног позоришта, Јелена Малешевић је костимограф, музику је написао Кирил Цајковски, сценографију је поставио Александар Денић, Ирина Марковић је писала текст, ансамбл из Позоришта на Теразијама је употпунио читаву слику – а ја сам прославила јубилеј. Сви смо се одлично уклопили, размишљамо на сличан начин и веома се добро разумемо. Представа се зове „*La caripera*” и инспирисана је романом Верге из 19. века. Прича је врло класична, али је њена кореографска надградња стилизована, филозофска и сведена на цитат: ...То је бајка о слободи да се воли... Јер човек који изгуби своју слободу остаје и без могућности да воли онако како жели, да живи онако како жели... Чини се и да је то један од кључних проблема савремености. Сви смо прилично условљени навикама, очекиваним начинима, компромисима и ограниченим страхом.

Да ли Ви прихватате компромисе као решења?

– Мислим да спадам у особе које то ретко чине, мада и ја живим исто то време о коме говоримо. Зато сам компромисе повремено чинила, али сам их исто тако сводила на минимум. Тако су, вероватно, неке моје одлуке другима изгледале драстичне. Када човек осети да је дошао до својих унутрашњих лимита, врло често пожели да промени и то што га окружује, па макар то били посао, град, земља...

Ви и јесте једном рекли: Ми ипак живимо онако како смо изабрали. Шта је у Вашем случају подразумевао тај избор? Увек постоје и добра и лоша страна.

– То су управо компромиси. Врло често смо, нажалост, приморани да их правимо. Неки људи живе своје животе, а да чак и немају свест о томе колико им је лоше, неки осећају страх пред променама било које врсте. Верујем да у једном тренутку човек мора да реагује онако како осећа и да прихвати ризик који уз ту одлуку иде. Некад ће му ту одлуку дошапнути срце, некада ће и мозак одрадити своје. Морам признати да је срце код мене било у предности у таквим тренуцима.

Ваше порекло је јерменско. Путовали сте по читавом свету, упознавали различите културе... Јесте ли, вративши се увек на крају себи, где све почиње и све се завршава, ту препознали и специфичност свог генетског записа?

– Морам вам признати да себи прилично замерам што нисам довољно пажње посветила својим коренима. Већ неколико година интензивно размишљам о томе, а онда увек искрсне нешто што је хитније. Надам се да ћу имати довољно времена и могућности да се томе посветим. Али се сећам, то је било пре десетак година, да сам била на гостовању у Узбеки-

стану. Костјуков и ја смо играли *Жизелу* и *Дон Кихота* са њиховом националном компанијом у Ташкенту. На отварању фестивала, како су у Узбекистану живели и Јермени, појавили су се са својим плесом. Очи су ми се напуниле сузама, онако исконски, јер их заиста осећам као свој народ. Овде сам рођена, а уз мађарске, јерменске, украјинске, српске и немачке примесе у пореклу, моја генетика је прилично измешана.

Да ли име Ашхен на јерменском има неко значење.

– Праскозорје.

Изабрали сте балет. А шта је он за Вас?

– Тешко је искрено одговорити на то питање, а избећи патетику. Човек посвећен професији, поготово када је то уметност, више не прави велику разлику између онога што је живот, и онога што је професија. Те две ствари су сасвим измешане, понекад и због конкретних, техничких разлога, јер вам изузетно много времена треба за ту врсту посла. Морам признати да је баш та чињеница почела да ме оптерећује. Пре или касније нађете се пред питањем: докле овако, колико ће све то трајати? А када то кажем, мислим на чињеницу да сам стално на путу, да немам свој дом, своје уточиште. Тако сам живела последњих седам година. Са турнеје на турнеју, мењајући градове, а никада се не враћајући ономе што је дом, путујући увек изнова у неку другу земљу, где не говоре нашим језиком, не поздрављају са добар дан, већ на француском, италијанском, немачком, енглеском... У једном тренутку све то почне да смета. Зато сам и направила још један рез, и одлучила да више не припадам компанији која ће да условљава мој живот.

Тај живот је споља изгледао привлачно. Он то на неки начин и јесте био... Међутим, између свих тих градова и гостовања, одједном сам пожелела да се вратим у Београд. Мада нисам сигурна да ћу овде остати. Мислим да ћу опет морати на пут.

Вратили сте се у Београд, а да ли се он променио?

– Мислим да је у фази мењања, и то на боље. Видим то по људима са којима радим, који су пуни невероватног ентузијазма. Необично ми је пријатно да будем са њима у балетској сали.

Београд и даље има приличан проблем са школовањем за врхунски балет. Све се завршава на нивоу средње школе...

– Наша највећа школа је наше професионално искуство, рад са кореографима. Зато је важно да сваки уметник одлази из једне куће у другу. То је вероватно једни начин да балетски играч расте. Наравно, уколико ти исти играчи имају добру основу, све им је касније неупоредиво лакше.

Од Вас се очекује, после огромног искуства које имате, да се посветите и педагошком раду.

– То јесте логичан пут моје каријере, али не зависи само од мене. Питање је да ли ћу се педагошким радом бавити овде, или негде другде.

Да ли је покрет који чини балет довољан да се изнесе на површину све оно емотивно и креативно што носите у себи?

– Тај проблем сам, после тринаест година искуства, имала са класичним балетом. Осетила сам да ми то више није довољно да се изразим као биће. Кореографски стил којим сам се бавила последњих шест година у *Атербалету* помогао ми је да се неупоредиво боље повежем са својом суштином. Да себе боље разумем, да схватим шта желим, а шта не желим, што је можда битније.

Колико је балет заиста игра?

– Ако није игра, онда нема никаквог смисла. Када престане да буде игра, онда је време да се повучемо.

Шта је Ваш највећи страх пред наступ, уколико постоји?

– Страх увек постоји, мада је то стање правилније назвати конструктивном тремом. Играла сам више од сто представа годишње, и ма шта да се те, конкретне вечери тражило од мене, увек се тај осећај јави непосредно пре почетка представе и са првим кораком – нестајао. Та врста треме је природна, јер је и наша одговорност велика. Сви знамо да је балет уметност, али многи заборављају да је наш посао повезан са великим физичким напорима, дисциплином, да зависи од нашег тела, расположења, стања здравља...

Те 1991. године номиновани сте за примабалерину у Народном позоришту. Играла сте у Лабудовом језеру, Дон Кихоту, Самсону и Далили, Дами с камелијама, Исидори Данкан, Успаваној лепотици, Кармен... Већина дама које сте оживели на сцени носи изузетну трагику и тугу. Како сте ту емоцију изнели на сцени?

– Уметник на сцени има ту привилегију да проживи све, чак и оно што никада неће доживети у сопственом животу, али увек филтрирајући ту емоцију кроз сопствену личност, кроз своју суштину. Све те велике туге су и наше туге...

Да ли се између свих тих малих и великих градова, малих и великих сцена и углавном великих улога, ипак, погуби живот?

– Сасвим сигурно га живите другачије. Имате нешто о чему други сањају, а сањате о нечему што други имају, и чак не сматрају посебно важним. Често сам са колегама из *Атербалета* причала о томе. Нас двадесеторо је делило исту судбину. Да, заиста је привилегија радити посао који волите и на тај начин зарађивати за живот. Али само ми знамо све стране те приче. Понекад се заређа низ од седам представа за шест дана, и на тој некој последњој представи, када се завеса спусти, останемо да лежимо на сцени, уморни и исцрпљени... Тада нам је заиста свеједно где смо – да ли смо у Велингтону, Пекингу или Њујорку...

Нешто са тих путовања увек остане, нека за тренутак украдена слика, осећај о људима...

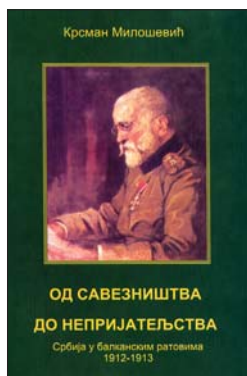
– Успела сам да видим пирамиде у Египту, пирамиде у Мексику, позориште у Њујорку, да упознам различите и занимљиве људе, срдечног Новозеланђана, невероватну културу у понашању Кинеза, Скандинавију, Европу, Азију, Северну и Јужну Америку... У Бразилу смо играли и у неким малим градовима, што је посебно искуство. Мексико ме је оставио без даха. И све те публике су биле сјајне... Али је најлепша публика, моја публика. Највише волим да играм у Београду. ■

Драгана МАРКОВИЋ

Србија у Балканским ратовима 1912–1913.

БЕЗ ЗАМКИ МИТОМАНИЈЕ

У Народној библиотеци у Ариљу, 29. марта приређено је књижевно вече на коме је представљена књига нашег сталног сарадника Крсмана Милошевића, историчара и генерала у пензији, „Од савезништва до непријатељства“ (Србија у Балканским ратовима 1912–1913).

О књизи су говорили председник Савеза потомака ратника ослободилачких ратова Србије од 1912. до 1920. године Љубомир Марковић, књижевник Добрило Ненадић, глумац и књижевник Зоран Симоновић и аутор.

– Поводом 95 година од почетка балканских ратова, у којима је Српска војска била одлучујући фактор победе, аутор је са међународног, политичког, војног и историјског аспекта веома умешно и стручно регистровао и анализирао бројне изузетно важне чињенице значајне за реално закључивање о времену и догађајима у њему.

Учинио је то као врстан историчар и генерал са највишим војним образовањем. На задивљујући начин приказани су морална снага Српске војске, њена свест о важном историјском делу и национални занос војске и народа. Али, аутор је избегао замке митологизације и зато се ово дело разликује од других – рекао је Љубомир Марковић.

Књижевник Добрило Ненадић сматра да је „написавши ову књигу, аутор начинио мали подвиг“ и додао:

– Бежећи од стереотипа и овешталих тумачења прошлости, Милошевић је написао књигу јединствену у свом жанру. Она се чита као најзанимљивији роман, иако је увек на строгој научној црти и озбиљности. Аутор прегледно и убедљиво, ништа не прећуткујући, нити умањујући допринос појединих личности, анализира пут до победе српског оружја. Књига има широку намену. Она је на корист читаоцима који воле теме из националне историје, истраживачима сигуран ослонац и путоказ, а и наставницима и ученицима поуздано штиво.

После напомена о приступу теми и основи на којој је грађен текст, аутор Крсман Милошевић задржао се на завичајном сегменту историје – о Ариљцима у ослободилачким ратовима Србије:

– Књига је непосредно посвећена погинулим и умрлим у ратовима од 1912. до 1918. из ариљског краја, који одоше, а никад се не вратише. Борећи се у пуковима Дринске дивизије, а понајвише у чувеном Четвртог пуку „Стеван Немања“, на путу без повратка остала су 1.362 борца. Био је то цвет мушке популације ариљског краја, који се сврстава у највеће страдалнике, сразмерно броју становника. На крају књиге, у виду споменице, по азбучном реду, уписана су села, а у оквиру села, имена погинулих и умрлих. Са временске дистанце од готово једног века, најлакше је поставити питање смисла и бесмисла тих ратова и жртава које су са собом носили. Најкоректније је све сместити у конкретно време и простор и на основу тога закључивати и извлачити поуке за будућност. Глумац Зоран Симоновић читао је текстове из књиге. ■

Д. МАРИНОВИЋ

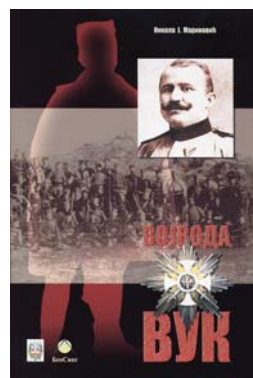
Књига о јунаку

ВОЈВОДА ВУК

Обележавајући 90 година од освајања Кајмакчалана и погибије војводе Вука 1916. године, Удружење ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца и „БеоСинг“ из Београда, недавно су издали књигу „Војвода Вук“ из пера публицисте Николе Мариновића.

На промоцији књиге „Војвода Вук“, 11. априла у Дому Војске у Београду, говорили су председник и потпредседник Удружења Милорад Манић и Раде Напрта, у име издавача Видоје Голубовић и аутор Никола Мариновић. У уметничком делу те промоције учествовали су драмски уметник Лепомир Ивковић и Нада Попов са музичким квартетом.

Како се на представљању књиге чуло, пешадијски потпуковник Војин Поповић, у народу познатији као војвода Вук, био је и остао легенда српске историје с почетка прошлог века.

У књизи су први пут, на популаран начин и у потпуности, читаоцима представљени лик и дело најпознатијег команданта четничко-добровољачких састава Војске Краљевине Србије у балканским војевањима и у Првом светском рату.

Књига од 420 страница и десетак фотографија, са свим одликовањима војводе Вука, која је према речима аутора, нажалост, после девет деценија, прво јавно и публицистичко одавање поште том великом српском патриоти, чињеницама је осветлила време када се једино пушком, бомбом и ножем могло борити за спас и слободу свог народа.

Рецензент књиге је проф. др Вељко Ђурић. ■

Д. К. М.

КУЛТУРОСКОП

ПРОГРАМ ЦЕНТРАЛНОГ ДОМА ВОЈСКЕ СРБИЈЕ

КЊИЖЕВНИ ПРОГРАМИ

10. мај – Хорска сала у 13 сати
Промоција књиге
ПРЕЋУТАНИ ГЕНЕРАЛИ
аутор Раде Милосављевић

КОНЦЕРТИ

10. мај – Велика сала у 20 сати
КОНЦЕРТ УМЕТНИЧКОГ АНСАМБЛА

ВС „СТАНИСЛАВ БИНИЧКИ“

15. мај – Велика сала у 20 сати
КОНЦЕРТ РЕПРЕЗЕНТАТИВНОГ
ОРКЕСТРА ГАРДЕ

СВЕЧАНОСТИ

9. мај – Велика сала у 12 сати
СВЕЧАНА АКАДЕМИЈА ПОВОДОМ
ДАНА ПОБЕДЕ – 9. МАЈА
Организатор СУБНОР

МАЛА ГАЛЕРИЈА

8. мај – у 19 сати отварање групне изложбе фотографија и слика аутора из 69 земаља
МИР И ЧОВЕК НА ЗЕМЉИ
приређивач професор Никола Радошевић,
Изложба траје до 24. маја

ВОЈНИ МУЗЕЈ И БЕОГРАДСКА ТВРЂАВА (2)

Пише Предраг ЛАЖЕТИЋ

НОВИ ПОЧЕТАК

Ослобођење Србије и улазак Српске војске у Београд 1. новембра 1918. године нису донели ништа боље услове за обнављање и развој Војног музеја, чије су опљачкане музејске збирке, током рата, пренете у музеје Пеште, Берлина и Беча.

Идејна скица народног храма на београдској тврђави 1919. године

Стварање нове државе и војске, мировне конференције, разграничења са суседним земљама, оружана побуна на Космету, упади Качака, унутрашњи политички сукоби, и друго, ставили су обнављање Војног музеја у други план. Томе нису погодиле ни материјалне могућности земље, јер је за потребе финансирања просвете и културе издвајано двоструко мање из државног буџета него што је то чинила Краљевина Србија 1914, када се припремала за рат.

У првих десет година живота Краљевине СХС за финансирање музеја, архива и библиотека, институција које су прикупљале национално благо, имали су у буџету Министарства просвете мање од хиљадитог дела буџета. Та средства била су једва довољна да се подмире материјални трошкови постојања тих установа (плате, струја, поправке зграда), док је за откуп музејских предмета, организацију изложби и за конзерваторске радове новца увек недостајало. То су, већим делом, уместо државе, надокнађивале установе задужбинарства, донације и меценства.

После Првог светског рата, у коме су страдале зграде многих музеја, трагало се за трајним решењем смештаја културног блага. Настојало се да наменска градња зграда или целог музејског комплекса буде унета у регулациони план. Председник Српске краљевске академије Јован М. Жујовић предлагао је министру просвете Светозару Прибичевићу да се у Горњем граду Београдске тврђаве подигну музејске зграде. И Скупштина Српске краљевске академије предложила је, 25. маја 1921, да се „поново обрати пажња министру да се за подизање музејских зграда добије од Министарства војног Горњи град, који није никакав стратегијски објекат, а сам по себи је већ објекат музејски“. Став Српске краљевске академије пренео је 10. јуна 1921. министру просвете и Јован Цвијић.

■ ИЗГРАДЊА ВОЈНИХ ОБЈЕКТА

И поред тих иницијатива, Министарство Војске и Морнарице резервисало је простор Горњег града за своје потребе, јер му је био неопходан, у општој оскудици простора, за смештај војних јединица, команди, академије и самог Министарства војног, чије су зграде биле разрушене у рату. Убрзо после ослобођења Београда, у Горњем и Доњем граду Београдске тврђаве почела је изградња Овојних објеката.

На југозападном платоу у Горњем граду, поред Гвоздене (Демир) капије, Краљ капије и Великог (Римског) бунара подигнуте су, 1919, две скоро исте зграде за по-

требе Генералштаба. Те зграде, које је требало да имају привремени карактер, пројектовао је архитекта Јанко Шафарик.

На простору Горњег града, који је нагињао Сави и њеном ушћу у Дунав, било је изграђено и неколико мањих барака, док је остали простор заузимао парк, у коме се, од старих грађевина, налазило само Дамад Али-пашино турбе. На североисточном платоу Горњег града, десно од пута који је водио од Сахат-куле до чесме Мехмед-паше Соколовића и Дефтердареве капије, изграђени су објекти за смештај војске, команде, оружја, војне опреме и муниције. Већ до 1920. на том простору било је изграђено 17 већих и неколико мањих приземних зграда и барака, које су окруживале слободни простор у централном делу, где се постројавала војска.

У Доњем граду, на простору између Видин-капије и Капије Карла Шестог, а испод Јакшића куле и зидина тврђаве, које су се простирале до Доњоградског барбакана (источна капија средњовековног Доњег града), била су изграђена два већа и три мања војна објекта. Између Капије Карла Шестог и остатака Водене (Су) капије било је изграђено, до 1920, двадесет већих војних објеката. И ту је између новоизграђених објеката и остатака Митрополијске палате и Турског купатила (амам) остављен празан простор за постројавање војске и њено увешавање.

Кнез Павле отвара сталну поставку Војног музеја 1937. године

Неколико година после изградње војних објеката у Горњем и Доњем граду архитекта Н. Васиљев пројектовао је зграду Војногеографског института, чија је изградња почела полагањем камена темеља јуна 1924. Лист „Време“ јављао је 5. јуна 1924. да је то прва зграда чија је изградња почела према Генералном плану, који је неколико дана пре тога одобрио Министарски савет.

■ ОБНОВА ЦРКВЕ РУЖИЦЕ

Упоредо са изградњом војних објеката и Војногеографског института, Министарство Војске и Морнарице обновило је војничку цркву Ружицу, која је оштећена немачким гранатама у рату. За цркву Ружицу, освешћену октобра 1925, Војнотехнички завод из Крагујевца поклонио је два велика полилеја, израђена од пушчаних и револверских метака, гранатских чаура и сабљи. Када су српске трупе ушле у Београд 1918, на једном шлепу на Сави нађена је огромна бронзана статуа аустроугарског цара Фране Јосифа. Аустројанци су хтели да је поставе на Калемегдану, на месту где се налазио споменик Карађорђу, који су они порушили 1916. године. На предлог Милице Јовановић, председнице Друштва кнегиње Зорке, од те статуе изливена су три звона, од којих је највеће поклоњено цркви Ружици, тако да некадашњи владар Аустроугарске и данас „одзвања“ Београдом.

Од 1922. до 1924. године вођена је преписка између Министарства просвете и Министарства Војске и Морнарице о уступању дела војног земљишта на Калемегдану ради изградње Уметничког павиљона. Војска је већ у јануару 1922. прихватила да за те потребе привремено уступи земљиште на простору између места где се до рушења 1916. налазио споменик војводи Карађорђу и градског рова. То питање поново је актуелизовано фебруара 1924. године. Међутим, Министарство Војске и Морнарице је овога пута одустало од уступања тог земљишта, јер је већ била у плану изградња зграде Војногеографског института на бастиону Београдске тврђаве.

Професор Никола Зега, кустос Етнографског музеја, који је пронашао један број предмета Војног музеја покрадених за време рата у пештанском Војном музеју 1920. и вратио у Београд 37 старих српских ратних застава и два топа (од једног је урађена и круна краља Петра Карађорђевића) постављао је питање да ли ће се поново отворити поставка Војног музеја „да се дивимо нашим херојима из последњих ратова и да се напајамо патриотизмом нашег храброг народа“. Знајући за проблеме смештаја Народног, Етнографског и Музеја Српске земље, он је процењивао да је Војни музеј у много непо-

вољнијим условима да реши питање одговарајућег простора и тражио је од власти да уложи више труда у њихово решавање.

Зега је, такође, објашњавао да Горњи град Београдске тврђаве „не може послужити више као одбрана, према данашњој техници и ратовању“, и да „већ служи као историјски докуменат давне прошлости“. Предлагао је да се тај „град, који на најлепшем месту Београда стоји, који је у непосредној близини општег шеталишта, исто тако близу и центру вароши“ искористи као најподесније и најбоље место за изградњу неколико престониичких музеја.

Одговлачење са обнављањем Војног музеја после рата било је у вези и са оснивањем нових музеја, али и намером да се он заборави и постане одељење у њиховом саставу. Тако се, приликом прављења планова о формирању Градског музеја у Београду 1929. ра-

чунала на преузимање збирке оружја прикупљене за Војни музеј. Било је предлога да се предмети прикупљени за обнављање поставке Војног музеја уступе Градском музеју, у коме би се, после изградње наменске зграде, за њега образовало и посебно одељење за Војни музеј.

У Горњем граду Београдске тврђаве 7. октобра 1928. постављен је Мештровићев „Победник“, а 11. новембра 1930. на Калемегдану је постављена и његова скулптура „Захвалност Француској“.

■ НОВИ ПОЧЕТАК

Потписивањем Уредбе о образовању Војног музеја у Београду, 18. априла 1934, краљ Александар Карађорђевић означио је нови почетак тог музеја у новоствореној држави. За управника Војног музеја постављен је бригадни генерал Војислав Вуковић. Међутим, погибија краља Александра, 9. октобра 1934, успорила је конституисање и почетак рада Музеја, који је, ипак, добијањем две зграде, одређивањем Саветодавног одбора 11. фебруара 1935. и одржавањем прве седнице одбора, 14. марта 1935, почео да ради.

Већ у јуну 1935. Саветодавни одбор музеја решио је да се запустени и посетиоцима неприступачни „Римски бунар“, који се налазио између музејских зграда, очисти, оправи и учини приступачан посетиоцима. За унутрашње родове биле су ангажоване стручне бунаршије, док су оне спољне обављали војници. Пошто је одлучено да се бунар осветли фењерима „стила оног доба, кад је бунар грађен“ члан савета, дивизијски ђенерал Живојин Терзибашић, обећао је да ће се те латерне излити у Војнотехничком заводу у Крагујевцу. Члан савета, бригадни ђенерал Никола Дерок, обећао је тренутну помоћ за неопходне радове од 16.000 динара. Одлучено је и да се на улазу у бунар израде и врата у „старом стилу“, као што су била она на улазу у Горњи град. У току 1936. Војни музеј је уредио „Римски бунар“, увео електрично осветљење и учинио га приступачним за посетиоце.

До марта 1936. били су готови план и предрачун за реновирање зграде број 2 Војног музеја. Из ње је до 15. априла требало да се исели Инжињеријска официрска школа и да се почну радови на њеном реновирању и прилагођавању потребама музеја. У октобру 1936. зграда број 2 Музеја била је готова и предата му на даље уређење.

Савет музеја, на седници одржаној 22. октобра 1936, наложио је управнику да у ту зграду смести расположиви музејски материјал. Уређење зграде број 1 Музеја било је завршено марта 1937. и само се очекивала испорука наручених биста војвода и рељефа Церске битке.

Три године после уредбе краља Александра о оснивању и две после његовог конституисања, Војни музеј је свечано отворен 20. априла 1937. године. Уз кнеза Павла Карађорђевића, отварању су присуствовали краљевски намесници, председник владе Милан Стојадновић, патријарх Варнава, бројни министри, представници двора, генерали, изасланици београдских команди и установа, страни амбасадори и војни аташеи.

После пријема првог авиона у Војни музеј 5. априла 1936. покушано је да се у Горњем граду изабере простор где би се подигао хангар за збирку авијације. Пошто је хангар који је крајем 1936. понудила Команда Воздухопловства био прегломазан, то питање је решено две године касније, када је децембра 1938, у кругу Војног музеја, подигнут монтажни хангар типа „Ахенбах“, површине око 1.000 квадратних метара. Иако је после пријема и постављања хангара процењено да га треба осигурати од јачег притиска снега подизањем дрвоног мостића по његовој дужини, то није дало резултате, па се јануара 1940. хангар срушио под теретом снега и оштетио експонате.

Велики број посетилаца и увећање музејских збирки присилили су управника Војислава Вуковића да само пола године после свечаног отварања музеја, октобра 1937, истакне неопходност изградње наменске зграде за те потребе. Зграде музеја су, поред тога што су биле неповољне и неподесне, биле и од слабог материјала, лако запаљиве и дотрајале, а постојала је и опасност да, поред делимичне адаптације, веома брзо постану неупотребљиве.

Мишљења да нову зграду Војног музеја, али и друге садржаје који би говорили о историји српског народа и града, треба изградити у Горњем граду било је и раније, а нарочито тридесетих година прошлог века. Председник Општине београдске др Милосав Стојадиновић сматрао је да у Београду, до јуче пограничном граду, у Горњем граду његове тврђаве треба изградити монументалне палате, да се види како се оне „дигу у наслону на прошлост и како продужују висину иначе уздигнутог града, сливајући се органски у једну хармоничну целину несравњене лепоте“. У тим палатама, „које ће се уздизати горостасно као дворони из какве дивне бајке“, требало је, према његовом мишљењу, да се одвија културни живот Београда. Ти простори би служили разним музејима и културним потребама свих врста у њима како би се неговала прошлост, али и спремила „будућност боља и већа него што је икада раније била“. Сматрао је да се на том „класичном месту, које није мењало ни облик ни суштину, треба да поникне Акропола нашег народа“ и да би то био најлепши споменик свим жртвама које су ту положиле своје животе.

РЕКОНСТРУКЦИЈА ГОРЊЕГ ГРАДА

Стављајући на дневни ред 1933. питање планског уређења Београда, редакциони одбор *Београдских општинских новина* извршио је анкету, у којој су учествовали књижевници, уметници, архитекте, професори универзитета, генерали, државни службеници и стари Београђани. Анкета је требало да одговори на питања уређења тргова, подизања споменика историјским личностима, те како и чиме Београду, као престоници Краљевине Југославије, дати и видне знаке његовог историјског и националног знамења и „манифестовати материјализовано његову улогу југословенског и балканског Пијемонта, улогу коју је он вековима имао“. Истовремено је постављено и питање како решити проблем „реконструкције и очувања београдског Горњег града као историјске Српске Акрополе“.

Архитекта и професор естетике Милутин Борисављевић сматрао је да би у Горњем граду требало изградити Војни, Градски и Народни музеј. Шеф одсека за паркове инжењер Александар Крстић предлагао је да се на платоу Горњег града подигну јавне грађевине и Пантеон. Грађевине је, према том предлогу, требало поставити тако да формирају „трг наше југословенске Акрополе“, где би се налазио споменик Незнаком јунаку, кога би, са стране, према Сави, окруживали Музеј современе уметности, на платоу према ушћу Пантеон, на простору према Дунаву Народни и Градски музеј,

а десну (источну) страну трга требало је да оивичи зграда Војног музеја. Слично мишљење имао је и кустос Народног музеја Ђорђе Мано Зиси. Комплекс Пантеона и музеја био је предвиђен и у Генералном плану.

НАЦИОНАЛНИ СПОМЕНИК

Бранислав Нушић предлагао је да се Војногеографски институт, који се неколико година раније уселио у зграду наменски грађену за њега, исели са Калемегдана, а да му се изгради друга зграда, те да се у њу смести Војни музеј, јер је она, и по спољашности и по локацији, одговарала. Он је сматрао да у Београду није било нити су сачувани простори на којима би се могле изградити зграде Опере, Народне библиотеке, Народног музеја, Државне штампарије и других, па је у претварању простора Војногеографског института у простор Војног музеја, као и у изградњи зграда за још неколико установа културе, видео решење тог недостатка.

Сликер Михаило Миловановић оживео је своју идеју са Солунског фронта, предлагајући јула 1938. да се у Горњем граду Београдске тврђаве израде панорамске слике, које би омогућиле развој Војног музеја и привукле бројне посетиоце. Обрађујући предлог за израду панорамских слика, Миловановић је истакао: „У оквиру пројектовања нових грађевина у Горњем граду за Војни музеј требало би предвидети и архитектонски саобразити неколико купола за израду пет великих панорамских слика, које би приказале ове моменте: Кумановску битку, Церску битку, Колубарску битку, Албанску трагедију и Кајмакчалан“.

Унутрашњост зграде, како ју је предлагао Миловановић, без врата и прозора, са сликом без краја и почетка, и са распоредом и прелазом из стварних објеката на тлу (камење и земља донесени са терена где је битка вођена, израђени ровови и топовски закони са стварним топовима, митраљезима, војници начињени и намештени у разним положајима са оружјем и тачно онако како је то било за време борбе, рањени и мртви војници, овде-онде делови војничке опреме, огорели пањеви и згаришта где су ложене ватре и друго) ка сликама на зиду, требало је да омогући утисак да се не гледа у слику већ да се доживи једна стварна битка на терену.

Управник музеја израдио је марта 1940. провизорни програм за изградњу нове зграде Војног музеја, према коме је предвиђено да се она подигне у Горњем граду Београдске тврђаве, да има сутерен, приземље и спрат, а да архитекта води рачуна да она буде уклопљена у амбијент тврђаве.

Комисија која је тим поводом образована као најпогодније место за изградњу нове зграде одредила је простор у Горњем граду, који је већ сам по себи био врло значајан војноисторијски објекат, а који би изградњом репрезентативне зграде Музеја, према мишљењу комисије, постао национални споменик.

Предложене су три локације: једна на великој северној тераси према Дунаву, на месту где су до рата били Главни ђенералштаб и Команда активне војске (зграде су порушене у гранатирању београдске тврђаве 1915), друга на тераси, коју су заузиле баракке неборачког батаљона, и трећа на источном бастиону преко пута Војногеографског института. Као најпогоднија препоручена је локација на северној тераси према Дунаву, јер је земљиште било најпогодније за градњу, а на том простору није било никаквих других објеката које би требало рушити. Место на којем је некада била зграда Главног генералштаба било је најрепрезентативније и по простору довољно да би се „зграда могла лепо развити“.

На седници саветодавног одбора, одржаној 27. фебруара 1941. представљена је скица за нову зграду Војног музеја. Међутим, догађаји који су уследили у наредним месецима (државни удар 27. марта 1941, агресија сила Осовине на Краљевину Југославију, Априлски рат, окупациони режим и друго) одложили су решавање тог питања. ■
(Наставак у следећем броју)

Споменик победника између две зграде Војног музеја пре Другог светског рата

ДОГОДИЛО СЕ...

1. мај 1886.

У САД одржано око 5.000 штрајкова, а у Чикагу је дошло до сукоба између незадовољних радника и полиције у којима је било и жртава. У знак сећања на те догађаје на Првом конгресу Друге интернационале у Паризу 1889. одлучено је да се 1. мај прогласи за међународни празник рада.

1. мај 1945.

Јединице Југословенске армије продрле у Трст. То је изазвало оштар протест западних сила које су од Југославије захтевале да повуче своје трупе. Тршћанско питање је остало спорно до октобра 1954. када су Југославија и Италија потписале споразум.

1. мај 1960.

Код Свердловска у СССР-у, ракетним системом „двина“, оборен је амерички шпијунски авион „локид У-2“ који је посебно конструисан да лети на великим висинама и ван домета тадашњих совјетских ракета и авиона. Пилот је ухваћен и осуђен, а догађај је изазвао међународни инцидент.

4. мај 1980.

Умро председник СФРЈ и вођа југословенских комуниста Јосип Броз Тито. Четири дана касније сахрањен је у Београду. Сахрани су присуствовали највиши представници више од 120 земаља и 200 партија. Директан пренос сахране преузеле су телевизијске станице из више од 40 земаља.

5. мај 1919.

Уручивањем мировних услова немачкој делегацији, завршена је Версајска мировна конференција. Строге одредбе мировног уговора доживљене су у немачкој јавности као „версајски диктат“ и носиле су у себи клицу будућих конфликта.

6. мај 1856

Рођен је аустријски психијатар и оснивач психоанализе Зигмунд Фројд.

6. мај 1993.

Скупштина Републике Српске на Палама одлучила да се о Венс-Овеновом мировном плану за Босну изјасни народ. На референдуму 15. и 16. маја против плана је гласало 96 одсто бирача.

6. мај 1830.

По наредби кнеза Милоша Обреновића у Пожаревцу је, на Ђурђевдан, почела обука посебно одабраних војника. После обуке и полагања заклетве, кнез Милош их је узео за своје лично обезбеђење и назвао их Гвардија.

8. мај 1900.

Српски физичар Михаило Пупин патентирао је у Њујорку апарат за телефонске и телеграфске преносе на велике удаљености.

8. мај 2003.

У Сенату САД једногласно је усвојен предлог о проширењу НАТОа за седам бивших источноевропских комунистичких земаља (Летонија, Литванија, Естонија, Словенија, Словачка, Бугарска и Румунија).

8. мај 1828.

У Швајцарској је рођен Хенри Дунан, оснивач Црвеног крста 1863. и добитник прве Нобелове награде за мир 1901.

9. мај 1945.

Немачки фелдмаршал Вилхелм Кајтел потписао је у Берлину завршни документ о окончању Другог светског рата. У име савезника документ су потписали совјетски маршал Георгиј Жуков и

британски генерал Артур Тедер. Документ о безусловној предаји Немачке потписан је 7. маја у Ремсу.

9. мај 1950.

Министар иностраних послова Француске Робер Шуман упутио је позив за помирење Француске и Немачке и предложио стварање Заједнице за угаљ и челик, претходнице Европске уније. Овај датум обележава се као Дан Европе.

11. мај 1941.

Група официра, подофицира и војника бивше војске Краљевине Југославије, на челу са ђенералштабним пуковником Драгољубом Михаиловићем, долази на Равну гору и, не признавајући потписану капитулацију, одлучује да настави отпор против окупатора.

12. мај 1992.

Скупштина српског народа у БиХ, на заседању у Бањалуци, донела одлуку о формирању Војске Републике Српске и оснивању новинске агенције СРНА.

13. мај 1848.

У Сремским Карловцима почело заседање „Мајске скупштине“ на којој су делегати 175 црквених општина из Војводине и Србије изабрали Јосифа Рајачића за патријарха, а пуковника Стевана Шупљикца за војводу. Скупштина је 15. маја прогласила Српско Војводство, али аустријска и мађарска влада нису признале српску аутономију.

13. мај 1881.

Рођен је Димитрије Туцовић, вођа социјалистичког покрета у Србији. Био је један од организатора Прве балканске социјалдемократске конференције 1910. Објавио је 600 радова у домаћим и страним листовима. Погинуо је као резервни потпоручник 20. новембра 1914. у Колубарској бици.

13. мај 1943.

Капитулација немачко-италијанских трупа у Северној Африци.

13. мај 1944.

У Дрвару је формирано Одељење заштите народа (ОЗНА), као орган народноослободилачког покрета за заштиту народа и јединица од утицаја непријатеља.

13. мај 1965.

Успостављени дипломатски односи између Савезне Републике Немачке и Израела. После тога готово све арапске земље прекидају дипломатске односе са Немачком.

13–15. мај 1973.

У Кабулу одржан припремни састанак за Четврту конференцију не-сврстаних у Алжиру.

14. мај 1955.

Потписан Варшавски уговор као војни одговор земаља комунистичког блока на формирање НАТОа. Уговор је потписало осам социјалистичких земаља: СССР, Пољска, Чехословачка, Румунија, Мађарска, Немачка Демократска Република, Албанија и Бугарска.

15. мај

Слава Шумадијског артиљеријског пука, установљена у знак сећања на дан победе на Љубићу 1815. године.

15. мај 1945.

Завршен Други светски рат на југословенском простору. У победоносном походу јединице Југословенске армије уништиле су последњи организован отпор непријатеља на југословенској територији.

Припремио Миљан МИЛКИЋ

ГЕНЕРАЛ ИГЊАТ КИРХНЕР

ЧОВЕК КОЈИ ЈЕ ВОЛЕО СРБЕ

Аустроугарски поручник Игњат Кирхнер, 27. јула 1914. године, у вечерњим сатима, прелази реку Саву и српском официру саопштава да ће Аустроугарска војска, у зору 28. јула, напасти Србију и да он „не жели да се бори против своје земље и српског народа“

Поручник Аустроугарске војске, потом српски четник са Космаја, добровољац у одбрани Београда 1915. године, командант Сремског добровољачког одреда и генерал Југословенске војске, доскора је био непознаница и за многе истраживаче.

У листу „Политика“, у рубрици „Да ли знате“, 2002. године, рецимо, објављено је да је генерал Игњат Кирхнер пореклом Немац и да је рођен у Бечу, у Аустрији. Неки истраживачи су касније тврдили да је рођен у Великом Бечкерек (Петровград, Зрењанин), али историчари су и то оспорили јер му је, наводно, место рођења била Ечка или Мужља у Банату. А онда је све то „пало у воду“ па

му је „одређено“ место рођења у Сремској Митровици да би, на крају, историчар др Миле Бијелајац, у књизи о генералима Југословенске војске, написао да је Игњат Кирхнер рођен у Руми.

Ко је, заправо, Игњат Кирхнер? Србин или Немац? Одакле је родом и пореклом и како је доспео у редове Српске војске?

■ ТАЈНА У ФАСЦИКЛИ

Историјска литература о Игњату Кирхнеру, храбром српском ратном добровољцу доскора је била штура и несређена. У Удружењу ратних добровољаца 1912–1918, њихових потомака и поштовалаца из Београда, које у Србији има најсређенију документацију о добровољцима до краја Првог светског рата, пронашли смо фасциклу на којој је уписано: генерал Игњат Кирхнер – истраживач Милинко Гаковић, официр у пензији, потомак солунског добровољца и један од потпредседника Удружења.

– Годинама се није тачно знала националност, место рођења и породична лоза генерала Кирхнера. То ме је навело да истражим његово порекло и живот и употпуним документацију о том храбром борцу – каже Милинко Гаковић, очито задовољан јер је тиме испунио и личну жељу.

Путујући по многим војвођанским местима где су живели Немци он је „енигму Кирхнер“ почео полако али сигурно да одмотава. После дужег времена, породична лоза генерала Игњата Кирхнера потпуно је истражена. У једном од докумената, читамо:

„Игњат Кирхнер, рођен је 30. маја 1877. у селу Мали Бечкерек (Бечкерекул Мик), 15 километара северозападно од Темишвара, (Румунија). У том селу су сложено живели Румуни, Мађари, Немци и Срби. Отац му је Никола Србин, а мајка Јулијана (Јуца) Српкиња. Док је још био мали родитељи су се разишли, не зна се из којег разлога.

Мајка Јулијана се, убрзо, удала за Немца Кирхнера (потпуно име је остало непознато), инжињера агронома који је, као грађанско лице, радио у Аустроугарској војсци у Темишвару. Малог Игњата је признао као своје дете и у матичне књиге завео под својим презименом. Мајка Јулијана је прешла из православне у католичку веру и добила немачко држављанство.

Игњат је основну школу завршио у селу Мали Бечкерек (1893–1897), реалку у Сегедину (1897–1901), а трогодишњу подофицирску кадетску школу у Темишвару (1901–1904). Изучио је Терезијанску војну академију у Винер Нојштанту (1904–1907), тј. Бечком Новом Месту.

Као активни официр, у чину потпоручника, од 18. августа 1907. службовао је у Винковцима у 39. регименти Аустроугарске војске. Тамо је остао све до почетка Првог светског рата. Пошто је његова бригада била гранична и протезала се левом обалом Саве све до ушћа у Дунав, Кирхнер је седам година боравио на простору где се говорио српски језик.

Али, када је Србији запретила ратна опасност, поручник Аустроугарске војске Игњат Кирхнер, 27. јула 1914, у вечерњим сатима, прелази Саву и јавља се српском официру са жељом да буде ратни добровољац у борби против Аустроугара. Том приликом, саопштио је официру да ће Аустроугарска војска, у зору 28. јула 1914, напасти Србију и да он „не жели да се у тој војсци бори против своје земље и свог народа“.

■ ПОГЛЕД УПРТ У СРБИЈУ

Шта се то догодило у души школованог аустроугарског официра, који постојбину оца и мајке никада није видео, а ни српски језик није говорио, да у судњем дану погази заклетну дату цару и великој монархији, преплива Саву и голорук крене у неизвесност која се и животом плаћала? О томе, нажалост, потпуно поузданих података нема, али неки добровољци, који су са њим потом ратовали на Сави и бранили обале Београда, тврдили су да им је он открио како је то извело.

Наиме, службујући на левој обали Саве, очи су му вазда биле уперене ка другој обали, ка Србији, одакле потичу његови преци. Жарко је желео да упозна своју постојбину и буде са српским народом. Али, та прилика ће му се указати тек после догађаја који ће му, засигурно, одредити даљи живот. Заправо, у некој кафани један аустроугарски официр погрдно је и омаловажавајуће говорио о Срби-

ма, српској војсци и посебно о српским официрима. Слушајући ту лавину увреда, у младом поручнику Игњату је „прокључала крв“, устао је и оштро се супротставио колеги. Сукоб је био жесток. Игњат је потегао револвер и усмртио противника.

После тога нико га више није могао зауставити; његово одређиште била је Србија и Српска војска.

Када је Игњат стигао на српску страну није још било организационих добровољачких јединица, па је прво био у четничкој јединици на Космају, потом на Ади Циганлији, одакле више пута прелази Саву и бори се против непријатеља у Земуну. Касније постаје борац и командант Сремског добровољачког одреда.

„Претходница будућег великог Сремског добровољачког одреда бројала је петнаестак четника“, записао је историчар проф. др Богумил Храбак. „Том групом најпре је командовао четнички војвода Петковић. Због неке кривице он је убрзо смењен, те је одред преузео четник добровољац Игњат Кирхнер и са двадесет пет својих бораца заузео је караулу на савском гвозденим мосту са аустријске стране“.

Бивши аустроугарски поручник Кирхнер, сада четник добровољац, са својом групом први је прешао на аустроугарску територију и извршио диверзију: заузео је караулу и неутралисао рефлектор који је српским борцима много сметао јер је осветљавао доњи део тадашње Савске улице и топчидерски друм од „Монопола“ до „Господарске механе“. У тој опасној акцији Кирхнер је рањен у ногу, али строј није напуштао нити је отишао у болницу.

Акције добровољаца на сремској страни биле су честе у данима пред бомбардовање Београда. У октобру 1914, патрола добровољаца, коју је предводио Игњат Кирхнер, обучени у четничка одела и наоружани са неколико бомби, код села Бежаније, заробила је неког аустроугарског наредника. Изненада опкољен, у страху је упитао да ли су они регуларна војска или комите. Када су му одговорили да су они српске комите, наредник је извадио револвер и убио се.

О том догађају обавештена је Команда одбране Београда, која је закључила: „Страх који непријатељ има од наших комита, треба у свим приликама користити“.

Приликом напада на железничку станицу Земун, Кирхнер је тешко рањен у леву потколеницу. Рана је санирана у Централној болници у Нишу и он се, после извесног времена, вратио својим добровољцима на београдске аде.

Крајем пролећа 1915, четнике и добровољце, на Ади Циганлији и на дунавским острвцима, посетио је криминолошки стручњак из Лозане Арчибалд Рајс. „Логор је подсећао на црначка села из централне Африке, у чијем би хладу живот био врло угодан да нема комараца и, с времена на време, непријатељских граната“ записао је у својим ратним белешкама чувени Швајцарац које је, касније, објавио у светским новинама.

■ КРВАВА БЕОГРАДСКА ЗОРА

За команданта Сремског добровољачког одреда Игњат Кирхнер је постављен 12. јула, а 11. августа 1915. године Указом краља Петра Првог Карађорђевића примљен је у нашу војску у чину резервног пешадијског поручника. Команда и поручник Игњат Кирхнер били су смештени на Ади Циганлији, где је одред и формиран.

Пет дана пре аустро-немачког напада на Београд, 2. октобра 1915, Сремски одред повећан је за 70 младића који су, као прекобројни, одбијени од пријема у подофицирску школу у Скопљу. Са овом допуном одред је бројао 340 бораца. На сам дан непријатељске офанзиве добровољци Сремског одреда су извуче-

ни из резерве и распоређени пред Горњи и Доњи град и на дунавску обалу до стругаре и Прометне банке, сменивши људство Десетог пука чија је главнина била на Сави. Као командант Сремског добровољачког одреда, Кирхнер води огорчене борбе са Аустроугарима у одбрани Београд.

Опис тих борби, у крвавој београдској зори, реконструисао је историчар Б. Храбак: „Друга чета Сремског одреда под командом Игњата Кирхнера развила се у стрелце и, потпомогнута малим бројем кадроваца Десетог пука, прешла је у напад на нож, од куле Небојше до кафане *Шаран*, на дунавском кеју. У првом нападу рањен је командант Одреда Кирхнер. Непријатељ је жестоко тукао добровољце док су, у приближавању непосредном ватреном положају, били још у Дубровачкој улици (где је код кафане *Пуж* страдала извидница). Изненађени од непријатеља, добровољци су се развили у стрелце и растурили по оближњим улицама,

Порушена апотека у Београду

како би из кућа пуцали на непријатеља иза железничке пруге. Већа са првом четом одржавана је преко жандарма, који су међу првима стигли на кеј. Прва чета налазила се на изласку улице Цара Душана. И овде, и у Дубровачкој улици, лежали су мртви и рањени младићи из Сремског одреда, побијени митраљезима у моменту кад су хтели прећи преко улице. Непријатељ је тукао из митраљеза са кеја и топовима са монитора. Одговорано је бомбама са кровова кућа. На кућу у Банатској улици број 40 постављен је митраљез и одатле, с крова, један четник је бацао бомбе. Једна граната је ударила у ту кућу и за трен побила 40 добровољаца. Тек у пет часова ујутро добровољци су видели да су се тукли с Немцима, чији су шиљци са шлемова штрчали иза кланичке пруге. Рањени су командант и два поручника Одреда, тако да је команду преузео преостали официр, потпоручник Живко Кезић“.

У одсудним борбама за одбрану Београда на дунавском кеју Игњат Кирхнер је тешко рањен у бутну кост близу кука. Пре него што су га добровољци, под кишом куршума, извукли довикнуо им је: „Не дајте дунавски кеј! Борите се до последњег!“

■ ЗАСТАВА КАО АМАЈЛИЈА

Игњат Кирхнер евакуисан је и упућен на лечење у главну болницу, која је тада била у Нишу. Неговала га је Босиљка Чајкановић, сестра Веселина Чајкановића, чувеног професора београдског факултета. Нога му је залечена али је остала краћа шест сантиметара. Уз Игњата је била и Босиљка на маршу смрти преко Албаније. Ратни другови, који су га пратили по беспућу земље орлова, касније су сведочили да је поручник Кирхнер стално носио, обавијену око струка, српску заставу као амјалију. Са њом је отишао и у Француску, где су му продужили лечење. Босиљка га је пратила и на том путу, и како им је то, вероватно, судбина и одредила, касније су се венчали. Нажалост, порода нису имали.

Кирхнер је у Француској завршио Технички факултет и у Краљевину СХС се вратио 22. августа 1922. године. Преведен је у чин активног пешадијског капетана прве класе. Заклетву је, као активни официр, положио у Инжињеријско-техничком одељењу Министарства војске и морнарице у Београду. Потом је био на високим дужностима у Министарству војске и морнарице и Генералштабу. Пензионисан је 1940. у чину генерала.

Погиноу је 1944. године, на Ускрс, од америчког бомбардовања, за столом у једној београдској кафани.

Сахрањен је на Новом гробљу у Београду 19. маја 1944. Дојска, гроб овог српског великана и официра, човека који је изузетно волео свој народ, био је зарастао у коров и траву... ■

Новица ПЕШИЋ

РАЗМИШЉАЊА О СТВАРИМА ОБИЧНИМ

ЛЕПА ЖЕНА

Писала ми је овако: Да, нисам хтела тада да се офирам, пред свима, када је поштовани стари господин поставио питање – да ли је лепо бити леп. Сасвим сам се збунила и седела не рекавши ни словце. Препустила сам другима да говоре. Уосталом, уопште нисам тако лепа; вероватно – лепа сам само до извесне мере. Да сам било шта рекла, остали ништа не би схватили, или би нетачно протумачили. Али вама желим да се поверим без околишења, ви ћете ме разумети, и зато тако радо брбљам са вама.

Још као сасвим млада, на детињи, наиван начин позабавих се питањем своје „лепоте“. Са задовољством се загледаш у огледало и веома се радујеш ономе што видиш и, ах, кад би се могло још само мало, овде-онде додати до потпуне лепоте. Али, касније, кад, можда, истински постанеш лепа, та радост нестаје. Куда и како? Поверујте ми, много сам патила и много размишљала! Она нестаје због понашања других према вама.

Жена коју сматрају лепотицом треба само да изађе из куће, и одмах почињу оговарања и пресуде. Она осећа да је прате, на њој заустављају пажњу, она је постављена наочиглед масе такозваних зналаца који је процењују. Мушкарци је гледају сладострасно, даме – критички или, чак, саркастично. Довољно је само једанпут приметити то раскршће погледа, као да губиш природност, све постаје тако мучно, и остајеш тако несрећна.

Затим, сипају баналне комплименте који су нам свима, каткад, потребни. Ми, жене, осећамо одмах, и без речи, утисак који остављамо. Увеле и празњикаве речи „предивном“ и „прелепом“ могу да утеше и очарају само најсујетније међу нама. А ако се те неизбежне љубазности изричу и у присуству других дама, гнев нам замагли поглед; и то опет налазе „усхићујућим“.

Као последица – настају завист и љубомора, незаслужено, а и увредљиво; а са њима – она нескривена злурадост и оне бодљиве примедбе који не би требало примећивати! Дође ми да исплачем своје очи због тога што су крупне и плаве, а уз то, веле, још и зраче; зато што мој осмех, како су ми једном рекли „својим сјајем продира право у срце“ – и због којегчега другог. У ствари, лепотица би требало да не буде тако лепа, како не би рањавала остале. Лепота се не прашта.

Али ја још нисам испричала све о истинској несрећи. За већину људи лепота жене се исцрпљује у њеној спољашности. Усхићују се њеним телом и желе је; ах, тако често, тако елементарно, тако безусловно желе њено тело! Њој „није потребно“ да буде племените, префињена, образована. Са духовношћу она такође може да нема ничег заједничког. Све је то „сувишно“, као шести прст на руци. Мушкарци зуре у вас – и њихов поглед постаје тежак, мутав и глуп. У нашој души, ми као она било богата и нежна, они једва да су способни изазвати истинску пажњу. Како сам често бивала у прилици да осетим како неко равнодушно пролази покрај мене и узима моју такозвану лепоту за мене саму.

Како због тога за нас постају тешким истинско духовно зближавање, истинска пријатељства! Паметни мушкарци су често плашљиви и сматрају нас глупим и празњикавим; а остали, који се тако лако одваже да се приближе, самоуверени су и дрски, обично ништа не знају о духовности и пријатељству.

Кад би се могло бити лепом – не за све, већ само за нешто, за изабране, можда би било много боље! Али, тако шта не бива. Зато сам често принуђена да говорим себи: док људи не науче да поштују лепу жену, лепота ће бити више бремене него срећа, више мука него радост; и само безосећајне, ветрењасте жене, само глупаче или злице умеју се нецеремонијално наслађивати својом „лепотом“.

Може ли бити лепом глупа или зла жена, то не знам. На то питање ми морате одговорити ви. Као захвалност за мој отворен наступ. ■

Иван А. ИЉИН

Из књиге „Пред буктавим загонеткама господњим“
Светигора, Цетиње, 2001.

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1–15. мај

Православни

3. мај – Свети Николај Жички; Свети Јоасаф Србски

5. мај – Свештеномученик Платон Бањалучки

6. мај – Свети великомученик Георгије – Ђурђевдан

7. мај – Свети Сава Ердељски;

Свештеномученик Бранко

8. мај – Свети апостол и јеванђелист

Марко – Марковдан

10. мај – Спаљивање моштију светог

Саве на Врачару

12. мај – Свети Василије Острошки Чудотворац

14. мај – Свети пророк Јеремија

СВЕТИ ВЕЛИКОМУЧЕНИК ГЕОРГИЈЕ

Овај славни светитељ родио се у кући богатих и часних родитеља у Кападокији. Кад му је отац пострадао као хришћанин, мајка се преселила у Палестину, где је дечак одрастао и већ у двадесетој години доспео до чина трибуна у служби цара Диоклецијана. У то време цар је почео велики прогон хришћана, али је млади Ђорђе ступио пред цара и одважно рекао да је и он хришћанин. Тиме је почело његово страдање за веру.

Тамница, окови, крваве ране по телу и сва друга страшна мучења нису поколебала младића. Он се непрестано, усрдно и искрено молио Богу и Бог га је исцељивао и спасавао смрти на велико дивљење народа. Када је Ђорђе молитвом васкрсао једног мртваца, многи су примили веру Христову а међу њима и царица жена Александра, главни жрец Атанасије, земљорадник Гликерије, потом Валерије, Донат и Тирни.

Цар је најзад одлучио да Ђорђа и своју жену осуди на смрт одсецањем главе. Царица је издахнула на стратишту пре погубљења, а свети Ђорђе посечен је 303. године. Многа чуда дешавала су се од тада на његовом гробу. Господ га је, због његове искрене и непоколебљиве вере, учинио моћним да помаже свима који су у невољи и који га искрено славе и призивају његово име. ■

СПАЉЕЊЕ МОШТИЈУ СВЕТОГ САВЕ НА ВРАЧАРУ

Тело светог Саве било је сахрањено у манастиру Милешеви. У време турске тираније народ се окупљао над моштима светитеља тражећи утехе и лека. Из страха да се из тога места не дигне буна на Турке, Синан-паша београдски наредио је да се мошти Савине пренесу у Београд, и ту спале, на Врачару, 27. априла (10. маја) 1594. године.

Али, спаљивањем моштију светитељевих обесни паша није спалио светитеља, који је остао жив пред престолом Божјим на небесима и у срцу свога народа на земљи. ■

ФОНД „ДЕЈАН МАНЧИЋ“
основан да подстицањем уметничког
стваралаштва младих, чува спомен
на Дејана Манчића, који је 4. априла
1999. године, као војник погинуо
од агресорске касетне бомбе бачене на
његову противавионску батерију, објављује

КОНКУРС

За рукопис прве књиге песама
младог аутора

- Тематика збирке песама је слободна.
- Обим рукописа треба да буде до 80 страна.
- На конкурс се доставља један примерак рукописа откуцан на писаћој машини или компјутеру.
- Рукопис треба да буде потписан шифром.
- Рукопис треба доставити на адресу: Фонд „Дејан Манчић“, 18 000 Ниш, Бубањска 12.
- Избор рукописа за објављивање обавиће стручни жири именован од Управног одбора Фонда.
- Резултат конкурса биће објављен у гласилима која су објавила конкурс, 21. јуна 2007. године.
- Аутор рукописа легитимисаће се код Фонда тако што ће са рукописом доставити, у посебној затвореној коверти, податке о себи: име, адресу и кратке био-библиографске податке.
- Фонд ће одабрани рукопис објавити у виду књиге до истека године.
- Тираж књиге биће 300 примерака.
- Аутор ће за књигу добити уобичајени хонорар, а припашиће му и 100 примерака његове књиге. Остали тираж припашиће Фонду.
- Аутор је обавезан да о трошку Фонда учествује у промотивним активностима поводом његове књиге које ће организовати Фонд.
- Рукописи приспели на конкурс неће бити враћени ауторима, већ ће се трајно чувати у документацији Фонда. Делови тих рукописа, уз дозволу аутора, користитиће се за критичке студије о раду Фонда.

Дан традиционалних
народних вештина
борења

МЕГДАН НА КАЛЕМЕГДАНУ

На платоу светог Стевана
Високог, обновитеља
Београдске тврђаве у
15. веку, на месту где се
налазио његов замак,
одржано је 15. априла
традиционално
такмичење у народним
вештинама борјења под
називом „Мегдан на
Калемегдану“

Почело се, како је ред, молитвом, а онда је Светлана Стевић, легенда народне српске изворне музике, отпевала две прелепе песме. Потом је Стојан Стевановић из Прохора Пчињског свирао на најстаријем инструменту на Балкану, званом дудук, али се касније веома успешно опробао у борби на брвну и поделио прво место, изборивши се за нерешен резултат против апсолутног првака Србије и свих српских земаља Влада Вујичића.

Занимљиво је било и такмичење у ходању на рукама, а победио је Бојан Мандић, који је, изгледа, на рукама могао да обиђе пола Калемегдана. Камен, неуобичајене величине и тежине, најдаље је бацио са рамена шездесетогодишњи Петар Крајновић, док је његов син Никола био најбољи у скоку преко пања. Брзо пењање уз дрво и скок с дрвета најбоље је извео Никола Цветковић, а он је био први и у надвлачењу клипка и у слободном рвању, које је било пуно атрактивних захвата. У народном рвању у кости победио је опет Бојан Мандић.

Посебну пажњу изазвала је Милица Халиловић, која је приказала изузетну технику самоодбране за жене у борби са Игором Сучевићем. Међутим, на крају је било најлепше када је одржано масовно такмичење у скоро свим дисциплинама за децу. Она су са уживањем и уз игру изводила скокове преко пања, подове, рвање. И нису хтела да иду кући, а победник у укупном пласману била је петогодишња Драгана Миливојевић.

Организатори су били Свобор савез Србије и Асоцијација „Спорт за све“ Београда.

Предраг Бата МИЛОШЕВИЋ

МАЛИ ОГЛАСИ

СВЕЧАНИ сусрет бивших питомаца Војне академије Демократске Федеративне Југославије – смер артиљерије, поводом завршетка школовања пре шездесет година, одржаће се у Београду, 9. маја 2007. са почетком у 10 часова, у Дому Војске Србије, Браће Југовића 19.

ОБАВЕШТАВАЈУ се ученици и професори 9. класе Војне гимназије да ће се 19. маја 2007. године организовати свечани скуп поводом 25. година завршетка школовања класе. Свечаност ће се одржати у згради Војне гимназије, у ул. Петра Чајковског бр. 2, у Београду, са почетком у 12 часова. Лица за контакт: Младен Вуруна: 064/180-15-15; Жељко Ранковић: 064/157-64-72; Милан Васовић: 063/882-65-98; Бошко Зељковић: 064/267-10-34; Новица Цонић: 064/428-25-69; Зоран Раденковић: 011/320-18-94.

ДРУГА класа ВВСС, смер пешадија, обележиће годишњицу завршетка школовања 19. маја 2007. Пријављивање на телефоне: Стево Суботић, војни 18-040, 014 296-040, 064 1312303; Саша Марковић, војни 19-462, 064 4151330; Горан Стојков, војни 20-657, 063 8016208.

ЧЕТРНАЕСТА класа Војне гимназије у Београду обележиће двадесету годишњицу завршетка школовања 26. маја 2007. Окупљање у 10,30 часова у кругу интерната Војне гимназије (Хумска 22). Пријављивање на телефоне: 064 1297598 Бранислав Комарица, 064 1632850 Душко Мијић, 011 123764 Стале Сталетовић, 011 3612657 Александар Буквић, 011 3600365 Саша Алмажан, 011 2358222 Јовица Станковић, 011 3201611 Саша Страхинић.

ПЕДЕСЕТА (118) КоВ обележиће десет година од завршетка школовања 24. јуна 2007. Скуп класе је на Војној академији у 10 часова. Пријављивање Милану Кончару на телефоне: 013 320946, 064 2715876, 011 3600654 и војни 35-654.

ИНИЦИЈАТИВНИ одбор за обележавање јубилеја – 30. године од завршетка школовања полазника из 1973. године Војне академије Копнене војске у Београду, обавештава припаднике те генерације да ће се обележавање јубилеја обавити између 26. и 30. јуна 2007. године у кругу Војне академије, а потом наставак дружења у Централном дому Војске Србије. Припадници те 30. класе ВА КоВ могу се пријавити Иницијативном одбору на телефон 064/179-52-57 или 064/623-28-57 до 1. јуна 2007. године.

БЕОГРАДСКИ МАРАТОН

У оквиру 20. београдског маратона Banca Intesa одржано треће регионално војно првенство у маратону. Припадник оружаних снага Пољске Аркадијус Сова заслужио је титулу најбоље пласираног војног маратонца, а о значају регионалног војног првенства у маратону говори и чињеница да је од 234 учесника у главној трци, међу првих 15 чак пет војних спортиста.

Победник овогодишњег јубиларног 20. београдског маратона Banca Intesa је Кенијац Џон Малуни, који је стазу дугу 40. километара и 195 метара претрчао за 02:11:53 секунде, што је други резултат у историји Београдског маратона, док је у женској категорији најбоља Оливера Јевтић, која је трку завршила за 02:35:46 секунди. Прошавши кроз циљ, како каже, победила је саму себе. „Од старта сам осећала бол у задњој ложи због чега ми је више пута дошло да одустанем али нисам то учинила због дивне публике која је све време била уз мене. Само због њих сам трчала овај маратон и стигла до циља“, рекла је наша најбоља атлетичарка, која је својим пласманом заслужила трофеј „Фред Либоу“. Њој, као и победнику у мушкој конкуренцији Малунију, то признање доделио је специјални гост Београдског маратона, светски рекордер у скоку удаљ Боб Бимон, док су ловоров венац победници добили од промотера маратона Мајка Пауела, који је после више од 23 године прекинуо Бимонову владавину надмавши његов рекорд за пет центиметара.

ПОЉАЦИ УБЕДЉИВО НАЈБОЉИ

Трећу годину заредом у календару Међународног савета за војни спорт (CISM) налази се и датум одржавања Београдског маратона, у оквиру кога се организује регионално војно првенство у истој дисциплини. Овога пута на том такмичењу учествовали су припадници оружаних снага Пољске, Шведске, Турске, Словеније, Белгије, Хрватске, Албаније, Македоније и Србије. Екипно и појединачно најуспешнији су били Пољаци. Седмим местом, које је заузео у укупном пласману (02:15:09), припадник оружаних снага Пољске Аркадијус Сова заслужио је титулу најбоље пласираног војног маратонца, а о значају тог војног такмичења у нашој земљи говори и чињеница да је од 234 маратонца и маратонке, колико их је учествовало у главној трци, међу првих 15 чак пет војних спортиста. Друго место на војном првенству припало је прошлогодишњем победнику војног маратона Адаму Дразинском (02:17:24) док је трећи био Збигњев Муравски (02:22:10), обојица припадници оружаних снага Пољске.

Оливера Јевтић – победа за публику и захваљујући публици

НАЧИН ЖИВОТА

Ове године први пут Војска Србије и Београд били су домаћини и трима војним маратонкама. Међу њима најуспешнија је била Тадеја Вилар, припадница оружаних снага Словеније, друга је била Валентина Жупанич из Хрватске, док је трећа била Мојца Флерин из Словеније. Екипно, најуспешнији су били Пољаци, друго место су заузели Белгијанци, а треће Турци. Медаље и победнички пехар најбољим војним маратонцима уручио је начелник Војне академије и шеф делегације Војске Србије при CISM генерал-мајор Видосав Ковачевић.

— ■ ЈОШ УВЕК БЕЗ РЕШЕЊА

Војска Србије је на Трећем регионалном војном првенству у маратону имала само три представника: капетана прве класе Ненада Милосављевића, старијег водника Јовишу Марковића и водника Горана Чегара. Нажалост, само је Ненад Милосављевић завршио трку, док су друга двојица због повреда били принуђени да одустану на пола трке.

– Нисам задовољан својим учинком на маратону, иако сам поправио резултат готово за петнаест минута. Такође, узимајући у обзир да ми је ово други маратон, да немам тренера, већ ме је коле-

га Јовиша Марковић саветовао како треба трчати, те да сам се припремао у слободно време како бих на једном званичном војном такмичењу представљао своју земљу, могло би се рећи да резултат и није могао да буде бољи – каже Милосављевић.

Водник Горан Чегар, двоструки првак државе у маратону, овога пута није успео да одбрани титулу. Због повреде коју је задобио за време прошлогodiшњег маратона, а коју није успео да санира, био је принуђен да одустане, иако је првих 25 километара трчао одлично и пролазно време је обећавало да би могао да постигне лични рекорд.

– У трку сам ушао храбро, иако сам био свестан да се на маратону не учествује уколико ниси потпуно здрав. Међутим, осећао сам моралну одговорност према Војсци и одлучио сам да стартујем. Све је било добро до 25. километра, када сам осетио да су ми ноге утрнуле и више нисам могао ни да стојим – каже Горан Чегар.

Сви који се баве спортом, али и они који само прате дешавања на спортским теренима, а верујемо да је таквих међу нашим читаоцима много, знају да се до врхунских резултата не може доћи импровизацијама. Због тога и не треба да чуди што је Србија као земља домаћин Трећег регионалног првенства Војске у маратону имала само три представника који су, такође импровизујући, покушали да парирају врхунским војним маратонцима. Имајући у виду да се Војска Србије кандидовала за домаћина Европског војног првенства у маратону 2008. и Светског војног првенства у маратону 2009. године у оквиру Београдског маратона, надамо се да ће се створити услови да на тим такмичењима, али и свим другим, војни спортисти буду у најбољој форми. Једно обећање тим поводом дао је генерал-мајор Видосав Ковачевић на затварању Трећег регионалног војног првенства у маратону. Том приликом он је рекао: „Маратон није само спортска игра већ стил и начин живота. Због тога се за такмичење треба припремати целу годину и ми ћемо учинити све да се наши маратонци што боље припреме за предстојећа такмичења“. Надамо се да ће ово обећање за годину дана довести до видних резултата. ■

Сања САВИЋ

Снимио Даримир БАНДА

Најуспешнији учесник
20. београдског маратона
Кенијац Џон Малуни

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА

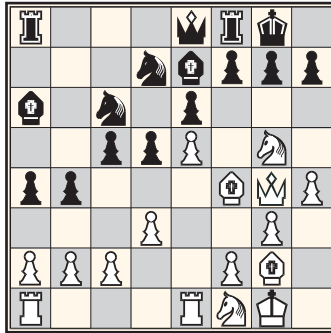
ОДЛАЗАК
ВЕЛИКОГ ДАВИДАБронштаин - Улман
Москва, 1971.

1.e4 e6 2.d3

Недавно је објављено да је Давид Јонович Бронштајн „преселио у вечност“, како се то већ каже. Заузимао је значајно место у шаховској хијерархији; на мегдан је после тешких квалификација изазвао „патријарха“ Ботвиника и - није изгубио меч, али није постао ни светски шампион. Меч је игран на 24 партије, а две партије пре краја имао је бод предности. Међутим, „није га хтело“, изгубио је следећу и ремизирао последњу партију, меч је завршен нерешено, па је према пропозицијама Ботвиник задржао титулу. Многи сматрају да је Бронштајн био један од најбољих играча света који није постао светски шампион.

Приказујемо једну његову кратку и ефектну победу против Немца Улмана, који је тада такође припадао елити. Други потез белог је Бронштајнов изум, не игра се често, али се види да није нимало безазлен.

2...д5 3.Сд2 Сф6 4.Сг3 ц5 5.г3
Сц6 6.Лг2 Ле7 7.0-0 0-0 8.Те1 б5
9.e5 Сд7 10.Сф1 а5 11.х4 б4
12.Лф4 Ла6 13.Сг5 Де8 14.Дг4 а4?

Бели: Кг1, Дг4, Та1, Те1, Лф4, Лг2,
Сф1, Сг5, а2, б2, ц2, д3, е5, ф2, г3, х4
Црни: Кг8, Де8, То8, Тф8, Ла6, Ле7,
Сц6, Са7, а4, б4, ц5, д5, е6, ф7, г7, х7

Црни је превидео следећи удар
скокачем:
15.Се6
1-0

РЕКЛИ СУ

Схватио сам да борба на шаховској табли може имати утицај на политичку ситуацију у земљи.

Гари Каспаров

ЗАНИМЉИВОСТИ

ЖИВОТ ЗА РУБРИКУ

Херман Хелмс (1870-1963) светски је рекордер по времену вођења једне шаховске рубрике. У шест америчких листова он је писао рубрике више од 70 година, а у једном од листова 61 годину, од 1893. до 1954. Но, и после тога је писао - све до смрти.

ШАХОВСКИ ХЕРОДОТ

Немац Лудвиг Бахман (1856-1937), шаховски хроничар, добио је надимак „Шаховски Херодот“.

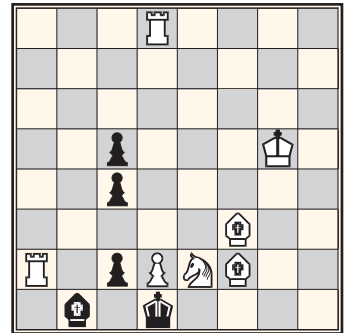
ТРАДИЦИЈА

Од међународних турнира само се Хејстингс игра од 1895. све до данас.

ТРАДИЦИЈА 2.

Први број шаховског часописа „Бритиш чеч магазина“ објављен је 1881. Лист излази и данас.

ПРОБЛЕМ

В. Л. Итон
1930.

Бели: Кг5, Та2, Тд8, Лф2, Лф3,
Се2, д2

Црни: Кд1, Лб1, ц2, ц4, ц5

Мат у два потеза.

1. д4!

На 1...Кд2 2.дц5 мат.

На 1...ц1Д+ 2.Сф4 мат.

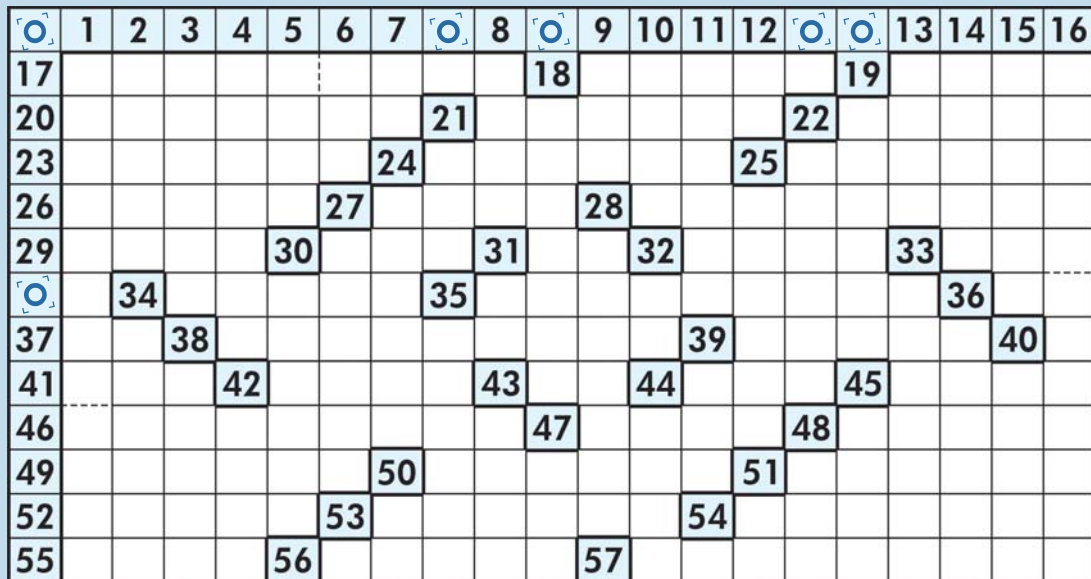
На 1...ц1С 2. Сц3 мат.

На 1...цд3 2.Тд3 мат.

На 1...цд4 2.Тд4 мат.

Припремио
Раде МИЛОСАВЉЕВИЋ
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА - ВОДОРАВНО: дугме, допуштеност, Аф, условности, енаим, р, шлек, екар, орапа, Сиси, ЕР, асјок, креме, лог, Банстол, Залик, осмеро, рвалитше, ризик, карат, Инвер, еским, панорама, Жоелен, коноп, сиромаш, НСА, напис, жиронт, НН, ИТФ, Келти, лето, ради, ц, Ирвин, истомишљеник, Ал, Астон Мартин, одећа.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

17. Место и манастир на Охридском језеру, 18. Дописни акт, 19. Ознака бившег Совјетског савеза, 20. Линорезачка ликовна техника, 21. Власник ранча, 22. Место у Словенији, 23. Врста лежаја, диван, 24. Осмина круга, 25. Немачко мушко име, 26. Већа стаклена посуда за вино и ракију, 27. Супружничтво, 28. Мерила ваздушног притиска, тежине и густине гасова, 29. Метални украс на намештају, 30. Комад, 31. Прво и 16. слово азбуке, 32. Дрвена или платнена завеса, 33. Име спринтера Болдона, 34. Покрајина у Ирану, 35. Превише, много, 36. Врхунски спортист, 37. Иницијали глумца Делона, 38. На начин ђифте, малограђански, 39. Писац из древног Египта (. . . н.), 41. Национални универзитетски центар (скр.), 42. Мушка шкотска сукња, 43. Према, к, 44. Гле! види!, 45. Чешки писац, Јан, 46. Врста полудрагог камена, 47. Ломљиво, крхко, 48. Плодан, издашан, 49. Име више села у Србији, 50. Особа која говори икавским наречјем, 51. Свиленачина (мн.), 52. Пражитељи данашње Италије, 53. Стари град на Криту, 54. Штетне насlage на зубима (зубни!), 55. Пропагандни листићи, 56. Градска четврт, 57. Ломлица за лешнике, орахе и сличне плодове.

УСПРАВНО:

1. Стил у пливању, 2. Танак, танушан, 3. Зналац енологије, 4. Наша глумица, Радмила, 5. Држава Иранаца, 6. Река у Енглеској, 7. Прво и последње слово абегеде, 8. Тамносмеђа, 9. Доњи део посуде (мн.), 10. Која се тиче ока, 11. Петочлана група, петоро, 12. Симбол иридијума, 13. Женке срндаћа, 14. Врста сој, пасмина, 15. Античка држава Спартанаца, 16. Примопредајни радио-уређај, 18. Град у Сибиру, 19. Остава, шпајз, 21. Народна коло, 22. Део ноге у прегибу, 24. Бренд отмених аутомобила, 25. Име италијанског политичара Продија, 27. Женско име, 28. Незнано какво, 30. Личности из књижевних дела, 31. Ауто-ознака за Парафин, 32. Ауто-ознака за Кикинду, 33. Ендотелске покровне ћелије (мед.), 34. Бивши јужноамерички диктатор, Наполеон (. . . а . . .), 35. Бивша совјетска атлетичарка (. . . н.), 36. Планински ланац у Француској, 38. Човек црне расе, 39. И тако даље (лат. скр.), 40. Житељ Данске, 42. Славни сликар, Салвадор, 43. Гол-разлика, 44. Бивши амерички дипломата, Дин, 45. Притока Неретве, 47. Немачки филозоф, Георг, 48. Врста рибарске мреже, 50. Ауто-ознака за Краљево, 51. Клинички центар (скр.).

ЦЕНЕ у војној установи „Врњачка Бања“ 2007.

УСЛОВИ ПРОДАЈЕ

1. Доплата за пансионски ручак је 300 динара по особи дневно за све категорије корисника.

2. Услуге резервација у Војној туристичкој агенцији Београд наплаћују се у износу од 944 динара, по једној смештајној јединици. У цену је урачунат ПДВ.

3. Гости плаћају и боравишну таксу, која је одређена одлуком републичких органа и осигурање.

4. За резервације, у одмаралишту „Врњачка Бања“ гости, поред једнократне уплате аранжмана, услуге могу плаћати у пет рата, чековима грађана:

– прва рата, приликом резервације у износу од 30% вредности аранжмана, друга рата у износу од 20% вредности аранжмана, у току боравка у хотелу. Преостали износ дели се на три једнаке рате: трећа рата 30 дана после одласка из хотела, четврта рата 60 дана после одласка и пета рата 90 дана после одласка из хотела. За трећу, четврту и пету рату чекови се депонују у хотелу.

За авансну уплату комплетног аранжмана, најкасније седам дана пре прве услуге, одобрава се 5% попушта на цену пансиона/ полупансиона.

Могућност плаћања кредитним картицама у хотелу.

ПОПУСТИ ЗА ДЕЦУ

Деца до три године, уколико не користе посебан лежај и храну, не плаћају услуге боравка, осим осигурања. Деца од три до десет година имају следећи попуст:

- 30% ако користе храну и посебан лежај,
- 50% ако користе или лежај или храну и
- 70% ако користе заједнички лежај са родитељима и не користе храну.

Деца од три до десет година могу користити само један попуст.

Уз овај програм важе „Посебна упутства за примену цена у војним одмаралиштима“.

Хотел „БРЕЗА“

Период примене	Тип собе	Врста услуге	АП	1/1Ф	1/1К	1/2К	1/2Ф	1/3
	Категорија корисника							
1. 4. 2007. 30. 4. 2007.	МО и ВС	ПП	1.750,-	1.520,-	1.260,-	1.200,-	1.100,-	1.040,-
	Цивили и странци	ПП	2.330,-	2.020,-	1.680,-	1.610,-	1.470,-	1.390,-
1. 5. 2007. 30. 6. 2007.	МО и ВС	ПП	1.950,-	1.650,-	1.340,-	1.310,-	1.200,-	1.140,-
	Цивили и странци	ПП	2.590,-	2.200,-	1.790,-	1.750,-	1.600,-	1.520,-
30. 6. 2007. 1. 9. 2007.	МО и ВС	ПП	2.010,-	1.760,-	1.480,-	1.420,-	1.330,-	1.240,-
	Цивили и странци	ПП	2.680,-	2.350,-	1.970,-	1.890,-	1.770,-	1.650,-

Вила „Сомбор“ – ради периодично

Период примене	Тип собе	Врста услуге	1/1	1/2	1/3
	Категорија корисника				
1. 5. – 30. 6. 2007.	МО и ВС	ПП	980,-	940,-	820,-
	Цивили и странци	ПП	1.300,-	1.250,-	1.100,-
30. 6. – 1. 9. 2007.	МО и ВС	ПП	1.070,-	990,-	870,-
	Цивили и странци	ПП	1.420,-	1.320,-	1.160,-

ОДБРАНА

ЦЕНОВНИК ОГЛАСНОГ ПРОСТОРА

Магазин "Одбрана"
11000 Београд, Браће Југовића 19
Тел.: 3241-026, Факс : 3241-363
E-mail: odbrana@beotel.yu
Жиро-рачун : 840-49849-58

ОГЛАСНИ ПРОСТОР	ФОРМАТ	ЦЕНА
1/1 четврта корична страна	22 x 30 цм	30.000,00
1/1 друга и трећа корична страна	22 x 30 цм	28.000,00
1/1 трећа страна (унутрашња)	19,8 x 26 цм	26.000,00
1/1 остале унутрашње стране	19,8 x 26 цм	21.000,00
1/2 унутрашње стране	19,8 x 13 цм или 9,5 x 26 цм	12.000,00
1/4 унутрашње стране	9,5 x 13 цм	7.000,00
1 цм/стубац унутрашње стране	1 x 6,3 цм	300,00
1 цм/2 ступца унутрашње стране	1 x 13 цм	600,00
1 цм/3 ступца унутрашње стране	1 x 19,8 цм	900,00
пословни мали оглас (до 20 речи)		300,00
мали оглас за замену стана (до 20 речи)		150,00

На сваки оглас плаћа се порез на додату вредност (ПДВ) 18 %.
Плаћање се врши унапред, најкасније 5 дана пре изласка броја.

■ За више објављених огласа одобрава се попуст 5-15 %, што се регулише закључницом или уговором, и то :

- за 3-5 огласа – 5 %

- за 6-8 огласа – 10 %

- за 9 и више огласа – 15 %

- цене огласа репортажног типа увећавају се за 50 %

■ Огласи који нису у складу са уређивачком политиком магазина неће бити објављени.

■ Материјал за објављивање мора бити достављен најмање 7 дана пре изласка броја. Уколико наручилац сам припрема решење рекламне поруке, она мора бити у формату JPEG или TIF. Решење се доставља на дискети или CD-у, а може се послати и на E-mail адресу odbrana@beotel.yu.

"Одбрана"
Маркетинг